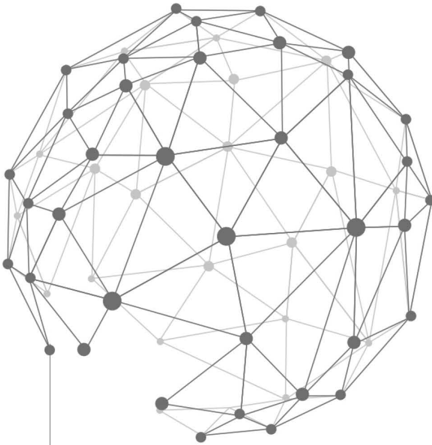
11

مەوسووعەی بەرەو باشترپێگەیشتن و تێگەیشتن

عەلی باپیر

بنچینە گرنگەکانی تەبایی و یەکریزیی موسڵمانان

2021-1442

له تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەگەڵتانین
Stay in touch on social media
نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

AliBapir/عەلی باپیر

archive.org/details/@alibapir

AliBapir/عەلی باپیر

کەناڵی
ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

AliBapir

www.alibapir.net
English - عربي - کوردی

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

بنچینە گرنگەکانی
تەبایی و یەکڕیزیی موسڵمانان

www.alibapir.com

بنچینە گرنگەکانی تەبایی و یەکڕیزیی مسوڵمانان
نووسین: عەلی باپیر

چاپی یەکەم ١٤٤٢ك - ٢٠٢١ز

نوسینگەی تەفسیر
بۆ بڵاوکردنەوە
هەولێر- شەقامی 30 مەتری تەنیشت منارەی چۆلی
+964 750 818 08 66
www.al-tafseer.com
tafseeroffice@yahoo.com
/TafseerOffice

ئامادەکردنی پێڕست - نوسینگەی تەفسیر
عــــەلی بـــاپیر (نووسەر)
بنچینە گرنگەکانی تەبایی و یەکڕیزیی مسوڵمانان
١١٧ لاپــەڕە
١٤ * ٢١ سـم
بابـەت : ئایینی
ISBN : 978-99-22-632-11-7

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتیەکان - هەرێمی کوردستان
ژمارە سپاردنی (٢١٩) ی ساڵی ٢٠٢٠ پێدراوە

"بیروبۆچونی ئەم کتێبە، مەرج نیە هەمان بیرو بۆچونی نوسینگەی تەفسیر بێ"

خــەتی بــەرگ : نـــــەوزاد کۆیـــی
دیزاینی ناوەوە : زەردەشت کاوانی

مەوسووعەی

بەرەو باشتر تێگەیشتن و پێگەیشتن

- کتێبی ١١ -

بنچینە گرنگەکانی

تەبایی و یەکڕیزیی مسوڵمانان

نووسینی

عەلی باپیر

www.alibapir.com

www.alibapir.com

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

١- ﴿ فَٱتَّقُواْ ٱللَّهَ وَأَصۡلِحُواْ ذَاتَ بَيۡنِكُمۡۖ وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥٓ إِن كُنتُم مُّؤۡمِنِينَ ١ ﴾ الأنفال.

٢- {عَنْ أَبِي مُوسَى، عَنِ النَّبِيِّ صلى الله عليه وسلم، قَالَ: «إِنَّ الْمُؤْمِنَ لِلْمُؤْمِنِ كَالْبُنْيَانِ يَشُدُّ بَعْضُهُ بَعْضًا» وَشَبَّكَ أَصَابِعَهُ} مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ: البُخَارِي: ٢٤٤٦ وَمُسْلِم: ٢٥٨٥.

www.alibapir.com

پێشکەش بێ

به هەر کەسێك کە عەقڵی هێندە فراوانە، جێی هەموو ئیسلامی تێدا دەبێتەوە، بە هەموو پێکهاتەکانیەوەو، دڵیشی هێندە گەورەیە، دەتوانێ تێکڕای مسوڵمانانی خۆشبوێ و - لە گوناهو خراپەیان بەدەر - ڕقی لە هیچ کامیان نەبێتەوە، بە سەرجەم مەشرەب و ڕەوتەکانیانەوە.

پێشـەکی و ڕێخۆشکردن

إنَّ الْحَمْدَ للهِ نَحْمَدُهُ وَنَسْتَعِينُهُ، وَنَسْتَغْفِرُهُ، وَنَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ شُرُورِ أَنْفُسِنَا، وَمِنْ سَيئَاتِ أَعْمَالِنَا، مَن يَهْده اللهُ فَلاَ مُضِلَّ لَهُ، وَمَنْ يُضْلِلْ فَلاَ هَادِيَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَن لاَ إِلَهَ إلاّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ وَرَسولُهُ.

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسْلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ ﴾آل عمران.

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ ٱتَّقُوا۟ رَبَّكُمُ ٱلَّذِى خَلَقَكُم مِّن نَّفْسٍ وَٰحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْهَا زَوْجَهَا وَبَثَّ مِنْهُمَا رِجَالًا كَثِيرًا وَنِسَآءً ۚ وَٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ ٱلَّذِى تَسَآءَلُونَ بِهِۦ وَٱلْأَرْحَامَ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَلَيْكُمْ رَقِيبًا ﴿١﴾ ﴾النساء.

﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ ٱتَّقُوا۟ ٱللَّهَ وَقُولُوا۟ قَوْلًا سَدِيدًا ﴿٧٠﴾ يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَـٰلَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ ۗ وَمَن يُطِعِ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا ﴿٧١﴾ ﴾الأحزاب.

أَمَّـــا بَعْـــدُ:

فَإِنَّ أَصْدَقَ الحَدِيثِ كَلاَمُ الله، وَخَيْرَ الْهَدِي هَدْيُ مُحَمَّد صَلَّى الله عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَشَرَّ الأُمُورِ مُحْدَثاتُها، وَكُلَّ مُحْدَثَةٍ بِدْعَة، وَكُلَّ بِدْعَةٍ ضَلاَلَةٌ، وَكُلَّ ضَلاَلَةٍ فِي النَّار.

خوێنەرانی بەڕێزو خۆشەویستم!

ئەگەر خەڵكی دیكە - نامسوڵمانان - بە هاندەری بەرژەوەندییە دنیاییەكانیان هەوڵدەدەن: پێكەوە تەبا و یەكڕیز و هاوكاربن، ئێمەی مسوڵمان پێش پاڵنەری بەرژەوەندییە دنیاییەكانمان، بە هاندەری ئیمانیی و مەعنەویی و دوارۆژیی و، لەسەرووی هەمووشیەوە ڕازیكردنی خوا سبحانە وتعالى بەرەو لای یەكدی پەلكێش دەبین و، لەبەر خوا و پاداشت و ڕەزامەندییەكەی، یەكدییمان خۆشدەوێ و بۆ یەكدی دڵسۆز و بە پەرۆش و، بەجۆش و خرۆشین.

ئەوەی گوتمان، ئا ئەوە حاڵەتی ئاسایی و سروشتیی و چاوەڕوانكراوە لێمان، ئەگەر چ بڕ لە ئیسلام تێگەیشتبین و تێیدا پێگەیشتبین.

بەڵێ بەڕێـــزان!

مسوڵمانان لە هەر كات و شوێن و، لە هەر ژینگە و كۆمەڵگایەك دا بن، بە ئەندازەی تێگەیشتوویی و، پێگەیشتووییان، پێكەوە دۆست و نیزیك و، بۆ یەكدی دڵسۆز و بە پەرۆش و، لەگەڵ یەكدی دا هاوكار و دەستبارگر دەبن، لە هەموو بوارەكانی دینداریی و دنیادارییان دا.

ئنجا ئێمە لەم كتێبەدا كە كتێبی یازدەیەمی: {مەوسووعەی: بەرەو باشتر تێگەیشتن و پێگەیشتن}ە، هەوڵمان داوە ئەو بنچینە گرنگانە بخەینە ڕوو، كە بۆ: تەبایی و یەكڕیزیی مسوڵمانان و، پاشان: یەكدەنگ و ڕەنگ و سەنگ بوونیان، پێویستن.

ئەویش لە دوو بەش دا:

بەشی یەکەم: دە (١٠) بنەما، وەك بناغەی پێکەوە جۆشدانی مسوڵمانان و هاوکاریی پێکەوە کردنیان.[١]

بەشی دووەم: چوار ئاگاداریی لە بارەی هەڵس و کەوتی ڕاستەوە، لەگەڵ پرسە خیلافییەکان دا.[٢]

شتێکی ڕوون و بێ چەندو چوونیشە، کە هەمیشە هێزو پێز لە یەکگرتن و هاوکاریی پێکەوە کردن دایە و، بەردەوام ناکۆکیی و لێك جیایی، هۆکاری سەرەکیی فەشەل و دۆڕان بووە، بەڵام بە دڵنیایی یەکگرتن و پێکەوە تەباو هاوکار بوونیش، ئەگەر لەسەر بناغەیەکی پتەوو مەحکەمی لە یەك تێگەیشتن و قەناعەتی هاوبەش نەبێ، نەیەتەدی و ئەگەر گریمان بێتەدیش تەمەن کورت و کەمخایەن دەبێ، هیوادارایشم ئەم کتێبە بە هەردووك بەشەکەیەوە ڕۆڵێکی باش بگێڕێ بۆ زەمینەسازیی و ڕێ تەخت و ئاچووخ کردن، بۆ ئەو لێکتێگەیشتن و قەناعەتە هاوبەشە لە نێوان مسوڵمانانێکدا، کە دەیخوێننەوەو هەزمی دەکەن و کاری پێدەکەن.

٢١/ ڕەجەب / ١٤٤١ ك

١٦/ ٣/ ٢٠٢٠ ز

---

(١) ئەم بەشی یەکەمە هەمان بەشی نۆیەمی کتێبی پێنجەمی (مەوسووعەی: بیرکردنەوەی ئیسلامی لە نێوان وەحیی و واقیع دا)یە، لاپەڕە: ٣٠٣-٣٢٤، بەدەستکاریەوە.

(٢) - ئەو بەشەش، لە بەرگی یەکەمی(مەوسووعەی: خواپەرستیی ئیسلامیی) وەرگیراوە، لاپەڕە: ١٩٦-٢٤٥، چاپی دووەم/٢٠٠٩ز، ئەویش بەدەستکارییەوە.

بەشی یەکەم

دە (١٠) بنەما، وەک بناغەی پێکەوە جۆشدانی مسوڵمانان و، هاوکاریی پێکەوە کردنیان

بــــەرایی

بەڕێـــزان!

لەم بەشی یەکەمەی ئەم کتێبی یازدەیەمەدا، هەوڵدەدەین تیشك بخەینە سەر پرسێکی یەکجار گرنگ و هەستیار، کە بریتیە لە: {پایە گرنگەکانی: تەبایی و یەکڕیزیی و هاوکاریی: تەوژم و لایەنە ئیسلامییەکان}.

بەڵێ ئێمە لەم بەشەدا باسی ئەوە دەکەین کە ئایا: تەوژمە ئیسلامییەکان و، کەسایەتیی و لایەنە ئیسلامییەکان و تێکڕای ئەو خەڵکەی کە لە گۆڕەپانی کاری ئیسلامییدا خۆمان دەبینینەوە، چۆن دەتوانین پێکەوە تەبا بین، یەکڕیز بین، هاوکار بین، دەستبارگر بین بۆ یەکدی؟!

ئێمە دە (١٠) بنەمامان لەو بارەوە باس کردوون، بەڵام سەرەتا وەك دەستپێك باسی دوو هۆکارە سەرەکییەکەی ناتەبایی و پەرتەوازەیی مسوڵمانان دەکەین و دەڵێین:

ئەگەر تەماشای قورئانی بەرزی بەپێز بکەین، بۆمان دەردەکەوێ، کە ئەوەی بۆتە هۆکاری پەرتەوازەیی و، لێك دابڕانی ئۆممەتانی پێشوو، هەروەها ئەزموونە ئیسلامییەکانی ڕابردووی پاش پێغەمبەریش (صلی الله علیه وسلم)، دوو هۆکاری بنەڕەتیی بوون:

یەکەم: چاك لە ئایین حاڵی نەبوون.

دووەم: خڵتەو خاڵ بە دڵ و دەروونەوە بوون.

کە هۆکاری یەکەمیان پەیوەندیی بە عەقڵ و هۆشی مرۆڤەکانەوە هەیە و، هۆکاری دووەم پەیوەندیی بە دڵ و دەروونیانەوە هەیە.

با تەماشای ئەم سێ کۆمەڵە ئایەتە بکەین:

١- خوا عز وجل لە ئایەتی ژمارە (٢١٣)ی سوورەتی (البقرة)دا، دەفەرموێ:

﴿ كَانَ ٱلنَّاسُ أُمَّةً وَٰحِدَةً فَبَعَثَ ٱللَّهُ ٱلنَّبِيِّـۧنَ مُبَشِّرِينَ وَمُنذِرِينَ وَأَنزَلَ مَعَهُمُ ٱلْكِتَٰبَ بِٱلْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ ٱلنَّاسِ فِيمَا ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ ۚ وَمَا ٱخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا ٱلَّذِينَ أُوتُوهُ مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَتْهُمُ ٱلْبَيِّنَٰتُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۖ فَهَدَى ٱللَّهُ ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا۟ لِمَا ٱخْتَلَفُوا۟ فِيهِ مِنَ ٱلْحَقِّ بِإِذْنِهِۦ ۗ وَٱللَّهُ يَهْدِى مَن يَشَآءُ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿٢١٣﴾ ﴾ البقرة.

واتە: مرۆڤایەتیی یەك کۆمەڵ بوون، خواش پێغەمبەرانی تێدا ناردن، دڵخۆشکەرو ترسێنەر بوون و، بە حەق کتێبی لەگەڵ ناردنە خوار، تاکو لە نێوان خەڵکدا دادوەریی بکا، لەوەدا کە تێیدا کەوتوونە ڕاجیایی، ئنجا تەنیا ئەوانەی کە دوای ئەوەی بەڵگە ڕۆشنەکانیان بۆ هاتبوون، بەهۆی دەستدرێژیی کردنە سەریەکدی (ئێرەیی بەیەکدی بردن)ەوە، کەوتبوونە ڕاجیایی، خواش ئەوانەی کە بڕوایان هێنا بوو، لەوەدا کە تێیدا کەوتبوونە ڕاجیایی، ڕێنمایی کردن بەرەو حەق، بە مۆڵەتی خۆی، خواش هەر کەسێ بیەوێ، دەیخاتە سەر ڕاستە شەقام.

براو خوشکانی بەڕێز! لێرەدا دەبینین خوای پەروەردگار هۆی ناکۆکیی و دووبەرەکیی لە نێوان مرۆڤایەتییدا، دەگێڕێتەوە بۆ (بغي) [بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ]، یانی: مرۆڤەکان بەڵگە ڕۆشنەکانیان بۆ هاتوون و

نوقسانییان لە ڕووی عەقڵیی و عیلمییەوە نەبووە، بەڵام نوقسانیی لە دەروونیانەوە بووە، چونکە: (بغي) وەك دوایی باسی دەکەین: بریتیە لە سنوورشکاند و ماف پێشێلکردنی یەکدی، کە ئەوە زیاتر پەیوەندیی بە ئیرادەو حاڵەتی دەروونیی مرۆڤەکانەوە هەیە.

٢- لە سوورەتی (الجاثیة) ئایەتەکانی: (١٦و١٧)دا، خوا دەفەرمویّ:

﴿ وَلَقَدْ ءَاتَيْنَا بَنِيٓ إِسْرَٰٓءِيلَ ٱلْكِتَٰبَ وَٱلْحُكْمَ وَٱلنُّبُوَّةَ وَرَزَقْنَٰهُم مِّنَ ٱلطَّيِّبَٰتِ وَفَضَّلْنَٰهُمْ عَلَى ٱلْعَٰلَمِينَ ﴿١٦﴾ وَءَاتَيْنَٰهُم بَيِّنَٰتٍ مِّنَ ٱلْأَمْرِ ۖ فَمَا ٱخْتَلَفُوٓا۟ إِلَّا مِنۢ بَعْدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلْعِلْمُ بَغْيًۢا بَيْنَهُمْ ۚ إِنَّ رَبَّكَ يَقْضِى بَيْنَهُمْ يَوْمَ ٱلْقِيَٰمَةِ فِيمَا كَانُوا۟ فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٧﴾ ﴾ الجاثیة.

خوا عز وجل باسی ئەزموونی بەنی ئیسرائیل دەکات و دەفەرمویّ: ئێمە کتێب و حیکمەت و پێغەمبەرایەتییمان بە نەوەی ئیسرائیل دابوو، هەروەها لە ڕزقە خۆش و بەتامەکان بەشمان دابوون و، بەسەر زۆر لە جیهانییاندا (جیهانییانی ڕۆژگاری خۆیان) بەرزمان کردبوونەوە (هەڵمان بژاردبوون) ئنجا تەنیا کاتێك کە زانیارییان بۆهات، لەبارەی ئەو بەڵگە ڕۆشنانەوە کە پێمان دابوون، کەوتنە ناکۆکیی و ڕاجیاییەوە، بەهۆی سنوور شکێنییانەوە لە بەینی خۆیان دا [هەندێك (بغي)یان بەحەسەد و، هەندێك بە زوڵم و، هەندێك بە سنوورشکێنی لێکیان داوەتەوە] بێگومان پەروەردگارت لەوەدا کە تێیدا کەوتوونە ڕاجیایی، ڕۆژی قیامەت دادوەرییان لەبەیندا دەکات.

٣- ئەوەی ڕابرد بە نسبەت هۆکارە دەروونیەکانەوە بوو: لەبارەی کاریگەریی بەهەڵە لە ئیسلام تێگەیشتنیشەوە، کە پەیوەستە بە عەقڵ و هۆشەوە، خوا فەرموویەتی:

﴿وَمِنَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّا نَصَٰرَىٰٓ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَهُمۡ فَنَسُواْ حَظّٗا مِّمَّا ذُكِّرُواْ بِهِۦ فَأَغۡرَيۡنَا بَيۡنَهُمُ ٱلۡعَدَاوَةَ وَٱلۡبَغۡضَآءَ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِۚ وَسَوۡفَ يُنَبِّئُهُمُ ٱللَّهُ بِمَا كَانُواْ يَصۡنَعُونَ ١٤﴾ المائدة.

پێشیێ باسی جوولەکەکان دەکات، دوایی دەفەرمویێ: هەروەها ئەوانەش کە گوتیان: ئێمە نەصرانیین، پەیمانێکی پتەومان لێ وەرگرتن، بەڵام بەشێك لەوەی پێی ئامۆژگاریی کرابوون، فەرامۆشیان کرد، بۆیە یەکسەر بەهۆی ئەوەوە: لە بەینیاندا دوژمنایەتیی و ڕق و کینەمان پەیدا کرد، تاکو ڕۆژی قیامەت، لەمەودواش خوا هەواڵیان پیێ دەدا، بەوەی دەیان کرد.

خوا دەفەرمویێ: ﴿فَنَسُواْ حَظّٗا مِّمَّا ذُكِّرُواْ بِهِۦ فَأَغۡرَيۡنَا بَيۡنَهُمُ ٱلۡعَدَاوَةَ وَٱلۡبَغۡضَآءَ﴾.

واتە: لە ئەنجامی ئەوەدا کە بەشێك لەوەی پێیان درابوو، فەرامۆشیان کرد (بەشێك لە ئایینەکەیان لە بیرکرد) یەکسەر بەدوای ئەوەدا [چونکە لێرەدا (ف) بۆ بەدوادا هاتن (تعقیب)ە] دوژمنایەتیی و ڕق و قینمان لە بەیندا پەیدا کردن.

کەواتە: بەهەمان شێوەش: لە ئەنجامی ئەوەدا کە ئەهلی ئیسلام، بەشێك لە ئایین فەرامۆش دەکەن و، بەشێکی گەورەتر دەکەن، لەسەر حیسابی ئەو بەشەی کە فەرامۆشیان کردوە، یان چەند بەشێکی فەرامۆش دەکەن، لەسەر حیسابی ئەو بەشانەی دیکە کە گەورەتریان دەکەن: ناکۆکییان لەبەیندا پەیدا دەبیێ.

ئایا ئێستا وانیه؟! ئێستا بۆ وێنه: هەركام لە: ڕەوتی: (سەلەفیی و سۆفیی) یەكیان لایەكی گرتوه و، ئەوی دیكەش لایەكی دیكە! یان لایەنە ئیسلامییەكان: یەكێ زیاتر جەخت دەكا لەسەر لایەنێك و، ئەوەی دیكەش لەسەر لایەنێكی دیكە و، سەرەنجام تێك دەگیرێن و، هەركەسە بەشتی خۆی هەڵدەڵێ، وەك خوادەفەرموێ:

﴿كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ﴾ (الروم:٣٢).

واته: هەر كۆمەڵە ئەوەی كە بۆخۆی لەسەریەتی، پێی دڵخۆشە.

ئنجا هەركامیان ئەوی دیكە، بە لە دەرەوەی بازنە، دەزانێ!

كەواتە: وەك دەبینین: خوای زاناو شارەزا سبحانه وتعالى هۆی پەرتەوازە بوونی ئەهلی ئایین بەگشتیی و، بەتایبەت جوولەكەو نەصڕانییەكانی، گێڕاوەتەوە بۆ دوو شتان:

١- (بغي) [بَغۡيَۢا بَيۡنَهُمۡ]، كە هەم لە سووڕەتی (البقرة:٢١٣)و، هەم لە سووڕەتی (الجاثية:١٧) دا هاتوە، (بغي) یانی چی؟!

لە (مختار الصحاح)دا هاتوە: {البَغْيُ: التعدِّي و بَغَى عليه: استطال، وبابُه: رمى، وكل مجاوزة وإفراط على المقدار الذي هو حَدُّ الشيء، فهو بَغْيٌ}.[1]

واته: (بغي) بریتیه لە: سنوور شكاندن، (بغى عليه) واته: سنووری بەلادا بەزاند و، دەستدرێژیی كردە سەری و، هەموو سنوور شكاندێك و هەموو تێپەڕاندنێك لەو ئەندازەیەی كە سنووری شتەكەیە، پێی دەگوترێ: (بَغي).

---

(١) ص ٥٩.

لە تەفسیرەکاندا هەندێکیان (بغي)یان بە ئیرەیی(حَسَد) لێك داوەتەوە و، هەندێکیان بە ڕق لێبوونەوە (بُغض)یان لێکداوەتەوە و، هەندێکیان بە خۆ بەزلگری (كِبْر)یان لێك داوەتەوە، کە هەموویان پەیوەندییان بە دڵ و دەروونەوە هەیە.

٢- (نسیان) (فنسوا حَظّاً مما ذُكِّروا به)، (نسیان)یش ئاوا پێناسە کراوە: {النسیان: ضد الذكر والحفظ، والنسیان أیضاً: الترك}.[١]

واتە: (نسیان) پێچەوانەی لە بیربوون و، پێچەوانەی لەبەر کردنە، هەروەها (نسیان) بۆ واز لێهێنان و دەستبەردار بوونی شتێکیش بەکار دێ.

کەواتە: (بَغي) پەیوەندیی بە دڵ و دەروونەوە هەیە و، (نسیان)یش پەیوەندیی بەعەقڵ و هۆشەوە هەیە، ئنجا ئەگەر تەماشای واقیعیش بکەین، هەر وای دەبینین، هۆکاری سەرەکیی ناتەبایی و ناکۆکیی مسوڵمانان، یان ئەوەیە کە دڵ و دەروونیان پێکەوە تەواو نیە، واتە: وەك یەك لە ئیسلام تێگەیشتوون و بیرو بۆچوونیان وەك یەکە، بەڵام دڵ و دەروونیان پێکەوە تەواو نیە، ئیرەیی (حَسَد)یان هەیە، بوغزیان هەیە، خۆبەزلگریی (كِبْر)یان هەیە، خۆ پەسندیی(عُجْب)یان هەیە.

یاخود لە ڕووی تێگەیشتن لە ئیسلامەوە: یەکیان بەشێك و لایەکی گرتوە و، ئەوەی دیکەیان بەشێك و لایەکی دیکەی گرتوە، یەکیان دەڵێ: ئیسلام تەنیا بریتیە لە فلاَن شت، ئەوی دیکەش دەڵێ: نەخێر، تەنیا بریتیە لە فلاَن شت! ئیدی لە ئەنجامی ئەوەدا، ناکۆکیی و دووبەرەکیی پەیدا دەبێ.

---

(١) هەمان سەرچاوە ص ٦٥٨.

کەواتە: لە ئەنجامی چییدا تەبایی پەیدا دەبێ؟

لە ئەنجامی ئەوەدا کە:

یەکەم: مسوڵمانان باش لەئیسلام تێبگەن.

دووەم: دڵ و دەروونیشیان پاك بێ و، بۆ خوا ساغ بن و، لەگەڵ یەکدا ڕاست بن و فێڵ و غەشیان پێکەوە نەبێ.

پایە گرنگەکانی: تەبایی و یەکڕیزیی و هاوکاریی: تەوژم و لایەنە ئیسلامییەکانیش ئەمانەن:

ئێستاش با ئەو دە (١٠) پـایەگرنگەی تەبایی و یەکڕیزیی و هاوکاریی: تەوژم و لایەنە ئیسلامییەکان، بەڕیز بخەینە ڕوو:

١- قووڵ و فراوان تێگەیشتن لە ئیسلامی بەرجەستە: لە قورئان و سوونەت دا.

٢- دڵ و دەروون ساغ و سەلامەت بوون.

٣- خۆ بژارکردن لە سیفەتە خراپەکان (التخلية من الرذائل).

٤- خۆ ڕازاندنەوە بە سیفەتە پەسندەکان (التَحْلية بالفضائل).

٥- عەیب و کەم و کوڕیی خۆدیتن و، دانهێنان بە چاکە و فەزڵی ئەوانی دیکەدا.

٦- گونجاویی و کرانەوە و ئەرێنیی بوون.

٧- لە بیانوو نەگەڕان و پاساوو عوزر بۆ یەکدی هێنانەوە.

٨- ڕووگەشیی (البشاشة).

٩- زمان شیرینیی (طيب الكلام).

١٠- خۆ پاراستن لەزمان بەخراپ گەڕان.

١- قووڵ و فراوان تێگەیشتن، لە ئیسلامی بەرجەستە لە قورئان و سوننەتدا:

بەدڵنیایی ئیسلام تەنیا ئەوەیە کە لەقورئاندایە و، پێغەمبەری خواش (صلى الله عليه وسلم) لە میانی ڕێبازو سوننەتی خۆیدا، بەرجەستە و جێبەجێی کردوە، هەمیشە کەچ فەهمیی و، تەسك و سەرکێڵ لە ئیسلام حاڵی بوون، مایەی پەرتەوازەیی و بەش بەش بوونی مسوڵمانانە و، قووڵ تێگەیشتنیان، مایەی تەبایی و لێك تێگەیشتن و هاوکارییانە.

بالەو بارەوە، تەماشای ئەم دوو ئایەتە بکەین:

١)- خوای بەرزو مەزن لە سووڕەتی (الأنعام) ئایەتی (١٥٩)دا دەفەرموێ:

﴿ إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمۡ وَكَانُواْ شِيَعٗا لَّسۡتَ مِنۡهُمۡ فِي شَيۡءٍ ... ﴾.

واتە: ئەوانەی ئایینەکەی خۆیانیان بەش بەش کردوە و تێیدا بوونە تاقم تاقم[1]، تۆ هیچ پەیوەندییت پێیانەوە نیە.

کە دەگونجێ ئەوە مەبەست پێی مسوڵمانان بێ، کە ئایینی خۆیان پارچە پارچە و بەش بەش دەکەن، دەشگونجێ مەبەست پێی هاوبەش بۆ خوا دانەرەکان بێ.

٢)- لە سووڕەتی (الروم) ئایەتەکانی (٣١ و ٣٢)دا، کە بە تەئکید ڕوو لە مسوڵمانان دەکا، دەفەرموێ:

---

(١) {(شِيَع): کۆی (شيعة)یە، شيعة: یانی: کۆمەڵ، کەواتە: (شِيَع)یان: دەستە دەستە}.

﴿وَلَا تَكُونُواْ مِنَ ٱلْمُشْرِكِينَ ﴿٣١﴾ مِنَ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمْ وَكَانُواْ شِيَعًاۖ كُلُّ حِزْبِۭ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ ﴿٣٢﴾﴾ الروم.

واتە: ئەی مسوڵمانینە! ئێوەش وەك هاوبەش بۆ خوا دانەرەكان مەبن، ئەوانەی ئایینەكەی خۆیانیان پارچە پارچە كرد و، تێیدا بوونە دەستە دەستە، هەر كۆمەڵێك بەوەی كە لەسەریەتی، پێی دڵخۆشە.

[ئێوەش وەك ئەوان مەكەن!]، سبحان الله! هەرچی خوا لەقورئاندا فەرموویەتی: وەك ئەوان مەكەن، وەك هەمووانمان كردوە:

١- ئێستا لێرەدا خوا فەرموویەتی: وەك ئەو موشریكانە مەكەن، كە ئایینەكەی خۆیانیان بەش بەش كردوە و، تێیدا بوونە تاقم تاقم! كەچی وامان كردوە!

٢- لە سوورەتی (الحشر)دا دەفەرموێ: ﴿تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ﴾ (الحشر: ١٤).

واتە: پێت وایە (جوولەكەكان) پێكەوەن، كەچی دڵیان جۆراو جۆرە، چونكە كۆمەڵێكی نافامن.

ئنجا ئەوەش بەسەر ئێمە هاتوە! یانی: ئەوەی كە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) هەر زوو هەواڵی پێداوە و فەرموویەتی: {لَتَتَّبِعُنَّ سَنَنَ مَنْ قَبْلَكُمْ، شِبْرًا بِشِبْرٍ وَذِرَاعًا بِذِرَاعٍ، حَتَّى لَوْ سَلَكُوا جُحْرَ ضَبٍّ لَسَلَكْتُمُوهُ، قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى؟ قَالَ: فَمَنْ!} أخرجه أحمد برقم (١١٨١٧)، والبخاري برقم (٣٢٦٩)، ومسلم برقم (٢٦٦٩)، وابن حبان برقم (٦٧٠٣).

واتە: بەدوای ڕێبازی ئەوانەی پێش خۆتان دەكەون، بست بەبست و، گەز بە گەز [واتە: لە شتی بچووك و لە شتی گەورەدا، شوێنیان دەكەون] هەتا ئەگەر چووبنە كونی بزنمژێكەوە، بەدوایاندا دەچن، گوتیان: مەبەستت پێ جوولەكەو نەصرانییەكانە؟ فەرمووی: ئەدی مەبەستم پێ كێیە؟

لە ڕیوایەتێكی دیكەدا هاتوە، گوتیان: {فارس والروم ؟}، قال: {وَمَنِ النَّاسُ إِلاَّ أولئك} أخرجه البخاري: ٦٨٨٨، گوتیان: فارس و ڕۆم؟ فەرمووی: ئەدی خەڵك هەر ئەوان نین؟!

هەڵبەتە مسوڵمانان كاتێك دەكەونە شوێن ئەملاولا، كە لەدینەكەی خۆیان باش حاڵی نەبن و، باش پێیەوە پابەند نەبن، ئەوكاتە دەكەونە ژێر كاریگەریی ئەملاولا، ئنجا ئەوە مەلا بێت، بانگەوازكار بێ، نووسەر بێ، سەرۆك حیزب بێ (هی ئیسلامیی) ئەندامی قیادە بێ، هەرچی بێ، هەركەس باش لەدینی خۆی تێنەگەیی، دەكەوێتە ژێر كاریگەریی خەڵكی دیكە، هەڵبەتە بەهرەمەندبوون لە ئەزموون و لە زانیاریی بەسوودو شتی باشی خەڵكی دیكە، ئیسلام فەرمانی پێ كردوە، بەڵام ئەوە كە تۆ ناهەق (باطل)ی خەڵك بێنیە شوێن حەقی خۆت، ئەوەیە كە غەڵەتەو ناشەرعییەو، هیچ پاساوێكی نیە.

٣)- هەروەها خوا لە سووڕەتی (المؤمنون)دا دەفەرموێ: ﴿ وَإِنَّ هَٰذِهِۦٓ أُمَّتُكُمۡ أُمَّةً وَٰحِدَةً وَأَنَا۠ رَبُّكُمۡ فَٱتَّقُونِ ﴿٥٢﴾ فَتَقَطَّعُوٓاْ أَمۡرَهُم بَيۡنَهُمۡ زُبُرًاۖ كُلُّ حِزۡبِۭ بِمَا لَدَيۡهِمۡ فَرِحُونَ ﴿٥٣﴾ ﴾ المؤمنون.

دوای ئەوەی خوا (عزوجل) باسی ژمارەیەك لە پێغەمبەران (علیهم الصلاە والسلام)دەكا، دەفەرموێ: ئەمە كۆمەڵی ئێوەیە،

یەك کۆمەڵە، منیش پەروەردگارتانم، هەر پارێز لە من بکەن، کەچی (گەلە پێشووەکان)ئایینەکەی خۆیانیان لە بەینی خۆیاندا بەش بەش کرد، [پارچە پارچەیان کرد](1)، هەر کۆمەڵێك بەوەی کە خۆیان لەسەرینی، پێی دڵخۆشن.

ئێستا تۆ تەماشای مسوڵمانان بکە! لەدرێژایی و پانایی جیهانی ئیسلامییدا، هەر کۆمەڵە مسوڵمانەو خۆیان بە شتێکەوە سەرقاڵ کردوە و، بەزۆریی وایە لێك دابڕاون، ئنجار هەر کامێکیان تەنیا حیساب بۆ خۆی دەکا و، وا دەزانێ حەق هەر ئەوەیە کە بۆخۆی لەسەریەتی، چونکە تێگەیشتنیان بۆ ئیسلام بچووك بۆتەوە، دڵیشیان پێکەوە بچووك بۆتەوە و، حەوصەڵەیان لەگەڵ یەك دا کەم بۆتەوە!! بەڵام بەتەئکید قووڵ و فراوان لێ تێگەیشتنی ئیسلام، مایەی تەبایی و یەکڕیزییە.

بۆیەش گوتوومانە: پایەی یەکەمی تەبایی و هاوکاریی و یەکڕیزیی، تەوژم و لایەنە ئیسلامییەکان، بریتییە لە قوڵ و فراوان تێگەیشتن، لە ئیسلام ئەگەر قووڵ و فراوان لە ئیسلام تێ بگەین، ئائەوە بەردی بناغەی هاوکاریی و تەباییمانە.

٤)- لە ئایەتی ژمارە (٧)ی سوورەتی (آل عمران)دا، خوای کاربەجێ ڕستەیەك دەفەرموێ، زۆر جێی سەرنجە، نەمبینیوە: توێژەرەوانی قورئان بۆ ئەو مەبەستەی ئێستا دەیلێم، بەبەڵگە بیهێننەوە، بەڵام پێم وایە زۆر بەڵگەیەکی گونجاوە:

---

(١) (زُبُر): کۆی (زَبْرة)یە، وەك چۆن (قِطَعْ) کۆی (قِطعة)یە.

خوا باسی ئەوانە دەکات کە بەدوای ئایەتی ماناوێکچوو (متشابه) دەکەون، لە جیاتی ئەوەی ئایەتە موحکەمەکان (مانا ڕۆشنەکان) بکەنە تەرازوو، ئنجا لەبەر ڕۆشنایی ئایەتە موحکەمەکاندا، لە ئایەتە موتەشابیهەکان {ئایەتە مانا لێکچووەکان}، حاڵی بن، بەپێچەوانەوە: بەدوای ئایەتە مانا وێکچووەکان دەکەون، ئنجا خوا دەفەرموێ:

﴿ وَٱلرَّٰسِخُونَ فِى ٱلْعِلْمِ يَقُولُونَ ءَامَنَّا بِهِۦ كُلٌّ مِّنْ عِندِ رَبِّنَا ﴾ (آل عمران:٧).

واتە: بەڵام ئەوانەی بە زانیارییدا چاك قووڵ بوونەوە (ورد تێگەیشتوون) دەڵێن: بڕوامان پێی هەیە، هەمووی لەلایەن پەروەردگارمانەوەیە، یانی: هەم ئایەتە موحکەمەکان و هەم ئایەتە موتەشابیهەکان، دوایی خوا دەفەرموێ: [وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّآ أُوْلُواْ ٱلْأَلْبَٰبِ] واتە: تەنیا خاوەن عەقڵانیش پەند وەردەگرن، بەدڵنیایی خاوەن عەقڵان ئەوانەن کە بەئیسلام دا قووڵ دەبنەوە، ئنجا کە پێیدا قووڵ بوونەوە، دەڵێن: هەمووی لە پەروەردگارمانەوەیە.

تەماشا بکەن! ئەگەر ئێمە باش لەڕووی قورئان و سوننەتەوە، لەئیسلام تێبگەین: ئیسلام پێش هەموو شتێك بوونناسیی (علم الوجود) ە، ئەوە کە بزانی: تۆ چی؟ ئەم بوونە چییە؟ خاوەنەکەی کێ یە؟ بۆچی هاتۆتە دی؟ ئێمە لەکوێوە هاتووین؟ بۆ کوێ دەچین؟ وەك پێشتر لە کتێبێکی سەربەخۆی ئەم مەوسووعەیەدا باسمان کرد.

ئنجا دوای ئەوە ئیمان و عەقیدەیە، پاشان دوای ئەوە: خواپەرستییە، ئنجا دوای ئەوە: تەزکیەی نەفس و تەقوایە و ڕەوشت و ئاکاری بەرزە، ئنجا دوای ئەوە: هەڵسوکەوتە کۆمەڵایەتییەکانە، ئنجا: حوکم و سیاسەتە، لایەنی ئیدارەو بەڕێوەبردنە و، لەکاتی پێویستدا: جەنگ و جیهادو بەرخۆدان و فیداکارییە.

یانی: كاتێك ته‌ماشای قوڕئان و سوننه‌ت ده‌كه‌ین، ئه‌وانه‌یان هه‌موو تێدان، به‌ڵام ئه‌گه‌ر ئینسان باش له‌ ئیسلام تێنه‌گات، له‌ جیاتی ڕاسته‌ شه‌قامی شه‌ریعه‌ت، ملی باریكه‌ ڕێیه‌ك ده‌گرێ! ئنجا لاسایی كردنه‌وه‌ی كوێرانه‌ی پێشینانیش، زۆر گرفتێكی گه‌وره‌یه‌، بۆ وێنه‌: ئه‌هلی ته‌صه‌ووف، خه‌ڵكی خۆیان ته‌نیا له‌سه‌ر هه‌ندێ چه‌مك و بیرۆكه‌ی خۆیان په‌روه‌رده‌ ده‌كه‌ن، هه‌روه‌ها سه‌له‌فییه‌كانیش و...هتد.

هه‌ڵبه‌ته‌ ئه‌گه‌ر ئێمه‌ش - وه‌ك لایه‌نه‌ ئیسلامییه‌كان- له‌خۆمان وریا نه‌بین هه‌ر به‌وده‌رده‌ ده‌چین، وه‌ك (كۆمه‌ڵی نوور) كه‌ پێشتر باسمان كرد، مامۆستا مه‌لا سه‌عیدی نۆرسیی ڕه‌حمه‌تی خوای لێبێ، له‌ڕۆژگاری خۆیدا هه‌ر ده‌رفه‌تی ئه‌وه‌نده‌ی بووه‌، به‌رگریی له‌ ئیمان بكا، به‌ڵام ئایا ئه‌وه‌ مانای وایه‌، هه‌ر له‌سه‌ر ئه‌وه‌نده‌ بمێنینه‌وه‌؟ یان (مه‌كته‌بی قوڕئان)ی كاك ئه‌حمه‌دی موفتی زاده‌، له‌ كوردستانی ڕۆژهه‌ڵات، كه‌ ئێستا بوونه‌ دوو ڕه‌وت و، هه‌ردووك ڕه‌وته‌كه‌ ئێستا به‌ پله‌ی یه‌كه‌م شیعره‌كانی كاك ئه‌حمه‌دیان كردوونه‌ ڕێبازی خۆیان! دیاره‌ ڕه‌وتی كاك حه‌سه‌نی ئه‌مینیی، عه‌قڵ فراوانترو تێگه‌یشتووترن و، ئه‌وانی دیكه‌ش، بێگومان هه‌ر خه‌ڵكێكی باشن، به‌ڵام سه‌یر ئه‌وه‌یه‌ شیعره‌كانی كاك ئه‌حمه‌دیان له‌جێی قوڕئان و سوننه‌ت داناون و ده‌ڵێن: ئێمه‌ ڕیش ناهێڵینه‌وه‌، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی كاك ئه‌حمه‌د ڕیشی نه‌بووه‌! هه‌روه‌ك كۆمه‌ڵی (نۆرسیی)م بینیوه‌ ده‌ڵێن: ئێمه‌ ڕیش ناهێڵینه‌وه‌، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی مامۆستا نۆرسیی ڕیشی نه‌بووه‌! ئاخر ئه‌و كه‌ ڕیشی نه‌بووه‌، به‌ڵگه‌ و پاساوی خۆی باسكردوه‌، هه‌ر چه‌نده‌ من وه‌ك هه‌ندێ كه‌س ڕیشم نه‌كردوه‌ به‌ پایه‌یه‌كی گه‌وره‌ی ئیسلام و، وه‌ك

خۆی تەماشای دەكەم، كە سوننەتێكە! بەڵام مامۆستا سەعیدی نۆرسیی لە ژیاننامەكەی خۆیدا باس دەكا، دوو پاساو دێنێتەوە:

یەكەم: دەڵێ: من ئەگەر ڕیشم هەبووایەو، ڕیشیان بە تۆبزیی پێ تاشیبام، تەحەممولم نەدەكرد.

دووەم: دەڵێ: ئەگەر ڕیشم هێشتبایەوە، لەبەر ئەوەی كە قوتابییەكانم زۆر دەستگرتوون بە ڕێبازەكەمەوە، ئەوانیش ڕیشیان دەهێشتەوە و، هەركەس ڕیشیشی هەبووایە، لەهیچ فەرمانگەیەك و لە هیچ كایەیەكی حكوومیی دا بواری پێ نەدەدرا و، سەرەنجام مەحرووم دەبوون و دەخرانە پەراوێزی كۆمەڵگاوە.

كە هەردووك پاساوەكەی، ڕێیان تێ دەچێ، ئنجا ئەو ئەوە پاساویەتی، ئەگەر تۆش هەمان پاساوت هەبێ، وابكە، بەڵام ئەگەر نەتبێ، تۆ لەپێش مامۆستا نۆرسیی و لەپێش كاك ئەحمەدی موفتی زادە و، پێش (ابن تيمية) و پێش: (محمد بن عبدالوهاب) و ...هتد دا، پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) هەیە، كە سەرمەشقی ڕەها (الأسوة المطلقة) یەو، ناشڵێم ئەبووبەكر و عومەر و عوسمان و عەلیی، خوا لێیان ڕازی بێ، دەڵێم: پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) هەیە.

ڕۆژێ عەبدوڵڵای كوڕی عەبباس (رضي الله عنه) لە كۆڕێكدا باسی شتێكی كرد، گوتی: پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) وای فەرمووە، گوتیان: ئەبووبەكر وای گوتوە و عومەر وای گوتوە! عەبدوڵڵای كوڕی عەبباسیش گوتی: هەرچاكە بەردتان بەسەردا نابارن! من دەڵێم: پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه

وسلم)، ئێوەش دەڵێن: ئەبووبەكر و عومەر[1]! چ جای تۆ لەبەرانبەر ڕێبازی پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) بڵێی: كاك ئەحمەد، یان مامۆستا مەلا سعید، یان فلان كەس، بێگومان ئەوە شتێكی زۆر بێجێ و نامەنتیقییە!

بەڵێ ئەگەر ئینسان چاك لە ئیسلام تێبگات و، چاك تێیدا قووڵ بێتەوە، ئەوە بەردی بناغەی تەبایی بەینی مسوڵمانانە و، ئەگەر باش و قووڵ تێبگەن، ئەو كاتە زۆرلەو دەمەقاڵێ و مشت و مڕەی كە دەیكەن، لە ئەنجامی یەك حاڵی نەبووندا، لە كۆڵیان دەبێتەوە!

---

(١) بڕوانە: شرح رياض الصالحين، محمد بن صالح العثيمين، ج١، ص ٥٤٧.

٢- دڵ و ده‌روون ساغ و سه‌لامه‌ت بوون:

پايه‌ی دووه‌می ته‌بايی و يه‌كريزيی و هاوكاريی به‌ينی ئه‌هلی ئيسلام، ئه‌وه‌يه كه خاوه‌نی دڵ و ده‌روونێكی ساغ و سه‌ليم بن، يه‌كه‌م له‌به‌رامبه‌ر خوادا سبحانه و تعالی، خاوه‌نی خوا به‌يه‌ككگرتن (التوحيد) بن، ئنجا له‌گه‌ڵ خه‌ڵكيشدا به‌گشتيی و، له‌گه‌ڵ ئه‌هلی ئيسلام دا به‌تايبه‌ت، خاوه‌نی دڵسۆزيی (النصح) بن و، خاوه‌نی: ساغيی و به ته‌نگه‌وه بوون و به‌په‌رۆش بوون، بن، خوای په‌روه‌ردگاريش سه‌لامه‌تيی رِۆژی دوايی، به‌ستۆته‌وه به‌دڵی ساغ و سه‌ليمه‌وه، وه‌ك ده‌فه‌رمویّ:

﴿يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ ﴿٨٨﴾ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ ﴿٨٩﴾﴾ الشعراء.

واته: ئه‌و رِۆژه‌ی نه‌سامان نه‌كورِان دادی كه‌س ناده‌ن، مه‌گه‌ر كه‌سێك به دڵێكی ساغ و سه‌ليمه‌وه هاتبێته‌وه لای خوا.

ئينسان ئه‌گه‌ر دڵه‌كه‌ی ساغ و سه‌ليم بوو، بوغزو غه‌ره‌زی تێدا نه‌بوو، خۆ به‌زلزانيی (تكبُّر) تێدا نه‌بوو، خۆ په‌سه‌نديی (عُجْب)ی تێدا نه‌بوو، خه‌ڵك به كه‌م زانينی، تێدا نه‌بوو، ئه‌و كاته بابه‌تييانه له‌گه‌ڵ شته‌كان دا مامه‌ڵه ده‌كات و گویّ ده‌گریّ، وه‌ك چۆن پێی خۆشه خه‌ڵك گوێی بۆ بگریّ، گوێشيان بۆ ده‌گریّ و، چۆن پێی خۆشه خه‌ڵك حه‌قی لیّ وه‌ربگریّ، حه‌قيشيان لیّ وه‌رده‌گریّ.

سێیەم: خۆ بژار کردن لە سیفەتە خراپەکان (التخلية من الرذائل):

بەتەئکید ئەمیش هۆکارێکی زۆر گەورەو گرنگی تەبایی و هاوکاریی نێوان ئەهلی ئیسلامە، چونکە سیفەتە نزم و پەستە دەروونییەکان (الرذائل النفسية) پشکی شێریان هەیە لە ناتەبایی و ناکۆکیی و دووبەرەکییدا، بە تایبەت سیفەتەکانی: {خۆ بەزلگریی، خۆپەسەندیی، ئێرەیی، ڕق لێ بوونەوە، ڕەشبینیی، قسە ڕەقیی، پەرگیریی، داخراویی}، بە عەرەبیی: {كِبْر، عُجْب، حَسَد، بُغض، تَشاؤم، فظاظة، تطرُّف، إنغلاق}، هەرکام لەو خەسڵەتە نزم و پەستانە، چ جای هەموویان، کاریگەریی زۆری هەیە کە مسوڵمانان لێك دابېڕێن و، پێکەوە گونجاو نەبن و، پێکەوە نەسازێن و، سەرەنجام: پێکەوە هاوکار و دەستبارگر نەبن.

دەتوانین وەك دوو بەڵگەی قورئانیی ئاماژە بە دوو ئایەتی بەپێز بکەین، کە یەکیان هۆکاری تێشکانی مسوڵمانان لە جەنگی ئوحوددا دەخاتە ڕوو. وەك خوا فەرموویەتی:

{ وَلَقَدْ صَدَقَكُمُ ٱللَّهُ وَعْدَهُۥٓ إِذْ تَحُسُّونَهُم بِإِذْنِهِۦ ۖ حَتَّىٰٓ إِذَا فَشِلْتُمْ وَتَنَٰزَعْتُمْ فِى ٱلْأَمْرِ وَعَصَيْتُم مِّنۢ بَعْدِ مَآ أَرَىٰكُم مَّا تُحِبُّونَ ۚ مِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلدُّنْيَا وَمِنكُم مَّن يُرِيدُ ٱلْءَاخِرَةَ } آل عمران: ١٥٢.

کە وەك دەبینین خوای کارزان هۆکاری تێشکانی مسوڵمانان لە جەنگی ئوحود دا دەگێڕێتەوە بۆ چەند خەسڵەتێکی نزم و پەست:

ترسان و بێهێزیی، ناکۆکیی، سەرپێچی کردن، خۆشویستنی دنیا و تەماع، دنیا ویستیی.

دووەمیشیان باسی هۆکاری تێشکانی تیرە جوولەکە پەیمان شکێنەکان دەکات:

{لَا يُقَٰتِلُونَكُمْ جَمِيعًا إِلَّا فِى قُرًى مُّحَصَّنَةٍ أَوْ مِن وَرَآءِ جُدُرٍۭ بَأْسُهُم بَيْنَهُمْ شَدِيدٌ ۚ تَحْسَبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّىٰ ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا يَعْقِلُونَ ﴿١٤﴾} الحشر: ١٤.

لەم ئایەتەشدا خوای زانا و شارەزا هۆکاری خۆڕانەگریی جوولەکەکان لە بەرانبەر مسوڵمانان دەگێڕێتەوە بۆ دوو خەسڵەتی نزم و پەست:

یەکەم: دڵ و دەروون پێکەوە ساغ نەبوونیان.

دووەم: کەم فامیی و نەزانییان.

چوارەم: خۆ ڕازاندنەوە بە سیفەتە پەسەندەکان (التحلية بالفضائل):

خۆ ڕازاندنەوەی ئەهلی ئیسلام، بەتایبەتی خەڵکی نێو تەوژمی ئیسلامیی، بە خەسڵەت و ئاکارە جوان و پەسندەکان، کاریگەریی زۆری هەیە بۆ یەکڕیزییان و، تەبایی و هاوکاریی نێوانیان، بەتایبەت سیفەتەکانی: {بەزەیی، خۆ بەکەمگریی، لێزانیی، بە ویژدان بوون، دڵسۆزبوون، هاوسەنگ بوون، گەشبینیی، کرانەوە}، بە عەرەبیی: {رحمة، تواضع، حكمة، إنصاف، نصح، إعتدال، تفاؤل، إنفتاح}.

هەڵبەتە ئەوانەش هەموویان لە ئەزموونی کردەییدا، ئینسان پێیان دەگا، کە ئەگەر ئینسان لەگەڵ خەڵکی دا: بەڕەحم بێ، خۆ بەکەم گر بێ (گرفت بەزۆریی لە خۆبەزلگریی پەیدا دەبن) هەروەها ئەگەر ئینسان لێزان بێ و، حیکمەت و دانایی هەبێ، ئەگەر بە ئینساف بێ، ئەگەر دڵسۆز بێ، ئەگەر هاوسەنگ بێ، پەڕگیر نەبێ و تێنەپەڕێنێ، ئەگەر گەشبین بێ، ئەگەر کراوە بێ بەرامبەر بە خەڵکی مسوڵمان و نامسوڵمانیش، ئەوکاتە ڕێی تەبایی و گونجاویی و هاوکاریی پێکەوەکردن و دەستبارگرتنی لەگەڵ خەڵکی دا بۆ تەخت و ئاچووغ دەبێ و، پێشینان گوتەنی: دەبێتە ئاردی گەنم و، هەموو جۆرە نانێکی لێ دروست دەبێ.

ئنجا بێگومان (تەزکیەی نەفس) کە خوای کارزان، کردوویەتە مایەی سەرفرازیی ڕەها، هەرکام لە: بژارکردن لە خەسڵەتە نزمەکان و، ڕازاندنەوە بە سیفەتە پەسەندەکان دەگرێتە خۆی: (قد أفلح من زكاها) الشمس: ٨، چونکە (زکی) یانی: پاك بوو، گەشەی کرد، چاك بوو {طهر، نما، صلح}.[1]

---

(١) المعجم الوسيط، ص٣٩٦.

پێنجەم: عەیب و كەم و كوڕیی خۆدیتن و، دانپێداهێنان بە چاكەو فەزڵی ئەوانی دیكە:

ئینسان دەبێ عەیب و كەموكوڕییەكانی خۆی ببینێ، كوردەواریی خۆمان گوتوویانە: ئەگەر پووشكەت لە چاوی خەڵكدا بینی، چیلكەش لە چاوی خۆتدا ببینە، هەڵبەتە نە پووشكە دەچێتە چاوی ئینسان و نە چیلكەش، بەڵام یانی: ئەگەر تۆ عەیبی گچكەت لەخەڵك دا بینی، هی گەورەش لە خۆتدا ببینە، خاتری خۆت مەگرە، كە ئەمیش بەتەئكید هۆكارێكی گەورەو گرنگی تەبایی و پێكەوە گونجانی لایەن و تەوژمە ئیسلامییەكانە، ئینسان دەبێ عەیب و كەموكوڕییەكانی خۆی ببینێ و، لەبەرامبەریشدا چاكەو فەزڵی بەرامبەرەكانیش ببینێ و، دان بەچاكەكانیان دا بێنێ.

سبحان الله! هەندێ كەس دڵەكەی وایە (خوا بمانپارێزێ) وەك مێشە ڕەشە، هەر بەدوای خاڵی ڕەشدا دەگەڕێ، یانی: كەسێك بێنە نەوەدونۆ (٩٩) سیفەتی باشی تێدابێ، یەك عەیبی هەبێ، بەس عەیبەكەی دەبینێ، بەڕێز گیان! ئەو (٩٩)یەش ببینە، عەرەب دەڵێن: {من فضائل الرجال أن تُعَدّ مَعايبهم} فەزیلەتە بۆ پیاوان عەیبەكانیان بژمێردرێن، ئەگەر كەم و كوڕییەكانیان بژمێردرێن، ئەوە فەزیلەتە، بڵێی: یەك، دوو، سێ، چوار، ئەو چوار عەیبەی هەن، زۆر باشە، مانای وایە: چاكەشی زۆرن.

ئینسان ئەگەر چاكەی خەڵك ببینێ و عەیب و كەموكوڕییەكانی خۆیشی ببینێ، زۆر كاریگەریی هەیە بۆ تەبایی و بۆ پێكەوە

گونجان، نەك بە عەکسەوە: تەنیا چاکەی خۆی ببینێ و، بەس عەیبی خەڵکی ببینێ! بە عەکسەوە: عەیبی خۆت ببینە، چاکەی خەڵکیش ببینە، کوردەواریی خۆمان هەندێ قسەی زۆر جوانیان هەن، دەڵێن: وا باشە ئینسان ئەگەر چاکەی لەگەڵ خەڵکێکدا کرد، لە بیری بچێ، یان دەڵێن: [چاکە بکەو بە ئاوێی دابدە] یانی: با لەبیرت بچێتەوە، بەڵام وا باشە ئەگەر خراپەت لەگەڵ کردن، لەبیرت نەچێ، بەڵام بەپێچەوانەوە: ئەگەر خەڵك خراپەیان لەگەڵ کردی، وا باشە لەبیرت بچێ، بەس ئەگەر چاکەیان لەگەڵ کردی، لە بیرت نەچێ.

یانی: چاکەی خۆت لەبیر بچێ و، خراپەی خۆت لە بیر بێ و، چاکەی خەڵکت لە بیر بێ و، خراپەکەیانت لە بیر بچێ.

خوای بەرز و مەزن فەرموویەتی:

{... وَلَا تَنسَوُا۟ ٱلْفَضْلَ بَيْنَكُمْ ۚ إِنَّ ٱللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ} البقرة: ٢٣٧

واتە: چاکەکاریی و بەخشش لە نێوان خۆتان دا لە بیر مەکەن، بەدڵنیایی خوا بینەری ئەوەیە کە دەیکەن.

شەشەم: گونجاویی و کرانەوە و ئەڕێنیی بوون:

تەماشا بکەن! پێغەمبەری خوا (صلى الله علیه وسلم) چی دەفەرموێ: {الْمُؤْمِنُ مُؤْلِّفٌ، وَلَا خَيْرَ فِيمَنْ لَا يَأْلَفُ وَلَا يُؤْلَفُ} أخرجه أحمد: برقم (٩١٨٧)، والحاكم برقم (٥٩) وقال: صحيح على شرط الشيخين، والبيهقي برقم (٢٠٨٨٦)، والخطيب (٢٨٨/٨)، وأخرجه أيضا: البيهقي في شعب الإيمان برقم (٨١١٩)، قال شعيب الأرناؤوط: إسناده حسن[1].

واتە: ئیماندار پێکەوە گونجێنەرە، پێکەوە گرێ دەرە و، هەر کەسێك کە نە بتوانێ خەڵك هۆگری خۆی بکا، نە هۆگری خەڵکیش بێ، خێری پێوە نیە.

یانی: یان دەبێ بتوانێ خەڵك هۆگری خۆت بکەی، کە ئەوە باشترە، ئەگەر ئەوەشت لە تواناداد نەبوو، لانی کەم: هۆگری خەڵك بە، نابێ ئینسان وەك بەردی خڕ بێ و نەگونجێ.

هەروەها پێغەمبەری خوا (صلى الله علیه وسلم) فەرموویەتی: {من كان هَيْناً لَيْناً سَهْلاً قريباً، حَرَّمه اللهُ على النار} رواه البيهقي في الآداب: ١٩٢.

واتە: هەر کەس هێدیی و نەرم و ئاسان و نیزیك بێ، خوا لە ئاگر-ی دۆزەخ - قەدەغەی دەکات.

---

(١) (مُؤَلِّف) یانی: پێکەوە گرێدەر، (مُؤَلِّف) بۆیە پێی دەگوترێ: (مُؤَلِّف) چونکە: ئەو ماناو مەبەستانە پێکەوە گرێ دەداو، دەیانکاتە کتێب.

هەروەها فەرموویەتی: {ألا أُخبركم بِمن يحرم على النار، أو من تحرم النار عليه؟ تحرم على كلِّ قريب هَيْنٍ لَيْنٍ} رواه الترمذي: ٢٤٨٨ والطبراني: ١٠٥٧٢ وابن حبان: ٤٧٠، وصححه الألباني.

واتە: پێتان بڵێم کێ لە ئاگری دۆزەخ- قەدەغەیە، یان ئاگر لەکێ قەدەغەیە؟! (ئاگر) قەدەغەیە لەسەر هەر بڕوادارێکی نیزیکی هێمنی نەرم و نیان.

حەوتەم: لە بیانوو نەگەڕان و، پاساو بۆ یەکدی هێنانەوە:

ئەمیش ئاکارێکی زۆر بەرزو پەسەندە، ئەگەر بمانەوێ بەرەو تەبایی و هاوکاریی پێکەوە هەنگاو بنێین، ئینسان لەیەکدی لەبیانوو نەبێ، لەبیانوو نەگەڕێ، بەڵکو بەپێچەوانەوە هەوڵبدات پاساوو عوزر بۆ بەرامبەرەکەی، بهێنێتەوە، وەك لەم فەرموودەیەی پێغەمبەری خوادا (صلى الله عليه وسلم) دیارە: {سُئِل رسولُ الله: أي الأديان أَحبُّ إلى الله؟! قال: أحبُّ الأديانِ إلى الله الحَنِيفِيَّةُ السَّمْحَةُ}، أخرجه أحمد (٢٣٦/١، رقم: ٢١٠٧) قال: الهيثمي (٦٠/١): رواه أحمد والطبراني في الكبير والأوسط والبزار، وأخرجه البخاري في الأدب برقم (٢٨٧)، قال شعيب الأرنؤوط: صحيح لغيره.

واتە: بە پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) گوترا: کام دینداریی خۆشەویستترە لەلای خوا؟ فەرمووی: دینێکی پاکی لێ بوردە.

کە گوتوویانە: (أي الأديان) واتە: کام جۆرە دینداریيە؟ لێتان تێك نەچێ، بۆ نموونە: کە دەفەرمووێ: (الدِّين: النَّصيحة) (دين) لێرەدا بەمانای ئیسلام نیە، یانی: دینداریی دڵسۆزییە.

ئەگەرنا ئایین و بەرنامەی ڕاست و پەسند لەلای خوا لەدنیاو دوا ڕۆژدا، تەنیا یەکێکە ئەویش ئیسلامە، وەك خوا عز وجل فەرموویەتی: ﴿إِنَّ ٱلدِّينَ عِندَ ٱللَّهِ ٱلۡإِسۡلَٰمُۗ وَمَا ٱخۡتَلَفَ ٱلَّذِينَ أُوتُواْ ٱلۡكِتَٰبَ إِلَّا مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلۡعِلۡمُ بَغۡيَۢا بَيۡنَهُمۡۗ وَمَن يَكۡفُرۡ بِـَٔايَٰتِ ٱللَّهِ فَإِنَّ ٱللَّهَ سَرِيعُ ٱلۡحِسَابِ ١٩﴾ آل عمران: ١٩

واتە: بەدڵنیایی ئایین (ی ڕاست و تەواو) لەلای خوا تەنیا ئیسلامەو هەركەسیش جگە لە ئیسلام بەرنامەیەكی دیكە بخوازێ، لێی وەرناگیرێ و لەدواڕۆژدا لەزیانبارانە.

لە ڕاستیی دا لێبوردەیی و دڵفراوانیی و سینەسافیی، خەسڵەتێكی گەورە و گرنگی مسوڵمانەتییە و، هۆكارێكی یەكجار كاریگەری تەبایی و یەكڕیزیی و هاوكاریی پێكەوەكردنی مسوڵمانان بەگشتیی و، تەوژم و لایەنە ئیسلامییەكانە بەتایبەت.

هەشتەم: ڕووگەشیی:

پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: {لَا تَحْقِرَنَّ مِنْ الْمَعْرُوفِ شَيْئًا، وَلَوْ أَنْ تَلْقَى أَخَاكَ بِوَجْهٍ طَلْقٍ} أخرجه أحمد برقم (٢١٥٥٩)، ومسلم برقم (٢٦٢٦)، والترمذي برقم (١٨٣٣) وقال: حسن صحيح، وأخرجه أيضا: ابن حبان برقم (٥٢٣) والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٣٤٦٠).

واتە: هیچ شتێك لە چاكە بەكەم مەگرە، ئەگەر هەر ئەوەندەش بێ، كەبەڕووی خۆش بگەیە برایەكەی خۆت.

هەروەها خوشكی خۆت، زۆر جار گوتوومانە: مەجلیسەكە مەجلیسی پیاوان بووە، بۆیە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) تەعبیرەكەی وا هێناوە، ئەگەرنا تۆ دەتوانی لەگەڵ براو خوشكانی خۆتدا ڕووت خۆش بێ.

ڕووگەشیی زۆر كاریگەریی هەیە بەڕێزان! ڕەنگە هەموولایەكتان بزانن كە من عادەتم وایە بە هەر شوێنێكدا بڕۆم، سەلام دەكەم، جادەو شەقام بێ، بازگە بێ، نێو بازاڕ بێ، هەر شوێنێك بێ، هەر بزانم ئەوكەسە چاوی لێیە، سڵاوی لێ دەكەم، بیستوومە كەسی وابووە، لە ئەنجامی ئەوەدا كە سڵاوێكی گەرم و گوڕی بە ڕوویەكی خۆش و گەشەوە لێكراوە، هەڵوێستی زۆر گۆڕاوە، گوتوویەتی: ئەو بەرپرسانەی خۆم كە دێن بە تەنیشتمدا ڕەت دەبن، دەبێ خۆم لابدەم، پانم نەكەنەوە!

وەك بیرەوەرییەکی خۆش بۆتان دەگێڕمەوە: کاتی خۆی لەو ئۆردوگایانەی خوار عەربەت (زەڕایەن و نەصرٍ و باریکە)، لە ساڵی (١٩٩٢)دا بوو، جەولەیەکمان کرد، لە یادمە لەیەکێ لەو ئۆردووگایانە، کۆڕم هەبوو، کۆڕەکە لەمزگەوت بوو، خەڵکەکە بە گشتیی هاتبوون، لە هاتنە دەرەوەدا، ئەو کاتەش تەنیا من نا، خەڵك زۆری پێڵاوی لاستیکی لەپێ بوو، گوێم لێبوو یەکێك کە کادیری یەکێك لە حیزبە عەلمانییەکان بوو، تەماشای کرد: داخۆ پێڵاوەکانم چۆنن؟ دوایی گوتی: پێڵاوەکانی لاستیکە! بەخوا هەرچی گوتوویەتی، هەمووی ڕاستە!

هەر کەسە شتێك دەکات بە نیشانە.

جارێك بۆیان گێڕامەوە گوتیان: مامۆستا فلان کەسێك ئاوایەو دەڵێ: زۆر مەحەببەتم بۆی پەیدا بووە، گوتم: لە چی ڕا؟ گوتیان: دەڵێ: ڕۆژێك بینیومە لەبەر دەرگای ماڵی خۆیان، عەرەبانەی منداڵێکی پاڵ پێوەناوە، گوتم: جاروبار ئەو جۆرە ئیشانەش دەکەین!

مەبەستم ئەوەیە پێویستە مسوڵمان ڕووگەش و کراوە بێ، لەگەڵ ماڵ و منداڵی خۆی، لەگەڵ دەرو دراوسێی، لەگەڵ هەموو کەس دا.

بەڵێ، بە کەمی مەگرن: ڕووی خۆش و گەش، زۆر گرنگە و، کاریگەریی ئەرێنیی لەسەر کەسایەتیی مرۆڤ و پەیوەندییەکانی هەیە، بەعەکسەوەش هەر ڕاستە: ڕوو گرژیی و ترش و تاڵ بوونیش، کاریگەریی نەرێنیی هەیە.

نۆیەم: زمان شیرینیی (طيب الكلام):

١- خوای پەروەردگار دەفەرموێ: ﴿ وَقُولُواْ لِلنَّاسِ حُسْنًا ﴾ (البقرة: ٨٣).

واتە: قسەی باش بۆ خەڵك بكەن و، لەگەڵ خەڵك دا بەگشتیی، قسەتان چاك بێ.

ئاشكراشە هەرچی كە لەگەڵ خەڵك دا بەگشتیی پێویست بێ، لەنێو خۆدا، لەنێو بازنەی ئیسلامییدا، بەتایبەتیی، پێویستترە، چونكە: (الأقربون أولى بالمعروف)، كە ئەوە قسەیەكی نەستەق و حیكمەتێكی بەجێیە، ئەگەرنا نە ئایەتە، نە فەرموودەیە، بەڵام قسەیەكی جوانە: (ئەوانەی نزیكترن، شایستەترن بە چاكە لەگەڵدا كردن).

٢- پێغەمبەریش (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: {الْكَلِمَةُ الطَّيِّبَةُ صَدَقَةٌ} أخرجه البخاري برقم: (٢٨٢٧)، ومسلم برقم (١٠٠٩).

واتە: قسەی خۆش چاكە و صەدەقەیەو پاداشتی هەیە.

ئنجا بەڕێزان!

ئەوەی وا لە مرۆڤی مسوڵمان دەكات: ڕووی گەش و كراوە و، قسەی پەسند و بەكەڵك بێ و تەعبیری بەرز و بەنەزاكەت بێ، بریتیە لەوەی عەقڵ و هۆشی بەزانیاریی و تێگەیشتنی ڕاست و دروست هۆشیار بێ و، دڵ و دەروونیشی بە نیاز و مەبەستی چاك و خولیای پاك و تەزكیە و تەقوایەكی كاكڵدار بێداربێ، چونكە ڕاست گوتراوە: (دڵ مەنجەڵە و زمان كەوچكە) ئنجا گۆزەش چی تێدابێ هەر ئەوەی لێ دەڕژێ.

دەیەم: خۆپاراستن لە زمان بە خراپە گەڕان:

خۆپاراستن لە زمان بە خراپە گەڕانیش، هۆکارێکی زۆر گرنگە بۆ پاراستنی تەبایی و، بگرە لە دڵەوە پەیدابوونی تەبایی و پاراستنی یەکڕیزیی.

١- پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ: {لَيْسَ الْمُؤْمِنُ بِالطَّعَّانِ، وَلَا اللَّعَّانِ، وَلَا الْفَاحِشِ، وَلَا الْبَذِيءِ} أخرجه البخاري في الأدب المفرد برقم (٣١٢)، وأحمد برقم (٣٨٣٩)، والترمذي برقم (١٩٧٧)، وقال: حسن غريب، وأبو يعلى برقم (٥٠٨٨)، وابن حبان برقم (١٩٢)، والطبراني برقم (١٠٤٨٣)، والحاكم برقم (٢٩)، وقال: صحيح على شرط الشيخين، والبيهقي في شعب الإيمان برقم (٥١٤٩)، وقال الألباني صحيح.

واتە: ئیماندار تانە لێدەرو، لەعنەتکەرو، قسەی ناشیرینکەرو، زمان شڕ نیە.

بەڵێ ئیماندار نابێ ئەو ڕەفتارە ناشیرینانەی هەبن، بۆیەش کە دەبیستم هەندێك مامۆستا لەسەر مینبەر، قسەی زەق و ڕەق و نارێك و سەیر دەکەن، زۆر نارەحەت دەبم، چونکە مینبەری پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) بە کەڵکی قسەی ناشایستەو بێ نەزاکەت نایەت و، جگە لەوتەی هەق و پاك و تەعبیری بەرزی لێ ناوەشێتەوە.

٢- خوای پەروەردگار بە پێغەمبەری خاتەم (صلى الله عليه وسلم) دەفەرموێ:

﴿وَلَوۡ كُنتَ فَظًّا غَلِيظَ ٱلۡقَلۡبِ لَٱنفَضُّواْ مِنۡ حَوۡلِكَ﴾ (١٥٩) آل عمران.

واتە: ئەگەر تۆ قسە ڕەق و دڵڕەق بووای، لە دەورت دەپرژان، کێ لە دەوری دەپرژا؟ هاوەڵان (أصحاب) باشترین کەس لە دوای پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئنجا لەدەوری کێ دەپرژان؟ لە دەوری باشترین کەس کە پێغەمبەری خوا (محمد)ە (صلى الله عليه وسلم)! تەنانەت ئەگەر پێغەمبەری خواش (صلى الله عليه وسلم) قسەی زبر و دڵڕەق (فظ و غليظ) بووایە، هاوەڵانی بەڕێز و دڵسۆزی لە دەوری دەپرژان، کەواتە: بەهۆی ئەوەوە، کە قسەی شیرینەو، دڵی نەرمەو میهرەبانە، بە دەورییەوە ئاڵاون!

بەشی دووەم

چوار ئاگاداریی لە بارەی هەڵسوکەوتی ڕاستەوە، لەگەڵ پرسە خیلافییەکان دا

بەرچاو ڕوونییەکی پێویست

خوێنەرانی بەڕێز!

بێگومان برایەتیی و یەکڕیزیی و یەکبوون و تەبایی مسوڵمانان، یەکێکە لەو شتە هەرە گرنگ و بنچینەییانەی کە خوای پەروەدگارو پێغەمبەری سەرورەمان (صلى الله عليه وسلم) لە قورئان و سوونەتدا، زۆر جەختیان لەسەر کردوون و، مسوڵمانانیان بۆ هانداون و، بە پێچەوانەوەش: لە چەند جێگای قورئان و سوننەت دا و، بە چەندان شێوە، مسوڵمانانیان ئاگادار کردۆتەوەو ترساندوویانن، لە سەرەنجامی ناکۆکیی و دووبەرەکیی و جیاجیایی و پەرتەوازەیی، هەر کەسێك ئاشنایی بە قورئان و سوننەت هەبێ، زۆر بە ڕوونیی بۆی دەردەکەوێ کە یەکبوون و برایەتیی و تەبایی، سیماو نیشانەو دروشمی ئەهلی ئیمان و، خوا بەیەکگرتن (توحید)ەو، پەرتەوازەیی و جیاجیایی و لێکدابڕانیش، نیشانەو دروشمی ئەهلی کوفرو شیرك و نیفاقە.

ئنجا ئەوەی کە زۆر جێگای سەرسوڕمان و عاجباتییە، ئەوەیە کە ئەو خواپەرستییە تایبەتییانە[1] (العبادات المحضة)ی کە برایەتیی و خۆشەویستیی و یەکبوونی خواپەرستان، گەورەترین بەرهەمی دنیاییانە، بکرێنە زەمینەی کێشەو بگرەو بەردەو مشت ومڕو شەڕەدەندووکەو،

---

(١) مەبەست لە خواپەرستییە تایبەتییەکان کە شەرعزانەکان (الفقهاء) بە (العبادات المحضة) پێناسەیان کردوون، ئەو جۆرە خواپەرستییانەن، کە زیاتر پەیوەندییان بە نێوانی خواو بەندەوە هەیە، وەك هەر کام لە: نوێژ، زەکات، ڕۆژوو، حەج، زیکرو دوعا... هتد.

ببنە مایەی ناکۆکیی و دووبەرەکیی و پەرتەوازەیی و جیاجیایی، یان بەلای کەمەوە: بوغزو غەرەزو کینەو زەم و غەیبەت!!

کە لە ڕاستییدا، بێجگە لە کرچ وکاڵیی و تێنەگەیشتن و پێنەگەیشتنی مسوڵمانان، هیچ هۆکارو فاکتەرێکی دیکە نیە، بۆ سەرهەڵدانی پەیدابوونی ئەو حاڵەت و دیاردە ناشەرعیی و ناماقووڵە دزێوو زیانبەخشە، لە سۆنگەی هەبوونی ڕاجیایی (اختلاف)یەوە، لە نێوان پێشەواو زانایاندا، لەسەر زۆر لە مەسەلە جوزئییەکانی خواپەرستییە تایبەتییەکان، چونکە ئاشکرایە کە سەرجەم مسوڵمانان لە پایەو بنچینە گرنگ و گەورەکانی ئایین و شەریعەتدا یەکن و یەك دەنگن و، مەسەلە جوزئییە خیلافییەکانیش لە ڕووی حیکمەتەوە، بەو شێوەیە هەڵخراون، بۆ فراوانبوونی ڕێی دینداریی و خواپەرستیی و، ئاسانبوونی کارو چالاکییەکانی مسوڵمانان، لە بارودۆخ و کات و شوێن و ژینگە (بیئة)و، حاڵەتە جیاجیاکانی، ژیان و گوزەرانی تاکیی و کۆمەڵییاندا.

ئنجا لە سۆنگەی ئەوەوە کە سوپاس بۆ خوای بەخشەرو دادگەر، لەمێژە هەر لەبیری ئەوەدام: چۆن چۆنی مسوڵمانان تێکڕاو وێکڕا بێدارببنەوەو، لەژێر چەترو سێبەری شەریعەتی فراوان و ئاسانی خوادا کۆببنەوەو، لەکۆڵ ڕێچکەی خوارو، بیردۆزەی نالەبارو، پیاوی بێبار ببنەوە، زۆرجار کە دیتوومە یان بیستوومە دوو مسوڵمان، یان دوو دەستەو کۆمەڵە مسوڵمان، لەسەر ئەو وردە بابەتە شەرعییانە، کە خوای کاربەجێ لە ڕووی حیکمەت و ڕەچاوکردنی قازانج و بەرژەوەندیی مسوڵمانانەوە، وای لێکردوون، شێوەیەك زیاتر هەڵبگرن و، بە جۆرێك زیاتر جێبەجێ بکرێن، بۆتە دەمەقاڵێ و مشت ومڕیان و

لەیەك هەڵبەزیونەتەوە، زۆر دڵتەنگ و نارەحەت بووم و، پەرۆش و بەزەییم بەرامبەر بە وەزعی ئیسلام و مسوڵمانان، هاتۆتە جۆش و خرۆش: ئاخر بۆچی و چۆن دەبێ مسوڵمانانێك کە تێکڕاو وێکڕا، تەنیا خوایەك دەپەرستن و، شوێن پێی تاقە پێشەوایەك هەڵدەگرن و، بۆ یەك بەرنامەو ڕێباز گیان لەسەر دەستن و، بەس ڕوو بەیەك قیبلە ڕادەوەستن و، لە ئاقار هەر مەسەلەو بابەتێکی گرنگی عەقیدەیی و سیاسیی و کۆمەڵایەتییدا، خاوەنی یەك جۆرە هەڵوێستن، لەسەر هەندێك وردە بابەتی وا، کە ئەوپەڕەکەی: ڕایە لە یەکدی جیاوازەکانیان، ئەگەر یەکسان و وەك یەکیش نەبن، هەر چاکترو چاکن، یان بەهێزترو بەهێز، یان بەهێزو بێهێزن، پێکەوە بیکەنە کێشەو هەراو، دووچاری تێکگیران و پاشان بوغزو کینەو، هەندێك جاریش ناکۆکیی و دووبەرەکیی و پەرتەوازەیی ببن؟!!

ئەوە لە لایەکەوە، لەلایەکی دیکەشەوە: چۆن و بە چ شەرع و عەقڵ و ویژدانێك، دەبێ کەسانێك کە بەحیساب سەرگەرمی بووژاندنەوەی ئایین و، هیدایەتدانی کۆمەڵگاو، هێنانەوەی حوکمی خوان، لەگەڵ خەڵکی مسوڵمانی چەواشە کراو، یان ناحاڵیی و ناشارەزادا، لەسەر ئەو وردە بابەتانە، بیکەنە هەراو کێشەو بەزم و ڕەزم و، نەزانانەو ناشێیانە، هێندە سەختگیریی لەسەر هەندێك جۆرو شێوەی ئە و خواپەرستییانە بکەن - بە تایبەت ئەو جۆرو شێوانە کە خەڵکی پێیان نا ئاشنان و، پێیانەوە ڕانەهاتوون و، بە چاوی نامۆیی سەیریان دەکەن- کە زەمینەی کۆمەڵێك پڕوپاگەندەی نەزانانەی بێ غەرەزانە، یان زۆرزانانەی ژەهراوییانە، خۆش بێ، کە لە دژی ڕەوتی ئیسلامیی بڵاوبکرێنەوەو، لە پێش خەڵك و جەماوەر ببێزرێنرێ و،

دەهۆڵ بۆ ئیسلامییەکان لێبدرێ کە: ئەوانە ئایینێکی تازەیان هێناوە جیا لەوەی ئێمە لەسەری بووین؟!!!

ئنجا سەرەنجام: ئەو خەفەت و ناسۆرو دڵتەنگیی و بەزەیی و پەرۆش و دڵ پێسووتانە، هانی دام و پاڵی پێوەنام، کە کورتە باسێك بۆ چارەسەری ئەو حاڵەتە ناشەرعییە مەترسییدارو زیانبەخشە، بنووسم و، لەبەر ئەوەش کە ئەو جۆرە ڕەفتارو هەڵس وکەوتە هەڵانە، لەتەك ئەو مەسەلە خیلافییانەدا، زیاتر لە لایەن کەسانێکەوەن، کە خۆیان بە شوێنکەوتووی پێشینی چاکمان (سلفنا الصالح)و زانایانی پایە بەرزی وەك (ابن تيمية)و (ابن حزم) - خوا لێیان خۆش بێ- دەزانن، بە پەسەندم زانی، لەبەر تیشکی قورئان و سوننەت و، جۆری تێگەیشتنی پێشینی چاکمان لە قورئان و سوننەت، بە تایبەت (ابن تيمية)ی حەڕڕانیی و (ابن حزم)ی ئەندەلوسیی کە بیروڕاو هەڵوێستی، ڕاست و دروستی زۆربەی پێشەواو زانایانی پێشینیان بۆ پاراستووین و تۆمار کردووین، باسەکەم بخەمە ڕوو.

بە هیوای ئەوەی کە توانیبێتم لەم کورتە باسەدا، تا ڕاددەیەکی باش نوختە بخەمە سەر پیت، بۆ چۆنیەتیی ڕەفتارکردن و هەڵسوکەوت کردنی شەرعییانەو ژیرانە، لەگەڵ ئەو جۆرە مەسەلانەدا، کە جیاوازیی (إختلاف) تێیاندا، هەڵقوڵاوی خودی دەقە شەرعییەکان و، جیاوازیی عەقڵ و ئەزموون و ژینگەو، حاڵ وباڵی جیاجیای مسوڵمانانەو، شتێکی زۆر سروشتیی و ئاساییەو، زاناو پێشەوایانیشمان بەدرێژایی مێژوو، وەك شتێکی ئاسایی و سادە هەڵس وکەوتیان لەتەکدا کردوون و، قەت ڕێیان نەداوە، بکرێنە زەمینەی کێشەو هەراو و نێوان تێکچوون و دۆست زویر بوون و دوژمن و ناحەزپێ خۆش بوون، وەك بەداخەوە

لەم ڕۆژگارەی ئێمەدا بەزەقیی دەبینرێ، لە ئاکامی چاك و قووڵ لە ئایین حاڵی نەبوونی مسوڵمانان، یان سینە پیس بوون و تەزکیە نەبوونی دڵ و دەروونیاندا.

بەهیوای ئەوە کە ، ئەهلی ئیمان و ئەهلی مزگەوت، بە هیچ ڕەنگێك ڕێ بە خۆیان نەدەن، کە خۆبەخۆ، لە نێو خۆیاندا، هەراو گێچەڵی لابەلاو بێمەعنا بەرپا بکەن، لەسەر بەلایەك دا خستن و هەڵبڕین و حەسمکردنی، ئەوجۆرە باس و بابەتانەی، کە بە درێژایی مێژوو، نەگونجاوە حەسم بکرێن و بەلایەك دا بخرێن، بە کەڵە زاناو پێشەوایانی وەك چوار سەر مەزهەبەکان و غەیری ئەوانیش و، ئەگەر گریمان گونجاش حەسم بکرێن، یەکێك لەوڕایانە پەسەند بکرێ و هەڵبژێردرێ و، ئەوانی دی فڕێ بدرێن، دیسان هیچ شتێکی گەورەو گرنگ لە ژیانی مسوڵماناندا ڕوو نادات و، گۆڕان بەسەر ئەو بارودۆخ و واقیعە ناشەرعییەیاندا نایەت، کە لە سۆنگەی لە ئارادا نەبوونی شەریعەتی خواو، حوکم نەکردنی ئایینی خوادا، مسوڵمانان سەرجەم گوناحبارو عەیبدارن.

کەواتە: بابەس بێت سەرقاڵ بوون بە شەڕی لاوەکیی و بێمەعناوە، لەنێو خۆو لە نێو خەڵك و کۆمەڵگادا و، با لە بواری مەسەلە شەرعییە خیلافییەکاندا، بەگیانی برایەتیی و سەماحەت و سینگ فراوانییەوە، پێکەوە ڕەفتار بکەین، ئەو گیانی برایەتیی و سەماحەتەی، کە زاناو پێشەوایانی پێشینمان، هەڵس وکەوتیان پێ لەگەڵ یەکدیدا کردوە، بۆ وێنە: شافیعیی ڕەحمەتی خوای لێ بێ، لەوبارەوە ئەو بنچینە زێڕینە (قاعدة ذهبية)ی بۆ داناوین کە دەڵێ: (قولي صواب يحتمل الخطأ، وقول غيري خطأ يحتمل الصواب) واتە: (قسەو ڕای خۆمم پێ

ڕاستە، بەڵام دەگونجێ هەڵەش بێ، قسەو ڕای بەرامبەرەکەمم پێ هەڵەیە، بەڵام ڕێی تێدەچێ ڕاستیش بێ).

با هەوڵ بدەین بەهیچ جۆرێك لەگەڵ کۆمەڵگاو خەڵکە مسوڵمانەکەماندا، لەسەر ئەو مەسەلە جوزئییە خیلافییانە، دووچاری تێك گیران نەبین و، ئەگەر هەر لەیەك هەڵدەبەزینەوەو یەکدی دەڕەنجێنین، با لەسەر بابەتە گرنگ و بنەڕەتییەکانی دینداریی و مسوڵمانەتیی بێت، لە بوارەکانی ئیمان و عەقیدەو عیبادەت و ئەخلاق و حەڵاڵ و حەڕام و... هتددا!

چونکە بێگومان ئێمە شوێنکەوتووی بەرنامەو ڕێبازی پێغەمبەرانین (صلی الله علیهم وسلم) ئەوانیش تەنیا لەسەر مەسەلە بنەڕەتییەکان لەگەڵ گەل و کۆمەڵگاکانیاندا، دووچاری تێك گیران بوونەو، بێگومان کاتێکیش ئێمە لەو بوارە سەرەکیی و مەسەلە بناغەیی و مەزنانەدا، لەگەڵ کۆمەڵگاو دەوروبەرماندا دەگەینە قۆناغی حەسم و بەلایەك داخستن، ئەوە بە تەئکید گۆڕانکاریی ڕیشەیی و ڕاستەقینە بەسەر کۆمەڵگاکەماندا دێت، ئەگەر نا ناوی خۆزڕاندن و دەنگ و دوو بڵاوکردنەوە، لەسەر مەسەلە جوزئیی و بیروڕا جیاجیاکانی زانایان، هیچ لە وەزع ناگۆڕێ -مەگەر بەرەو خراپتر- چونکە ئەو حاڵەتە وەك پێشتریش باسمان کرد: هەر بریتیە لە لەگەڵ خۆدا خەریك بوون، بگرە خۆ خواردنەوەو گەندەڵ و پووچەڵ بوون و، مێژووش بۆمان دەگێڕێتەوە کە مسوڵمانان لە ڕۆژگاری دەستەڵاتداریتیی عەبباسییەکاندا، لەکاتێکدا کە تەتەرو مەغۆل کە لە ڕۆژهەڵاتەوەو، خاچ پەرستەکان لە ڕۆژئاواوە، هێرشیان کردە سەر ئۆممەتی ئیسلامیی و کیان و قەوارەی ئیسلامیی، هەر سەرگەرمی

٥٤

ئەو جۆرە باس و بابەتە لاوەکییانە بوون، ئیدی ئەوان هەر لەو مشت ومرِە لاوەکیی و بێمەعنایانەدا بوون، هەتا دەوریان گیراو وڵاتیان داگیرکراو، هەر هێندە بە خۆیان زانی، کە سەرجەمیان و بە هەموو بیروبۆچوونە جیاوازەکانیانەوە، دیل و زەلیل و ژێردەست و پەستن!!

هەروەها وێرِای ئەوەیش کە باسکرا زۆر جاران مسوڵمانان لە سۆنگەی چاك لە ئایین تێنەگەیشتن و باش پێنەگەیشتنیانەوە، مەسەلە جوزئیی و خیلافییەکان، دەکەنە مایەی دەمارگیریی (تعصّب)و هەراو کێشەنانەوەی بێجێ، تەنانەت هی وا هەیە، چەند جۆرو بارێکی ئەو مەسەلانە، دەکاتە بناغەی دۆستایەتیی و دوژمنایەتیی (أساس الموالاة والمعاداة)و نیشانەی ئیمان و ئیسلام و، وەك تەرازوو و، پێوەرێك ئیمان و تەقوای خەڵکیان پێ هەڵدەسەنگێنێ و -بە خەیاڵی خۆی- مسوڵمانەتیی و دینداریییانی پێ دەجەرِبێنێ! بێخەبەر لەوەی کە سەنگی مەحەکی مسوڵمانەتیی و تەرازوو و پێوەری پارێزکاریی و دینداریی، دەبێ ئەصڵ و بنچینەکانی ئایین بن، نەك مەسەلە جوزئییەکان و بیرورِا خیلافیی و ئیجتهادییەکان، کە بە درێژایی مێژوو، زاناو شارەزایانی ئیسلام تێیاندا کەوتوونە کێشەو مشت ومرِەوە، هەر کامێکیان ئەو رِایەی هەڵبژاردوە، کە پێی رِاستترو پەسەندتر بووە، بێئەوەی کە بیروبۆچوونە هەڵبژاردەکانی خۆی، بەخودی شەرع و ئایین بزانێ و، دەمارگیرانە بیرورِاو ئیجتیهادەکانی بەرامبەریان رِەت بکاتەوە! یان تۆمەتی ئیمان کزیی و کەم پارێزیی ئارِاستەی خاوەنەکانیان بکات!!

بۆیە بەپێویستم زانی: لەوبارەوە، چوار بنچینەی گرنگ و گەورە، وەك بناغەی لێك تێگەیشتن و (تفاهم) و تەبایی بخەمەرِوو، ئومێدیشم وایە کە تێگەیشتن و کارپێ کردنی ئەو چوار بنچینە گرنگانە، مایەی نەهێشتن و بنبرِکردنی گەلێك هەڵس وکەوتی هەڵەو ناشەرعیی و،

ڕاستکردنەوەی گەلێك هەڵوێست و بیروبۆچوونی فەقیرحاڵانەو نەزانانە بێ، کە کەم و زۆر لە زۆر کەسی دڵسۆزەوە دەبینرێن و هەست پێدەکرێن، لە زۆر بواران دا، بەتایبەت لە بواری دروشمەکانی خواپەرستییدا، کە لە ئەنجامی سەرکێڵیی و سادە حاڵیی بوون لە ئایین و، قووڵ نەبوونەوە بە قورئان و سوننەت و کەلەپوورو بەرهەمی زاناو پێشەوایانماندا، دووچاریان دەبن، چونکە بە ڕاستیی کەم زانستیی و نەشارەزایی، هەمیشە بیرکورتیی و دەمارگیریی و تەنگە پرێسکەیی پەیدا دەکات و، شارەزایی و بەرچاو ڕوونیی و قووڵبوونەوەش، دڵ گەورەیی و سینگ فراوانیی و سەماحەت دەرەخسێنێ و، خاوەنەکەی بەرەو خاکێتیی و، حیساب بۆ خەڵك کردن و، گوێ گرتن و قسە وەرگرتن دێنێ و، بەلای کەمەوە لە چاڵی قووڵی بێئاگایی و نەزانیی ئاوێتە (الجهل المرکب) قوتاری دەکات و دەریدێنێ.[1]

لە کۆتاییشدا دەڵێم: با هیچ کەس بە هەڵە وا لەم قسانەم حاڵیی نەبێت کە من ڕام وایە: لێکۆڵینەوە نەکرێ و لەنێو ڕاو بۆچوونەکانی زانایاندا، هەڵسەنگاندن و تەتەڵەو بیژینگ نەبێ! با هەبێ، بەڵام لەکاتی خۆیداو، لە شوێنی خۆیداو، لەگەڵ ئەهلی خۆیداو، بە ئەندازەیەك کە پێویست بکات و، با زۆریش وریا بین! لەسەر حیسابی باس و بابەتە سەرەکیی و بنچینەییەکانی دین و ژینمان، نەبێ.

---

(١)) دەگێڕنەوە کە لە سوقراط فەیلەسووفی ناوداری یۆنانییان پرسیوە: ئایا تۆ زانای یان نەزانی؟! ئەویش گوتوویەتی: نەزانم! گوتوویانە: ئەدی جیاوازیی نێوان تۆو خەڵکی (ئەثینا) چییە؟! گوتوویەتی: هەردووك لامان نەزانین، ئەوەندە هەیە من دەزانم کە نازانم، بەڵام ئەوان نازانن کە نازانن!

ڕوونکردنەوەی چەمک و چوارچێوەی چوار ئاگادارییەکەی ئەم بەشە

بەڕێزان! ئەم بەشە لە چوار ئاگاداریی گرنگ پێکهاتوە، کە هەر کامێکیان بنچینەیەکە بۆ چۆنیەتیی هەڵس وکەوت کردنێکی شەرعییانەو ژیرانە، لەگەڵ مەسەلە خیلافییەکانداو، هەرکامێکیان لە باسێکی سەربەخۆدا دەخەینە ڕوو،بەڵام بەباشمان زانی سەرەتا پێناسەیەکی کورتی کەمێکیان بکەین:

ئاگاداریی یەکەم :

دەربارەی گرنگیی و گەورەیی یەکڕیزیی و برایەتیی و تەباییە، کە زۆرجاران پێویست دەکات هەندێك شتی سوننەت و فەڕزیشی بە قوربان بکرێ، بۆ پارێزگاریی لێکردنی و مەحکەمکردنی و زیاتر چەسپاندنی، چ جای چاوپۆشییکردن لە جێبەجێکردنی، هەندێك لە جۆرەکانی خواپەرستیی، بە پێی قسەی بەهێزتر (أرجح)، چونکە بە ئەزموونگەلی جۆراوجۆر، ئیسپات بووەو دەرکەوتوە، کە هەر گەل و کۆمەڵێك برایەتیی و یەکبوون و تەبایی نێوان خۆیان لەدەست بدەن، دووچاری نەهامەتیی جۆراوجۆر دەبن و، بە هیچ شتێك بۆیان قەرەبوو ناکرێتەوە، ئنجا شەرع و عەقڵیش بەوە ڕازی نابن، کە یەکێك یان کۆمەڵێك، سوننەتێك جێبەجێ بکات، بەڵام لە بەرامبەردا فەڕزێك لە دەست بدات، یان زیانی پەیدابوونی حەڕامێك هەڵبگرێ، چ جای تەنیا بەهۆی هەڵبژاردنی ڕایەکی بەهێزترەوە، ئەو زیانەی لێبکەوێ،

نەك هەر ئەوەندە، بگرە شەرع و عەقڵ پێويست دەكەن: كە فەڕزی گچكەتر بە قوربانی هی گەورەتر بكرێ و، لە پێناوی پارێزران لە زيانی گەورەتردا، هی گچكەتر (تەحەمول) بكرێ، ئەمانە چەند بنچينەيەكی شەرعيين كە سەرجەم زانايان بێجياوازيی، لەسەريان ڕێك كەوتوون.

كەواتە: ئەو كەسەی كە دەڵێ: من حەتمەن فلانە سوننەت، يان فلانە ڕايە، هەر جێبەجێ دەكەم و، هەرچی دەقەومێ با بقەومێ! با سوور سوور بزانێ، كە ئەو هەڵوێستەی هەرچەندە حەماسەت و دڵ گەرميی زۆری پێوە ديارە، بەڵام لەڕووی دينداريیەوەو بەپێی شەرع، لەسەری گوناحبارو قەرزدارەو، سەودايەكی نەزانانەی كردوە، كە لەپێناو وەدەستهێنانی قازانج و بەرهەمێكی كەمدا، زەرەرو زيانێكی گەورەی لێكەوتوە، يان خێرو پاداشتێكی چاكترو زياتری لە دەست چووە!

ئاگاداريی دووەم:

خستنەڕووی ئەو ڕاستييە: كە تێكڕای يان زۆربەی ئەو ڕاجيايی (الإختلاف)انەی، كە لە بواری مەسەلە جوزئييەكانی خواپەرستييە تايبەتييەكان لەنێو زانايانداا، سەريان هەڵداوەو سەرهەڵدەدەن، ناگەنە جوغزی فەڕزو حەرام، تاكو پاساو و بيانووی تێكگيران و، كێشەو ناكۆكيی نێوان مسوڵمانان بن، بەڵكو هەر لە بازنەی سوننەت و سوننەتتر، يان ئەوپەڕی سوننەت و ناپەسەند (مكروه) دان و، بێگومان ئەو جۆرە شتانەش، مادام گوناحبارييان تێدان نەبێ، دروست نيە هەراو كێشەيان لەسەر بنيات بنرێ و، بكرێنە دەستە چيلەی ئاژاوەو مايەی لالووتيی و ڕەنجان و لەيەك دابڕان.

ئاگاداریی سێیەم:

هۆشیاركردنەوەو بێداركردنەوەی مسوڵمانانە، دەربارەی ئەوە، كە لایەنە جوزئییەكانی خواپەرستییەكان، خوای كاربەجێ و پەنهان بین، بەشێوەیەكی لێكردوون و وای هەڵخستوون، كە بە شێوەو چۆنیەتی جیاجیا بكرێن و، هەمووشیان هەر لە بازنەی فراوانی سوننەتدا بن و، لە خێرو پاداشتیشدا، یان وەك یەك و یەكسانن، یان بۆ حاڵەتە جیاجیاكانن.

هەر بۆیە لەو ڕووەشەوە، هیچ كەس بیانوو و پاساوی دەمەقاڵێ و هەراو كێشە نانەوەی نیەو، مەگەر لەسەر بناغەی دەمارگیریی و تەسك بینیی، كە بەرهەمی نەزانیی (جهل)و عیلم پێنەبوونن، ئەگەرنا مەحاڵە مسوڵمانی تێگەیشتوو و پێگەیشتوو، ڕێگا بەخۆی بدات لەسەر ئەو جۆرە مەسەلانە، كێشەو فەرتەنە دروست بكات.

ئاگاداریی چوارەم:

ڕوونكردنەوەی ئەو ڕاستییە شەرعییە گرنگەیە، كە زۆر لە مسوڵمانان لێی بێئاگان، ئەویش ئەوەیە كە مادام ئەو وردە بابەتانەی كە زانایان تێیاندا ڕای جیاوازیان هەیە، هەموویان دروست و ڕەوان، جا چ لە خێرو پاداشتدا یەكسان بن، چ بەرزیی و نزمیی (تفاضل) یان لە نێواندا هەبێ، پەسەند وایە هەر جارە بە جۆرێكیان ڕەفتار بكرێ، نەك بەس لەسەر جۆرێكیان دەوام بكرێ، یان دوو جۆریان لەیەك كاتدا كۆبكرێنەوە، كە بێگومان ئەگەر بەو پێیە ڕەفتار بكرێ،

کە گوتوومانە (پەسەندە)، هەم تێکڕای دەقەکانی سوننەت کاریان پێ دەکرێ و، هیچیان فەرامۆش ناکرێن، هەم ئەو شێوە ڕەفتارەش، ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕێ لە پەیداکردنی ئولفەت و تەبایی و پێکەوە گونجان و یەکڕیزیی دا، بەڵام بە پێچەوانەوە: بەردەوام بوون لەسەر جۆرێکیان، وێڕای پشت گوێ خستنی بەشێکی زۆری سوننەت، سەریش دەکێشێ بۆ دەمارگیریی و تەسك بینیی و کەللەئیشکیی و، کۆکردنەوەی دوو جۆر یان زیاتریش لە یەك حاڵ و کاتدا، لەگەڵ سوننەتدا ناکۆکە، چونکە بێگومان پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) هیچ کاتێك وای نەکردوە، وەك لە دەقەکانی سوننەتدا بە ڕوونیی دەبینرێ

ئێساش ئێوەو هەر چوار ئاگادارییە گرنگەکە، بە هیوای ئەوە کە بە جارێك و دووان، واز لە خوێندنەوەو تێوەڕامان و سەرنجدانیان نەهێنن، بۆ ئەوەی زیاترو چاکتر تێیان بگەن و هەزمیان بکەن و، پاشانیش جێبەجێیان بکەن و ڕەفتاریان پێ بکەن.

باسی یەکەم

بنچینـەو ئـاگـاداریی یەکەم

((یەکڕیزیی و تەبایی و برایەتیی، یەکێکە لە ئەسڵ و بنچینە هەرە گەورەو گرنگەکانی، کە ئیسلام گرنگییەکی زۆری پێداون و، داکۆکیی زۆری لەسەر کردوون، بۆیە هەر قسەو هەڵوێستێك، ببێتە مایەی مەحکەم بوون و پتەوبوونی، شەریعەت پێویست (فرض) یان لانی کەم پەسەندی کردوەو، بەپێچەوانەشەوە: هەر شتێك هۆکاری لاوازیی و کەلێن تێدا پەیداکردنی بێ، شەریعەت حەرام، یان بە لای کەمەوە، بە ناپەسەند (مکروە)ی حیساب کردوە)).

ئەمەش چەند وێنەیەك لە دەقەکانی قورئان و سوننەت، کە لەلایەکەوە فەرمان بە برایەتیی و یەکڕیزیی و یەك دەنگ و ڕەنگیی مسوڵمانان دەکەن و، بۆ زیاترو چاکتر پێکەوە چۆشدانی ڕیزەکانیان هانیان دەدەن و، لەلایەکی دیکەشەوە: لە ناکۆکیی و دووبەرەکیی دەیانترسێنن و، لە پەرتەوازەیی و جیاجیایی دەیانسڵەمێننەوە:

١- [يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ ٱتَّقُواْ ٱللَّهَ حَقَّ تُقَاتِهِۦ وَلَا تَمُوتُنَّ إِلَّا وَأَنتُم مُّسۡلِمُونَ ﴿١٠٢﴾ وَٱعۡتَصِمُواْ بِحَبۡلِ ٱللَّهِ جَمِيعٗا وَلَا تَفَرَّقُواْۚ وَٱذۡكُرُواْ نِعۡمَتَ ٱللَّهِ عَلَيۡكُمۡ إِذۡ كُنتُمۡ أَعۡدَآءٗ فَأَلَّفَ بَيۡنَ قُلُوبِكُمۡ فَأَصۡبَحۡتُم بِنِعۡمَتِهِۦٓ إِخۡوَٰنٗا وَكُنتُمۡ عَلَىٰ شَفَا حُفۡرَةٖ مِّنَ ٱلنَّارِ فَأَنقَذَكُم مِّنۡهَاۗ كَذَٰلِكَ يُبَيِّنُ ٱللَّهُ لَكُمۡ ءَايَٰتِهِۦ لَعَلَّكُمۡ تَهۡتَدُونَ ﴿١٠٣﴾] (آل عمران ١٠٢- ١٠٣)

واتە: ئەی ئەوانەی بڕواتان هێناوە! وەك بۆ خوا شایستەیە پارێزکاریی لێبکەن و، بە مسوڵمانەتیی نەبێ مەمرن و، تێکڕاو وێکڕاش توند دەست بە ڕێسمانی -ئایینی- خواوە بگرن و پەرتەوازە مەبن.... .

٢- (وَأَطِيعُواْ ٱللَّهَ وَرَسُولَهُۥ وَلَا تَنَٰزَعُواْ فَتَفۡشَلُواْ وَتَذۡهَبَ رِيحُكُمۡۖ وَٱصۡبِرُوٓاْۚ إِنَّ ٱللَّهَ مَعَ ٱلصَّٰبِرِينَ ﴿٤٦﴾) (الأنفال-٤٦)

واتە: - ئەی بڕوادارینە! - فەرمانبەریی خواو پێغەمبەرەکەی بکەن و، پێکەوە ناکۆك مەبن، ئەگەر نا فەشەل دێنن و هێزو پێزتان نامێنێ و، خۆڕابگرن، بێگومان خوا لەگەڵ خۆڕاگران دایە.

٣- (عن عائشة رضي الله عنها أن النبـّي (صلى الله عليه وسلم) قال لها: يا عائشة! لولا أن قومك حديثوا عَهدٍ بجاهلية، لأمرت بالبيت فهدم، فأَدخلت فيه ما أُخرج منه، وأَلزقته بالأرض، وجعلت له باباً شرقياً وباباً غربياً، فبلغت به أساس أبراهيم) (رواه البخاري: ١٥٠٩، ومسلم: ١٣٣٣).

واتە: عائیشە خوا لێی ڕازی بێت دەگێڕێتەوە، کە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) پێی فەرمووە: ئەی عائیشە! ئەگەر هاتباو گەلەکەت لە سەردەمی نەفامییەوە نزیك نەبوونایە، فەرمانم دەکرد کەعبە بڕووخێنرێ، بۆ ئەوەی ئەو ئەندازەیەی، کە لێی کەم کراوەتەوە بیخەمەوە سەری و، دیوارەکانی نزیك بکەمەوە لە زەوی و، دەرگایەکی ڕۆژهەڵاتیی و دەرگایەکی ڕۆژئاوایی بۆ دابنێم و، بیگێڕمەوە سەر ئەو بناغەو نەخشەیەی، کە لە کاتی خۆی ئیبراهیم بۆی داناوە.

وەك لەم فەرموودەیەدا دەبینین، پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بە ڕاشکاویی بە عائیشەی هاوسەری دەفەرموێ، کە لەبەر ئەوە چاوپۆشیی دەکەم لە چاککردنەو ڕاستکرنەوەی کەعبەو، گێڕانەوەی بۆ سەر نەخشەو بناغەیەك، کە ئیبراهیم (علیه الصلاة والسلام) بۆی داناوە، چونکە گەلەکەت - واتە قورەیش یان گەلی عارەب بە گشتی- لە سەردەم و ڕۆژگاری نەفامێتییەوە نزیکن و، لەمێژ

نیە هاتوونەتە نێو ئیسلامەوە، واتە نەبادا تێکدان و ڕاستکردنەوەی دیوارو دەرگاکانی کەعبە، ببێتە مایەی پەیدابوونی پەشێویی و ئاژاوەو ئاڵۆزیی و ناکۆکیی و، زیان بە یەکڕیزیی و تەبایی مسوڵمانان بگات و، ڕاستکردنەوەی کەعبەی مسوڵمانان - بە هۆی لەژێر کاریگەریی بیروبۆچوونەکانی سەردەمی نەفامێتییدا بوونیانەوە —دووچاری کێشەو گیروگرفت و تەنگ و چەڵەمەیەك بكات، کە زەرەرو زیانی زیاتر بێت لە خێرو قازانجی چاککردن و ڕاستکردنەوەی کەعبە! دیارە ئەم ئەنجامگیریی (استنتاج)ە یە، هەرچەندە دەقی ئەو فەرموودەیەی هێناومانەتەوە دەلالەتی لەسەر دەکات، بەڵام لە ڕیوایەتی دیکەی ئەو فەرموودەیەدا کە هەر لە (صحيح البخاري)یش داهاتوە بە ڕاشکاویی باس کراوە، کە فەرموویەتی: (فأخاف أن تُنْكِر قلوبُهم)[1].

واتە: دەترسم دڵیان بگۆڕێ و ئەو کارە - ڕاستکردنەوەی کەعبە- بەشتێکی نامۆو خراپ بزانن.

ئنجا بێگومان ئەگەر پێویست بێ، یان بەلای کەمەوە پەسندو چاکتر بێ، کە لەبەر دڵڕاگرتن و پەیدا نەبوونی کێشەو ئاژاوە لەنێو خەڵکیدا، چاوپۆشیی لە ڕاستکردنەوەی کەعبە بکرێ، دیارە حەوجار حەوجار پێویست و پەسەندە، کە بە مەبەستی پاراستنی تەبایی و یەکڕیزیی و برایەتیی مسوڵمانان، سەختگیریی لەسەر هەندێك وردە بابەتی عیبادەت، کە بە سوننەت ترو چاکتر دادەنرێن، نەکرێ و، لە ئەندازەو قەبارەی شەرعیی و سروشتیی خۆیان، زلتر نەکرێن و، نەکرێنە نیشانەو دروشمی شوێنکەوتنی قورئان و سوننەت و بناغەی دۆستایەتیی و دوژمنایەتیی (أساس الموالاة والمعاداة).

---

(١) أخرجه البخاري: ١٥٠٧.

زانای پایەبەرز (ابن تیمیة) لەوبارەوە چەند قسەیەکی جوانی کردوون، کە ئەم چەند ڕستەیەی لێ دەخوازینەوە:

(...ويسوغ أيضاً أن يترك الإنسان الأفضل لتأليف القلوب وآجتماع الكلمة خوفاً من التنفير عمّا يصلح، كما ترك النبّـي (صلى الله عليه وسلم) بناءَ البيت على قواعد إبراهيم لكون قريش كانوا حديثي عهد بالجاهلية وخشية تنفيرهم بذلك، ورأى أن مصلحة الإجتماع والإئتلاف، مقدّمة على مصلحة البناء على قواعد إبراهيم..)[1].

واتە: (...هەروەها دروست و ڕەوایە کە ئینسان بە مەبەستی ڕاگرتن و هۆگربوونی دڵەکان و، یەکدەنگیی و یەکڕیزیی مسوڵمانان و، نەوەك ببێتە هۆی سڵەماندنەوەیان لە کاروکردەوەی باش، واز لە کردەوەیەکی چاك بێنێ، وەك چۆن پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) وازی لە دروستکردن و بنیاتنانەوەی کەعبە لەسەر بناغەی ئیبراهیم هێنا، لە سۆنگەی ئەوەوە کە قوڕەیشییەکان زۆر نەبوو لە سەردەمی نەفامێتییەوە ڕزگاریان بووبوو، لەوە ترساوە کە بە دەستکارییکردنی کەعبە بیانسڵمێنێتەوە —لە ئیسلام- زانیویەتی کە بەرژەوەندیی کۆبوون و تەبایی و یەکڕیزیی مسوڵمانان، لە پێش سوودو بەرژەوەندیی بنیاتنانەوەی کەعبەوەیە لەسەر بناغەی ئیبراهیم...).

٤ـ (عن عبدالله بن عمرو بن العاصي رضي الله عنهما أن رجلاً سأل رسول الله (صلى الله عليه وسلم) : أي المسلمين خير؟! قال من سلم المسلمون من لسانه ويده) أخرجه البخاري: ١٠.

---

(١) بڕوانە: (الفتاوى الكبرى)ی ابن تیمیة ج١ ص(٨٨-١٠٤).

وەك دەبینین پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) ئەو مسوڵمانەی بە چاكترین مسوڵمان داناوە كە مسوڵمانان لە دەست و زمانی پارێزراو و سەلامەت بن.

(نووي) لە شەرحی ئەو فەرموودەیەدا گوتوویەتی: (فيه جمل من العلم، ففيه الحَثُّ على تجنبّ ما يؤذي المسلمين بقول أو فعل، بمباشرة أو سبب، وفيه الحَثُّ على الإمساك عن آحتقارهم، وفيه الحث على تأليف قلوب المسلمين واجتماع كلمتهم، واستجلاب ما يحصل ذلك، قال القاضي عياض: والألفة إحدى فرائض الدين وأركان الشريعة ونظام شمل الإسلام)[1].

واتە: (لەم فەرموودەیەدا چەند زانیارییەك هەن، وەك:

أ- هاندان بۆ خۆ پاراستن لەهەر شتێك كە ئازاری مسوڵمانان دەدات، بە قسە یان بە كردەوە، ڕاستەوخۆ، یان ناڕاستەوخۆ.

ب- هاندان بۆ خۆدوور گرتن لە بە سووك سەیركردنی مسوڵمانان.

ج- هاندنیان لەسەر یەكخستنی مسوڵمانان و یەكدەنگ و یەكڕەنگ كردنیان و، پەیداكردنی ئەو هۆكارانەی كە ئەو مەبەستە دێننە دی.

(قاضي عياض)یش گوتوویەتی: (تەبایی و پێكەوە گونجان، یەكێكە لە فەرزەكانی ئیسلام و پایەكانی شەریعەت و، مایەی توند و تۆڵیی و تۆكمەیی ئیسلامەتییە.

---

(١)) بڕوانە: (صحيح مسلم بشرح النووی) ج٢ ص١٠، هەروەها بڕوانە: (رسالة الألفة بين المسلمين) ص١٠، نووسراوی (ابن تيمية) و (تحقيق)ی (عبد الفتاح أبو غدة).

٥ـ [عن سهل بن سعد الساعدي رضي الله عنه قال: قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): المؤمن مألفة ولا خير فيمن لا يأْلفُ ولا يُؤْلَفُ] أخرجه الطبراني في الكبير: ٥٧٤٤، وإسناده جيد، وفي رواية: (المؤمن آلف مألوف)، واته: بڕوادار مایه‌ی هۆگریی و ته‌باییه‌و، كه‌سێك له‌گه‌ڵ خه‌ڵك هۆگرو هۆگركراو نه‌بێ، خێری پێوه‌نیه.

به‌ڵێ مسوڵمان پێویسته نه‌رم و نیان و ته‌باو گونجاو بێ، نه‌ك شڕودڕو ره‌ق و ته‌ق و بێ سه‌لیقه‌و نه‌گونجاو.

٦ـ (عن أبي موسى الأشعري رضي الله تعالى عنه قال: قال رسول الله (صلى الله عليه وسلم): (المؤمن للمؤمن كالبنيان يَشُدُّ بعضه بعضاً، ثم شبَّك بين أصابعه) أخرجه البخاري: ٢٣١٤، ومسلم: ٢٥٨٥، واته: بڕوادار بۆ بڕوادار، وه‌ك دیوار وایه‌ هه‌ندێكی ئه‌وی دیكه‌ی مه‌حكه‌م ده‌كات، پاشان پێغه‌مبه‌ر (صلى الله عليه وسلم) په‌نجه‌كانی تێك ترینجاندن و خستنیه نێویه‌ك.

(الـمُـناوي) له‌باره‌ی ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌وه گوتوویه‌تی[1]: (مه‌به‌ست ئه‌وه‌یه: بڕواداران هه‌ندێكیان بۆ هه‌ندێكیان وه‌ك دیوار وان و بڕوادار، به هاوكاریی برایه‌كه‌ی نه‌بێ له كاروباری دین و دنیای دا به‌هێز نابێت، هه‌ر وه‌ك چۆن دیوار هه‌ندێكی هه‌ندێكی مه‌حكه‌م و به‌هێز ده‌كات).

(نووي)یش ڕه‌حمه‌تی خوا له‌ هه‌موویان بێت گوتوویه‌تی[2]: (ئه‌م فه‌رمووده‌یه زۆر ڕاشكاوانه مافی مسوڵمانان له‌سه‌ر یه‌كدی ده‌خاته

---

(١) بڕوانه: (فيض القدير) ج٦ ص٢٥٢.

(٢) سه‌رچاوه‌ی پێشوو تر.

ڕوو و هانیان دەدات کە لەگەڵ یەك دا بەبەزەیی و خاوەن لوتف بن و، پشتگیریی یەکدی بکەن، مەگەر لەسەر گوناح و شتی ناپەسەند).

٦ـ (يد الله مع الجماعة، والشيطان مع من خالف يركض) أخرجه ابن حبان: ٤٥٧٧، وصححه شعيب الأرنؤوط، وقال الهيثمي رجاله ثقات.

واتە: دەستی خوا لەگەڵ کۆمەڵدایەو، شەیتانیش لەگەڵ ئەو کەسەدا غار دەدات کە پێچەوانەی کۆمەڵ ڕەفتار دەکات.

ئەم فەرموودەیە بەچەند شێوەیەکی دیکەش گێڕراوەتەوە یەکێکیان: (عليكم بالجماعه، وإياكم والفرقة، فإن الشيطان مع الواحد، وهو مع الإثنين أبعد..) رواه الترمذي: ٢١٦٥، وقال: هذا حديث حسن صحيح غريب من هذا الوجه.

واتە: لەگەڵ کۆمەڵدا بن و، خۆتان لە جیاجیایی بپارێزن، چونکە شەیتان لەگەڵ کەسی تەنهادایە، بەڵام لە دووان دوور ترە.

٧ـ (ألا أنبئكم بأفضل من درجة الصلاة والصيام والصدقة والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر؟! قالوا: بلى يارسول الله، قال: صلاح ذات البين، فإن فساد ذات البين هي الحالقة، لا أقول تحلق الشعر، ولكن تحلق الدين) أخرجه الترمذي: ٢٥١٠، وصححه الألباني باسناد جيد.

واتە: ئایا هەواڵتان پێبدەم دەربارەی شتێك کە پلەی باشتر بێت لە پلەی: نوێژو ڕۆژوو و، ماڵ بەخشین و، فەرمان بە چاکەکردن و، ڕێ لە خراپە گرتن؟! گوتیان: بەڵێ ئەی پێغەمبەری خوا! فەرمووی: چاك بوون و خۆشبوونی نێوانتان، چونکە تێکچوونی پەیوەندیی نێوانتان هەڵتاشەرە، ناڵێم هەڵتاشەری موو، بەڵکو دین هەڵدەتاشێ و دادەپاچێ.

ئنجا ئێستا خوێنەرانی بەڕێز!

دوای ئەوەی لەبەر تیشکی ئەو چەند ئایەتەی قورئان و چەند فەرموودەیەی پێغەمبەری خوادا (صلى الله عليه وسلم) تا ڕاددەیەك گەورەیی و گرنگیی برایەتیی و تەبایی و پێکەوە گونجان و، پشتی یەکدی گرتنمان بۆ دەرکەوت و، بە پێچەوانەشەوە: زانیمان کە دووبەرەکیی و پەرتەوازەیی و جیاجیایی نێوان مسوڵمانان، چەندە دەردێکی گران و نەخۆشییەکی بێڕەزاو بێ ئامانە، کە دەتوانین بڵێین: هەروەك چۆن یەکبوون و تەبایی، پاش خوا بەیەکگرتن و بڕوا (التوحيد والإيمان) گەورەترین و چاکترین چاکەیە، پەرتەوازەیی و ناکۆکییش، دوای کوفرو شیرك، زلترین و خراپترین تاوانە، لەسەر ئاستی کۆمەڵ و کۆمەڵگای مسوڵمان، بەڵێ ئێستا جێی خۆیەتی بچینە سەر باس و خواسی بنچینەو ئاگادارییەکانی دیکە، کە بێگومان هەموویان لە خزمەت ئەم ئەصڵ و بنچینە گەورەو گرنگەدان، کە لەم ئاگاداریی یەکەمەدا خستمانە ڕوو.

باسی دووەم

بنچینەو ئاگاداریی دووەم

((سەرجەم یان زۆربەی ڕاجیاییەکان (إختلافات) کە لە بواری وردە بابەتەکانی عیبادەتەکاندا سەرهەڵدەدەن، لە جوغزی سوننەت و سوننەتر، یان ئەوپەڕی سوننەت و ناپەسەند (مکروە) ناچنە دەرێ و، ناگەنە نێو بازنەی فەرزو حەرام)).

(إبن تیمیة) خوا لێی ڕازی بێت، لەو بارەوە چەند نموونەیەك دێنێتەوە، کە ئێمە یەکسەر تەرجەمە کوردییەکەی دێنین، دەڵێ:

((چونکە پیاو ئەگەر بە (تمتع[1]) یان (إفراد[2]) یان (إقران[3]) حەج بکات، ئەوە هەرچەندە زانایانی ئیسلام دەربارەی ئەوەی کە کامیان چاکترە؟ ڕایان جیاجیایە، بەڵام هەموویان لەسەر ئەوە یەکدەنگن، کە حەجەکەی تەواوەو بۆی بەردەکەوێ، بەڵام هەندێك لەو تاقمانەی کە لە ڕێبازی جەماوەری مسوڵمانان لایان داوە، یەکێك لەو جۆرانە پێویست یان مەنع دەکات، بۆ وێنە: هەندێك لە شیعەکان جۆری (تمتع) فەرز دەکەن و، هەندێك لە (ناصبة)ش بە حەرامی دەزانن و، دەڵێن: بە هیچ جۆرێك حەج کردنی (تمتع) دروست نیە.

٧٣

هەروەها ئایا بانگ بە شێوەی (ترجیع)[4] بێ یان نا؟ ئەوە لەلای تێکڕای زانایانی ئۆممەت بە پێشین و پاشینەوە، بانگێکی ڕاست و دروستە، دیسان چوار (ألله أکبر)ەکانی سەرەتای بانگ بە جیاجیایان بڵێ، یان دوو دوو پێکەوە جووتیان بکات، هەردووك جۆرەکە دروستن و، تەنها هەندێك لە شەرعزانە بەڕێزەکان لەوبارەوە ڕایان جیاوازە، هەروەك چۆن هەندێك لە شیعەکان ڕایان جیایەو گوتنی: (حيَّ علی

---

(١) (٢) (٣) چەند جۆرە حەج کردنێکن.

(٤) (ترجیع) جۆرە بانگ دانێکە، بریتیە لەوەی بەر لەوەی وشەکانی بانگ بەدەنگی بەرز بگوترێن،بە دەنگێکی کپ ونزم بگوترێن.

خیر العمل) لە بانگدا بە فەڕز دەزانن، هەروەها قامەت خوێندنیش وشەکانی یەك یەك بڵێ یان دوو دوو، ئەوە لەلای سەرجەم زانایانی ئیسلام، قامەتەکەی دروستەو هیچ کەس لەوبارەوە ناکۆکیی نیە، جگە لە هەندێك خەڵکی ڕیزپەڕ.

دیسان دەنگ بەرزکردنەوەو نزمکردنەوە، لە کاتی خوێندنی (بسم الله الرحمن الرحیم)دا هەردووکیان دروستن و، هیچ کامیان نوێژ بەتاڵ ناکاتەوە، هەرچەندە هەندێك لەزانایان یەکێکیان بە سوننەت و ئەویدیکەیان بە ناپەسەند (مکروە)بزانێ، یاخود وای پێ باشتر بێت کە بەو جۆرەیان نەخوێنێ، کەواتە: کێشە لەسەر ئەوەیە کامیان باشترە، ئەگەر نا لەلای تێکڕای زانایان، نوێژ بەهەر کامێکیان دروستە، هەر چەندە زانایان دەربارەی دەنگ بەرزکردنەوەو نزمکردنەوە، هەرکامێکیان لەشوێنی خۆیدا، ئایا فەرزە یان نا؟ مشت و مڕیان هەیەو لە مەزەبی (مالك) و (أحمد) و غەیری ئەوانیشدا کێشەیەکی زانراوی لەسەرە، بەڵام ئەوە لە دەنگ هەڵێنانی قورئان خوێندنێ زۆردا، وەك قورئان خوێندنی نوێژی بەیانی بە دەنگی کپ و، دەنگ بەرزکردنەوە لە قورئان خوێندنی نوێژی نیوەڕۆدا، بەڵام دەنگ هەڵهێنان یان نزمکردنەوە، بە ئەندازەیەکی کەم لە قورئان - لە غەیری شوێنی خۆیاندا- ئەوە هیچ کەس بۆی نیە، نوێژ بەوە بەتاڵ بکاتەوەو، هیچ کەسیشم پێ شك نایەت قسەی وای کردبێ، چونکە لە (صحیح)ی (بخاري و مسلم) دا هاتوە کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) جاری وا هەبووە لە نوێژێکدا کە پەنهانیی دەخوێندرێ، وای دەکرد کە گوێ بیستی خوێندنەکەی ببن.

هەروەها لە (صحیح البخاري: ٧٦٦) دا لە (رفاعة بن رافع الزرقي) دەگێڕێتەوەو دەڵێ: (ئێمە لە پشت پێغەمبەرەوە (صلی الله

علیه وسلم) نوێژمان دەکرد، کاتێك سەری لە ڕکووع بەرزکردەوەو فەرمووی: (سمع الله لمن حمده) پیاوێك لە دوایەوە گوتی: (ربنا ولك الحمد حمدًا كثيراً طيباً مباركاً فيه)، ئنجا کاتێك نوێژەکەی تەواو کرد فەرمووی: (من المتكلِّم؟) واتە: کێ بوو قسەی کرد؟! کابرا گوتی: من، فەرمووی: (رأيت بضعة وثلاثين ملكاً يبتدرونها أيهُّم يكتبها أول)، واتە: سی و ئەوەندە فریشتەم دیتن پێشبڕکێیان بوو کامەیان لە پێشدا بینووسێ)، ئنجا ئاشکرایە ئەگەر بە دەنگی بەرز نەیگوتبایە، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) نەیدەبیست، هەروەها گێڕەرەوە (راوي)ش، ئاشکراشە کە سوننەتە نوێژکەر (مأموم) ئەو جۆرە شتانە بە دەنگی بەرز بڵێ.

هەروەها لە (صحیح مسلم: ٩١٨) داهاتوە، کە عومەر خوا لێی ڕازی بێ بە دەنگی بڵند دوعای دەست پێکردنی نوێژ (الإستفتاح)ی دەگوت: (سبحانك اللهم وبحمدك، وتبارك آسمك، وتعالى جِدُّك، ولا إله غيرك)، ئەمەشی لە نێو کۆچکەران و پشتیوانان دا کردوە، سوننەتی بەردەوامیش لەو حاڵەدا، دەنگ نزم کردنەوەیە.

دیسان لەنێو هاوەڵاندا خوا لێیان ڕازی بێت، هی وا هەبووە کە دەنگی بە گوتنی: (أعوذ بالله من الشيطان الرجيم) هەڵدەهێناو، لە (صحیح البخاري) دا هاتوە کە (إبن عباس) خوا لە خۆی و بابی ڕازی بێت، بەدەنگی بەرز سووڕەتی فاتیحەی لە نوێژی سەر جەنازەدا خوێندوەو، گوتوویەتی: تاکو بزانن کە ئەمەش سوننەتەو، وێنەی ئەمانە: شتی دیکەش هەیە.

هەروەها کێشە لەوەدا نیە کە هەندێك لە هاوەڵان وەك (ابن الزبیر) و هاووێنانی خوا لێیان ڕازی بێ، دەنگیان بە (بسم الله الرحمن الرحیم)

بەرز کردۆتەوەو، هەشیان بووە وەك (إبن مسعود) خوا لێی ڕازی بێ و غەیری ئەویش، بە دەنگی بەرز نەیانگوتوەو، هاوەڵان لەوبارەوە دواون، بەڵام هیچ کەس بە هۆی ئەوەوە نوێژی کەسی بە بەتاڵ نەزانیوە، لەمەدا کێشەم نەزانیوە بووبێ، هەرچەندە لە فەرز بوون و نەبوونی خوێندنیدا، کێشە هەیەو، ئەوەش مەسەلەیەکی دیکەیە.

دیسان خوێندنی قونووت لە نوێژی بەیانییدا، کێشە لە نێوان زانایاندا لەسەر ئەوەیە، کە ئایا سوننەتە یان نا پەسەند (مکروه)ە؟ ئایا سوجدەی سەهوو بۆ نەکردنی یان کردنی ببرێ؟ ئەگەر نا، تێکڕایان لەسەر ئەوە یەکدەنگن کە ئەوەی نەیخوێنێ، نوێژەکەی تەواوەو قونووت فەرز نیە، هەروەها ئەوەی کە دەیخوێنێ، بەلای ئەوانەوە کە سوننەت نیە، نوێژەکەی تەواوە چونکە، قونووت بەس تۆزە درێژکردنەوەیەکی ڕاست بوونەوەو، ڕێك بوونەوە (إعتدال) -ی دوای ڕکووع- یەو لە خوا پاڕانەوەیە لەو شوێنەداو، ئەگەر گریمان لە غەیری نوێژی بەیانیش دا، ئەوە بکات، بە ڕای سەرجەم زانایان ئەوەندەی من بزانم، نوێژەکەی بەتاڵ نابێتەوە.

هەروەها خوێندنی دوعای قونووت، لە نوێژی وەتردا، ئایا لە هەموو ساڵدایە، یان بەس لە نیوەی دووەمی مانگی ڕەمەزان دا؟! ئەوە بەس لە سوننەت بوونیدا ڕای جیاجیا هەن، ئەگەر نا لەوەدانیە کە فەرز نیەو، نوێژیشی پێ بەتاڵ نابێتەوە، هەروەها لە پێش یان لە پاش ڕکووع، بە هەمان شێوە.

دیسان سەلام دانەوەی دووەم، ئایا لە نوێژی تەواو و ناتەواو - واتە نوێژی مردوو-دا هەیە، یان تەنیا لە نوێژی تەواودا هەیە؟! یان هەر

شەرعیی نیە؟ مشت ومڕ لەم مەسەلەیەشدا، دیسان لە سوننەت بوون و نەبوون دایە.

هەروەها گوتنی (ألله أكبر)ە زیادەکان لە نوێژی جەژندا، کێشە لە سوننەت بوونیاندا هەیە، ئەگەر نا مشت ومڕ لەوەدانیە، کە هەر چۆن بێ بگوترێن یان نەگوترێن، هەر بەردەکەوێ.

دیسان جۆرەکانی تەحییات، هەموویان دروستن و، نەمزانیوە جیاوازیی لەوەدا هەبێ، مەگەر جیاوازییەکی ڕیزپەڕ، بەڵکو لەمەشدا مشت ومڕ لەسەر ئەوەیە: کام جۆرەیان پەسەندەو خێرترە؟

هەروەها ئەسڵی دوعای دەست پێکردنی نوێژ (دعاء الإستفتاح) و جۆرەکانی، مشت ومڕ لەسەر سوننەت بوونیەتی و، لەسەر ئەوە کە کام جۆرەیان چاکترە؟ مشت ومڕیش لەسەر فەڕزبوونی، شتێکی کەمەو، قسەیەکە لە مەزەبی ئیمام ئەحمەددا -ڕەحمەتی خوای لێ بێ-.

ئنجا مادام کێشەو جیاوازیی تەنیا لەسەر سوننەت بوون و نەبووندا بێ، مانای وایە: زانرا کە هەموو لایەك لەسەر ئەوە کۆکن، کە هەردووك باری کردن و نەکردنی ئەو شتە دروستن و بەردەکەون، ئەو مەسەلانەش وەك مەسەلەی جۆرەکانی قورئان خوێندن (أنواع القراءات)ن کە هەموویان دروستن، هەرچەندە هەندێك کەس هەندێك لە جۆرەکانی بەسەر هەندێکیاندا هەڵدەبژێرێ))[1].

---

(١)) بڕوانە (رسالة الألفة بين المسلمين) نووسراوی: (شيخ الإسلام أحمد ابن تيمية الحراني) كە (عبدالفتاح أبو غدة) تەحقیقی کردوە، ص ٢٤ - ٤٦.

ئنجا مسوڵمانانی خۆشەویست و بەڕێز!

بە ڕەچاوکردنی ئەو ئاگاداریی و بنچینە گرنگەی کە لە زمانی کەڵە زانای ئیسلام (ابن تيمية)ەوە، چەند وێنەیەکمان هێنانەوە، بۆ تیشك خستنە سەری و ڕوونکردنەوەی، بێگومان لە زۆر هەراو کێشە دروستکردن و، دم بەدمەی لابەلاو بێکەڵك و، بگرە زیانبەخش، دەپارێزرێین، کە دەبنە مایەی سەرهەڵدانی بوغزو کینەو پێکەوە خەریك بوون و، پۆخەڵ بوون و گەندەڵ بوونی کۆمەڵ و کۆمەڵگای مسوڵمان.

باسی سێیەم

بنچینەو ئاگـاداریی سێیەم

((زۆربەی مەسەلە جوزئییەکانی خواپەرستییەکان، بە شێوەو چۆنیەتی جیاجیا دەکرێن و، هەمووشیان هەر لە بازنەی سوننەتی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دان، ئنجا یان لەپاداشت دا یەکسانن و وەك یەکن، یان بۆ حاڵەتە جیاجیاکانن)).

دیارە ئەم ئەصڵ و بنچینەیەش، زانین و تێگەیشتنی دەورێکی یەکجار گرنگی هەیە، بۆ خۆپاراستن لە کێشەو مشت ومڕە لابەلاو بێسوودەکان، کە لە ئەنجامی کەم شارەزایی و بیر کورتیی و دەمارگیرییەوە پەیدا دەبن، هەڵبەتە بە تاقیکردنەوەو تێوەڕامانیش بۆم دەرکەوتوە کە هۆی بنەڕەتیی دەمارگیریی (تعصّب) بریتیە لە نەزانیی و نەفامیی و نەشارەزایی، چونکە مرۆڤ لە ئەنجامی کەم زانستییدا، هەق و ڕاستیی و دینداریی، تەنیا لە قسەیەك و لە ڕاوبۆچوونێکدا دەبینێ و، وا دەزانێ ئیسلام لەو بارەوە بەس ئەو ڕایەی هەیە! پاشان وەك ئەنجامێکی سروشتیی و بەپێی یاسای: (لکل تصرف خاطيء، أساسٌ تصوريٌّ خاطيء) هەر هەڵس وکەوتێکی هەڵە بناغەکەی بۆچوونێکی هەڵەیە، ئەو تاقە ڕاو تەنها بۆچوونە کە ئەو پێی گەیشتوە، لێی دەبێ بە (دین)و هەر قسەو ڕایەکی دیکە، لەوبارەوە بخرێتە ڕوو، وەك شتێکی دژو پێچەوانەی دین وەریدەگرێ و دژایەتیی دەکات!!

هەر بۆیەش کە دەبینین چ لە ڕابردووداو، چ لە واقعیی هاوچەرخیشماندا، زاناو پێشەواو شارەزایان، نموونەی سینگ فراوانیی و لێبوردەیی و بار قووڵیی بوون، لە بواری جیاوازیی بیروڕاو بابەتە ئیجتهادییەکاندا، بەڵام شوێنکەوتووە لاساکەرەوە ناحاڵیی و کەم شارەزاییەکان، زۆر بە گرژیی و هەڵچوون و دەمارگیرییەوە، لەگەڵ

ئەو باس و بابەتانەدا، مامەڵەیان کردوەو، گەلێك جار هەڵوێستی هێندە نەفامانەو کرچ و کاڵیان لێ پشکوتۆتەوە، کە بووەتە نوکتەی سەر زاری خەڵکی.

ئنجا ئێمە لێرەدا هەڵوێستی یەك زاناو پێشەوای گەورەمان بە نموونە دێنینەوە لەسەر سەماحەت و سینگ فراوانیی، ئەوانەی خاوەن عیلم و عەقڵ و شارەزایین.

ئەویش زانای پایە بەرز (ابن حزم الأندلسي)[1]یە خاوەنی کتێبی (المُحَلَّى)،

(ابن حزم) لە وەڵامی بابایەکی مالیکیی مەزهەب دا، کە پرسیاری لێکردوە دەربارەی نوێژکردن لە پشت کەسێکەوە، کە لە مەزهەب دا لێی جیاوازە، ئایا دروستە، یان نا؟!

دیارە بابای پرسیار کەر هەموو ئەو بڕگانەی کە بابای ئیمام تیایاندا جیاوازە لە بابای نوێژکەر (مأموم)، خستوونیە ڕوو، ئنجا (إبن حزم)

---

(١) (ابن حزم) یەکێکە لەو زانا هەڵکەوتووە بلیمەتانەی کە گەیشتوە بە پلەی ئیجتهادی موتلەق و، کتێبی (المُحَلَّى)ش باشترین بەرهەم و شاهیدیەتی لەوبارەوە، بۆیەش ئەوم بە نموونە هێنایەوە، چونکە لەگەڵ ئەندازەیەك توندیی و زیادە ڕۆییشیدا، لەگەڵ نەیارە فیکرییەکانیدا، لە سۆنگەی ئەوەوە کە شارەزایی و زانیارییەکی چاکی لە قورئان و سوننەتدا هەبووە، دەبینین کە زۆر بە سینگ فراوانیی و ویژدان و دادگەرانەوە لەو مەسەلانە دەدوێ، کە ڕاوبۆچوونی جیاوازی لەبارەیانەوە هەیە! کەواتە: با هیچ کەس بە بیانووی پابەندیی بە قورئان و سوننەتەوە، قسەو ڕەفتاری وای لێ نەپشکوێتەوە کە پێچەوانەی قورئان و سوننەت بێ و، لافی شوێنکەوتنی سەلەفی صالح لێنەدات، لە حاڵێکدا کە لە ڕێبازی ئەوان لای داوەو سەرپێچییان لێدەکات.

پاش پێشەکییەك وەڵامەکەی ئاوا ئاڕاستەی بابای پرسیارکەر دەکات، کە من یەکسەر تەرجەمە کوردییەکەی دێنم:

١- خوا ئێمەو تۆش سەرکەوتوو بکات بۆ زانیارییەك کە لەومان نزیك بخاتەوەو، کردەوەیەك کە مایەی ڕەزامەندیی بێت! باست کردوە: ئەو کابرایەت بینیوە کە لە دوای ئیمامێکەوە ڕۆژانێکی زۆر نوێژی کردوە، کە نازانێ مەزهەبەکەی چییە! ئنجا تۆ ئاگادار بە -خوا ئێمەش و تۆش سەلامەت بکات- کە بەدوادا گەڕانی ئەو جۆرە مەسەلانە، خەواریج دایانهێناو، ئەوان بوون کە لە بیروبۆچوونی خەڵکیان دەکۆڵییەوەو تاقییان دەکردنەوە، هەر کام لە (مأمون)و (معتصم) و (واثق)یش لەگەڵ (إبن أبي دؤاد)و (بشر المرسي)و ئەوانەی وەك ئەوان وان، بەدوای ئەو ڕێبازەی خەوارج کەوتن، ئەگەر نا هیچ کام لە هاوەڵان خوا لێیان ڕازی بێ و، هەڵبژاردەی تابیعین نکووڵییان نەبووە لە نوێژکردن لە پشت هەر ئیمامێکەوە کە نوێژی بۆ کردبن، تەنانەت لە پشت (حجاج)و (حبیش بن دلجة)و (نجدة الحروري)و (مختار) یشەوە کە هەموویان بە کوفر تۆمەتبار کراون!!

لەو بارەوە پرسیار لە (إبن عمر) کراوەو گوتوویەتی: (إذا قالوا: حيَّ على الصلاة، أَجَبْناهم، وإذا قالوا: حي على سفك الدماء، تركناهم) ئەگەر گوتیان: وەرن بۆ نوێژ، بە دەنگیانەوە دەچین، بەڵام کە گوتیان: وەرن بۆ خوێن ڕێژیی، بە قسەیان ناکەین، (عثمان)یش خوا لێی ڕازی بێ گوتوویەتی: (إن الصلاة من أحسن ما عمل الناس، فإذا أحسنوا، فأحسن معهم، وإذا أساؤا، فاجتنب إسائتهم) نوێژ چاکترین کردەوەی خەڵکییە، ئنجا هەر کات چاکەیان کرد، لەگەڵیان بەشدار بەو، ئەگەر خراپەشیان کرد، لێیان دوورە پەرێز بە.

٢- پاشان گوتووتە، کە پێت گوتراوە: (ئەو کەسەی نوێژی لە دواوە دەکەین، مەسح لەسەر گۆرەوی (جورب) کردن، بێئەوەی چەرمین بن، بە دروست دەزانێ).

ئنجا برا گیان! ئەو قسەیە سەیرە! بزانە کە لە ڕێی ڕاست (صحیح)ەوە لە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) گێڕراوەتەوە، کە مەسحی لەسەر گۆرەوی کردوە، بێئەوەی هیچ کەس باسی چەرم (جلد) بکات، ئەوە هەر کام لە (أبو مسعود البدري)و (البراء بن عازب)و (أنس بن مالك)و (ابن عمر)و (علي بن أبي طالب)و (عمر بن الخطاب) ڕوونیان کردۆتەوەو، نەشزانراوە هیچ کام لە هاوەڵان خوا لێیان ڕازی بێ، ڕای جیاوازی هەبێ لەوبارەوە.

هەروەها لە ڕێی راست (صحیح)ەوە لە(سعید بن المسیب)و (إبراهیم النخعي)و (الأعمش)یش گێڕراوەتەوە، بەڵام بۆ (عطاء) ڕای جیاجیا هەن، ئەوەندە هەیە کە ڕای موباح بوونی -مەسح کردن لەسەر گۆرەوی- لەویشەوە ڕاستترە.

لەوبارەوەش پرسیار لە (أحمد بن حنبل) کراوە گوتوویەتی: (ئەوە لە حەوت یان هەشت لە هاوەڵانی پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) گێڕراوەتەوە)، جا ئەگەر بە دروستی نازانی نوێژ لە دوای ئەوانەوە بکەی کە بۆم ناو بردی، ئەوە بێگومان زەرەرمەندو هەڵەی!

٣- پاشان باست کردوە کە لەبارەی ئەو ئیمامەوە گوتراوە: کە دەستنوێژ گرتن بە خۆشاو (نبیذ)[١] بەدروست دەزانێ!

---

(١) نبیذ: (خۆشاو) ئەو ئاوەیە کە چەند دەنکە خورمایەکی تێ دەهاویشترێن بۆ ئەوەی شیرین بێت، بەڵام بێئەوەی زۆر بگوڕێ و ببێتە سەرخۆشکەر، کە بێگومان

جا براگیان! بزانە هەرچەندە ئێمە دەستنوێژ گرتن بە (نبیذ) بەباش نازانین، چونکە فەرموودەی ڕاست (صحیح) لەوبارەوە لە پێغەمبەرەوە (صلى الله علیه وسلم) نەهاتوە، بەڵام دروستبوونی دەستنوێژ بە (نبیذ)مان گێڕاوەتەوە لە (علي بن أبي طالب)و (عكرمة)و (أوزاعي)یەوە، گێڕراوەتەوە لە (حسن بن حي)و (حمید بن عبدالرحمن)و غەیری ئەوانیش لە شەرعزانان، ئنجا ئەگەر نوێژ لە پشت ئەوانەوە بەڕەوا نازانی، ئەوە خۆت زاناتری!

٤- پاشان گوتووتە: کە ئەو ئیمامە دەستنوێژو خۆشۆردن لە گۆمی ڕاوەستاوی گەرماودا، بە دروست دەزانێ، ئەمەش براگیان جێی سەر سوڕمانە! ئایا نەتزانیوە کە هاوەڵە زۆر وردو ژیرەکانی مالیك، وەك (إسماعیل القاضي)و ئەوانەی دیکە، هەموویان ئەوە ڕایانەو، هەر ئەو ڕایەشە کە دەڵێن: بەڕاستیی مالیك هەر ئەوەی گوتوەو پشتگیریی دەکەن؟! ئەویش ئەوەیە کە هەر ئاوێك هەرچەندە پیسییەکی تێکەوتبێ، بەڵام ڕەنگ و تام و بۆنی نەگۆڕیبێ، ئەوە پاکەو دەستنوێژی پێ دەگیرێ و، خۆی پێ دەشۆررێ!

٥- دوایی گوتووتە: کە ئەو ئیمامە خۆشۆردن بە پێویست نازانێ، مەگەر لە حاڵەتی ئاو هاتنەوەدا، ئنجا تۆ بزانە! کە ئەم قسەیە هەرچەندە ئێمە ڕامان لێی نیە، چونکە لە ڕێی ڕاست (صحیح)ەوە لە پێغەمبەرەوە (صلى الله علیه وسلم) پێمان گەیشتوە کە بەبێ ئاو هاتنەوە (إنزال المني) خۆشۆردنی پێویست کردوە، ئێمەش ئەو فەرموودەیەمان لەوبارەوە وەرگرتوە، چونکە زیادەی تێدایە لە فەرموودەکەی دیکە، بەڵام لەگەڵ

ئەو کاتە - واتە کە بوو بە سەرخۆشکەر- حوکمەکەی جیایەو، هەم بە حەڕام و، هەم بە پیس (نجس)یش دادەنرێ.

ئەوەشدا كەسێكی وا ئەو ڕایەی پەسەند كردوە، كە تەنها ڕۆژێك لە ڕۆژانی ژیانی، بارتەقای هەموو ئەوانەیە كە لە دوایی هاتوون و دێن هەتا هاتنە خواری مەسیح علیه السلام، ئەوانەش (عثمان بن عفان)و (علي بن أبي طالب)و (طلحة)و (زبیر)و (سعد بن أبي وقاص)و (أبو أیوب الأنصاري)و (أبي بن كعب)و (عبدالله بن مسعود)و (أبو سعید الخدري)و (زید بن ثابت)و (رافع بن خدیج)و (ابن عباس)و (النعمان بن بشیر)ن - خوا لێیان ڕازی بێ و ڕازییان بكات.

هەروەها لە زانایانی تابیعین: (الأعمش)و (أبو سلمة بن عبدالرحمن بن عوف)و (هشام بن عروة)و (عطاء بن أبي رباح)و كۆمەڵێكی دیكە لە دوای ئەوانەوە، ئنجا ئەگەر خۆت بە بەرز دەگری، كە لە دوای ئەوانەوە نوێژ بكەی، ئەوە دەچییە قیامەت و دەزانی!!

٦- پاشان گوتووتە: كە لەبارەی ئەو ئیمامەوە گوتراوە: كە پێی وایە كە (قوم)ێك لە شەڕاب حەڕام نیەو، دڵۆپەیەك و دوو دڵۆپە لە شەڕاب، بەدەن و پۆشاك پیس ناكات!

ئنجا ئەوە جیایە لەوەی ئێمە باسمان دەكرد، چونكە هیچ كەس لە مسوڵمانان لاریی لەوە نیە، كە هەر كەسێك كەم و زۆری شەڕاب بە حەڵاڵ بزانێ، ئەوە كافرەو هاوبەش دانەرو هەڵگەڕاوەیەو، بەلای ئێمەوە: داوای پەشێمان بوونەوەی لێ دەكرێ، ئنجا ئەگەر پەشێمان بۆوە باشە، ئەگەرنا دەكوژرێ و ماڵەكەشی دەبێتە دەستكەوت و دەخرێتە (بیت المال)ەوە.

بەڵام ئەگەر مەبەستت لە شەڕاب (خمر) خۆشاوی غەیری گوشراو (عصیر)ی ترێ بێ، ئەوە هەرچەندە ئێمە ڕامان وانیەو،

هەموو ئەو جۆرە خۆشاو (نبيذ)[1]انە بە شەڕاب و حەڕام دەزانین، بەڵام پێشەوایانێکی وا بە حەڵاڵیان زانیون، کە زۆر پایە بەرزترن لەوانەی کەلە دوایانەوە هاتوون، لەوانەی کە دینیان لێ وەردەگیرێ، وەك (علقمة)و (إبراهيم النخعي)و (أعمش)و (سفيان الثوري) و (وكيع) کە لەوبارەوە زۆر توند بووە، هەروەها لە کەسانێکەوە گێڕراوەتەوە کە لەوانەش بەرزتر بوون، ئنجا ئەگەر خۆت پێ لەوە چاکترە، کە لە پشت ئەوانەوە نوێژ بکەی، ئەوە هێندە نەفامیی و گێلییەت بەسەو، ئەوەندە سەرپێچییەت بۆ - زانایانی - ئۆممەت بەسە، لە ڕێزو حورمەت گرتنی ئەو زانایانەو وەرگرتنی دین و سوننەتەکانی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لێیان! بێگومان لە دوای پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) هیچ کەس لە هەڵە پارێزراو نەبووە، بەڵام هەموو کۆششکەر (مجتهد)ێك پاداشتی هەیە، ئەگەر هەڵەی کرد پاداشتێك و، ئەگەر پێکای دوو پاداشت و، هەر چۆن بێ کۆششکەری بەهەڵەداچوو، لە لاساکەرەوەی پێکەر، چاکترە (والمجتهد المخطيء أفضل من الـمُقَلِّد المصيب) چونکە بەس زانا[2] دەتوانێ کۆشش بکات و، ئەوەی نەزانیش نەبێ، تەقلید ناکات.

----

(١) دیارە مەبەستی (ابن حزم) ئەو جۆرە خۆشاو (نبيذ)انەی کە گۆڕانیان بەسەردا هاتوە، بەڵام جارێ نەچوونەتە قۆناغی شەڕاب و سەرخۆشکەرییەوە، بۆ زیاتر شارەزایی لەوبارەوە بڕوانە: (نيل الأوطار) ج٩ ص٧٥ تا ٧٨، (نبيذ)یش زیاتر بە خۆشاوی خورما دەگوترێ.

(٢) کەواتە: با کەس خەیاڵ پڵاو نەکات و، بەبێ ئامادەیی و شایستەیی لافی (إجتهاد) لێ نەدات، بە بیانووی ئەوەی کە (إجتهاد) چاکترە لە (تقليد)، چونکە (إجتهاد) باشترە، بەڵام بۆ ئەهلی خۆی، نەك بۆ هەرکەسێك کەیفی لێی بوو، چونکە ئەو کاتە بە (مشتهي) دادەنرێ، نەك (مجتهد)!!

بەڵام ئەوە کە شەڕاب هەرچی بەری بکەوێ، پیسی دەکات، نەمانزانیوە کەس لەوە نکووڵیی هەبێ، جگە لە قسەیەك کە هەندێ لە زانایان لە (ربیعة)ەوە باسیان کردوە، ئەویش قسەیەکی پووچەو، (حسبنا الله ونعم الوکیل).

٧- پاشان باست کردوە: کە ئەو ئیمامە بەس مەسحی بەشێك لەسەری دەکات، ئنجا ئاگادار بە! کە ئەمەش کردەوەیەکە لە ڕێی ڕاست (صحیح)ەوە لە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) گێڕراوەتەوە، هەروەها لە ڕێی ڕاستەوە لە (ابن عمر)ەوە هاتوە، دوایی لە (إبراهیم النخعي)و (صفیة بنت أبي عبید)و (فاطمة بنت المنذر)و (شعبي)و (عبدالرحمن بن أبي لیلی)و (عکرمة)و (حسن البصري)و (عطاء) و (أبي العالیة)و (الأوزاعي)و (اللیث)و جەماوەری شەرعزانان و غەیری ئەوانیش، ئنجا ئەگەر ڕازی نی، لە پشت ئەوانەوە نوێژ بکەی، ئەوە لەوەدا کەم و کوڕیی و عەیب ملی خۆت دەگرێ، نەك هی ئەوان و (حسبنا الله ونعم الوکیل).

٨- پاشان باست کردوە: کە ئەو ئیمامە پاش دانیشتن[1] هەڵدەستێتەوە- بۆ ڕکاتی دووەم و چوارەم- ئنجا تۆ بزانە! کە ئەمە لە ڕێی ڕاست (صحیح)ەوە لە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) و لە (عمرو بن سامة الجرمي) کە لەسەردەمی پێغەمبەری خوادا (صلی الله علیه وسلم) بەرنوێژیی بۆ هاوەڵان کردوە، هەروەها کۆمەڵانێکی دیکەی، زۆر لە زانایان لەدوای ئەوان، ئەوە ڕایان بووە، ئنجا ئەگەر خۆت پێ

---

(١) مەبەست دانیشتنی دوای سەجدەی دووەمە کە بە (جلسة الإستراحة) ناو دەبردرێ.

لەوە ناوەشێتەوە لەپشت ئەوانەوە نوێژ بکەی کە باسمان کردن، ئەوە خۆتت بێ عەقڵ کردوەو، ستەمت لە خۆت کردوەو(حسبنا الله ونعم الوكيل).

ئەوەش کە دەڵێی: هەندێك لە زانایان قەدەغەیان کردوە، ئاگامان لێیەتی، بەڵام بشزانە! کە ئەو زانایانەی ڕایان وابووە -بکرێ- و بۆم باس کردی، پایەبەرزترن لەوانەی قەدەغەیان کردوەو، بێگومان هەندێك لە زانایان بەڵگەنین لەسەر هەندێکیان، بەڵکو بەس پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) بەڵگەیە لەسەر هەموویان، خوای بەرز فەرموویەتی:

[فَإِن تَنَٰزَعۡتُمۡ فِي شَيۡءٖ فَرُدُّوهُ إِلَى ٱللَّهِ وَٱلرَّسُولِ إِن كُنتُمۡ تُؤۡمِنُونَ بِٱللَّهِ وَٱلۡيَوۡمِ ٱلۡأٓخِرِۚ ذَٰلِكَ خَيۡرٞ وَأَحۡسَنُ تَأۡوِيلًا] (النساء -٥٩).

واتە: ئنجا لە هەر شتێکدا کەوتنە کێشە، ئەوە بیگێڕنەوە بۆ لای خواو پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئەگەر بڕواتان بە خواو بە ڕۆژی دوایی هەیە، ئەوە باشترەو سەرەنجامی چاکترە.

٩- هەروەها لەبارەی ئەو ئیمامەوە دەڵێی: کە (بسم الله) لە سەرەتای سووڕەتی فاتیحەوە دەکات و، بە ئایەتێکی دادەنێ، ئنجا تۆ بزانە! کە قورئان خوێنە کوفەییەکان کە (عاصم)و (حمزة)و (كسائي)ین، وایان کردوەو بە ئایەتێکی فاتیحەیان ژماردوەو، ئەوە قسەی (علي) و (إبن عمر) و (أبي ابن كعب) و (أبي هريرة)و (إبن الزبير) و (إبن عباس)ەو، (عبدالله بن مغفل) و (زهري) و (إبراهيم النخعي) و (سعيد بن جبير) و (سعيد بن رباح) و (طاووس) و (الحكم بن عتيبة) و (أبي إسحاق السبيعي)یش هەمان ڕایان هەبووە.

كۆمەڵانێكی زۆریش لە زانایانی دوای ئەوان هەمان بۆچوونیان هەبووە، وەك: (إبن المبارك)و (أحمد بن حنبل)و (إسحاق بن راهویه) و غەیری ئەوانیش، تەنانەت هەندێكیان نوێژی هەر كەسێك كە لە سەرەتای فاتیحەوە نەیگوتبێ، بە بەتاڵ زانیوە، ئنجا ئێمە هەرچەندە نوێژی ئەو كەسە كە (بسم الله الرحمن الرحیم) ناخوێنێ، بە بەتاڵ دانانێین، بەڵام ئەوانەی باسمان كردن، ڕایان وابووە، ئەوە —واتە: نەخوێندنی (بسم الله الرحمن الرحیم) لە سەرەتای فاتیحەوە- لە جەماوەری هاوەڵان و لە (أبوبكر)و (عمر)یش خوا لە هەموویان ڕازی بێت گێڕراوەتەوە، ئنجا ئەگەر نوێژێ لە دوای ئەوانەوە بەڕەوا نازانی، ئەوە ستەمت لە خۆت كردووەو نەفامیی خۆتت ڕاگەیاندووەو (حسبنا الله ونعم الوكیل).

١٠- هەروەها لەبارەی ئەو ئیمامەوە گوتووتە: كە ئەو ئیمامە - دوای تەواوكردنی نوێژ- بە لای ڕاست و چەپدا، سەلام دەداتەوە((١)): (السلام علیكم ورحمة الله)، (السلام علیكم ورحمه الله)! ئنجا تۆ ئاگادار! بە كە ئائەوە ڕاستەو لە پێغەمبەری خوا (صلى الله علیه وسلم) پاشان لە (أبوبكر)و (إبن مسعود)و (علي بن أبي طالب) و (عمار بن یاسر)و (نافع بن الحارث بن عبد الحارث)، دوایی لە (علقمة) و (أبي عبدالرحمن السلمي) و (أسود بن یزید) و (إبراهیم النخعي) و (خیثمة) و، لەوانەی دوای ئەوان: (سفیان الثوري)و (الحسن بن حي)و (أحمد بن حنبل)و (إسحاق)و (أبي ثور)و غەیری

---

(١) بۆیە ئەو پرسیارەی كردوە، چونكە مالیكییەكان، یەك جار سەلام دەدەنەوە، ڕووبەڕووی قیبلە، بەبێ ئاوڕدانەوە بۆ لای ڕاست و چەپ.

ئەوانیش و جەماوەری زانایانی فەرموودەناسەوە گێڕراوەتەوە، تەنانەت هەندێك لەوانەی باسمان کردن، بە فەڕزی دەزانن.

ئنجا ئەگەر خۆت لەوە بەبەرز دەگرێت کە لە پشت ئەوانەوە نوێژ بکەی، ئەوە بێگومان بەو ڕەفتارەت جگە لە خۆت، زیان لە هیچ کەس نادەی و، (حسبنا الله ونعم الوکیل).

١١- پاشان باسی ئەوەت کردوە لە دوای نوێژ دەپاڕێتەوە، ئەوەش شتێکی باشە، خوای بەرز فەرموویەتی:

[ٱدۡعُونِيٓ أَسۡتَجِبۡ لَكُمۡۚ] (غافر -٦٠).

واتە: لێم بپاڕێنەوە بە دەنگتانەوە دێم.

١٢- هەروەها گوتووتە: نوێژی نیوەڕۆ لە سەرەتای لادانی ڕۆژ (أول زوال الشمس)دا دەکات، ئنجا بێگومان ئەوە چاکترە، مەگەر لە هاوین لە کاتی گەرمای بەتیندا، چونکە لە فەرموودەی ڕاست (صحیح)ی پێغەمبەردا (صلی الله علیه وسلم) هاتوە[1]، کە پرسیاری لێکراوە دەربارەی چاکترین کردەوە! ئەویش فەرموویەتی: (الصلاة في أول وقتها) نوێژ لە سەرەتای کاتەکەیەوە، هەروەها لە ڕێیەکی ڕاستەوە لە هاوەڵانی دوای خۆی و ئەوانەی دوای ئەوانیش گێڕراوەتەوە، خوا لێیان رازی بێت و، دواخستنیشی مادام لە کاتی خۆی نەچێتە دەرێ، بواری هەیەو، هیچ کەسێکمان پێ شك نایەت لە مسوڵمانان، کە ڕێی لە نوێژکردن گرتبێ لە سەرەتای کاتەکەیەوە، تاکو ڕێی تێبچێ

---

(١) واتە لە ڕووی سەنەدەوە ڕاست (صحیح)، ئەگەرنا بێگومان هەرچی پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) فەرموویێتی، هەر ڕاستە.

لە نوێژی ئەو کەسە بپرسی، کە لە پشت کەسێکەوە دەیکات کە لەوکاتەدا نوێژ دەکات و، (حسبنا الله نعم الوكيل).

١٣- بەڵام عادەتی بەرزکردنەوەی هەردووك دەست لە کاتی هەموو (ألله أكبر)ەکان دا، ئەوە لە سوننەتی (صحيح)ی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) دا هاتوەو، سەیر ئەوەیە کە لەو کتێبەی (الموطأ) یشدا هەیە کە ڕەنگە بینیبتان، بەڵام کتێبەکانی دیکەی زانایان و کتێبەکانی فەرمووده (دواوین الحديث)، ئەوە لەم وڵاتانەی ئەندەلوسدا کەمتر کاریان پێ دەکرێ و، من دەمویست: ئەوانەت بۆ باس بکەم، کە ئەوەیان نەقڵ کردوەو، زۆر بە توندیی جەختیان لەسەر کردوە، بەڵام ئەوەندەم بەسە کە (أشهب) و (إبن وهب) و (أبا المصعب) فەرموودەی دەست بەرزکردنەوەیان لە پێش ڕکووع و دوای ڕکووع، لە قسەو کردوەی مالیك گێڕاوەتەوە، ئنجا ئەگەر ڕازی نی، نوێژی لە دواوە بکەی، ئەوە بیروڕای خۆتت لەوبارەوە بەسە!

١٤- براگیان! بزانە کە (إبن عمر) هەر کەسێکی دیبایە نوێژی کردباو، هەردووك دەستەکانی لە کاتی ڕکووع و سەجدەدا بەرز نەکردبانەوە، دەنکە چەوی تێدەگرت، ئەوانەش کە وایانکردوە، زۆر لەوە زیاترن کە نەزانەکان نەیاننناسن))[1].

پێم وایە دوای ئەو ڕوونکردنەوانەی زانای پایەبەرز (إبن حزم)یش، ئاگاداریی و بنچینەی سێیەم، پێویستیی بە هیچ ڕوونکردنەوەی دیکە ناکات، خوا بە چاکترین شێوە پاداشتی ئەو کەڵە زانا موجتەهیدە بداتەوە.

---

(١) بڕوانە: (رسالة في الإمامة في جواز الإقتداء بالمخالف في الفروع) نووسراوی: الإمام المجتهد أبي محمد علي بن حزم الظاهري الأندلسي، ص١٢٣ - ١٢٩، کە لەگەڵ (رسالة الألفة بين المسلمين)دا، چاپ کراوە.

باسی چوارەم

بنچینەو ئاگاداریی چوارەم

له تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان لەگەڵتانین
Stay in touch on social media
نحن معكم عبر مواقع التواصل الاجتماعي

AliBapir/عەلی باپیر

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

AliBapir/عەلی باپیر

archive.org/details/@alibapir

کەناڵی
ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

www.alibapir.net
English - عربي - کوردی

AliBapir
Google Play
App Store

ڕاگەیاندنی مەکتەبی مامۆستا عەلی باپیر

www.alibapir.com

((مادام ئەو خواپەرستییانەی کە لە بازنەی سوننەتدا بە شێوەی جۆراو جۆر دەکرێن، هەموویان دروست و ڕەوا بن، ئنجا چ لە خێرو پاداشتدا یەکسان بن، چ بەرزیی و نزمیی (تفاضل) یان لە نێواندا هەبێ، چ بابای خواپەرست (عابد) سەرپشك (مختار) بێ لە هەڵبژاردنی جۆرێکیانداو، چ جیاوازییەکەیان بۆ حاڵەتە جیاجیاکان بێت، بەڵێ مادام وابێ، سوننەت و پەسەند وایە هەرجارە بە جۆرێکیان ڕەفتار بکرێ، نەك هەر لەسەر جۆرێکیان بەردەوام بێ، یاخود دوو جۆریان لە کاتێکدا کۆبکاتەوە)).

دیارە ڕەچاوکردن و کارپێکردنی ئەو ئاگاداریی و بنچینە گرنگەش، ڕۆڵێکی گەورە دەگێڕێت لە پاراستنی برایەتیی و تەبایی و یەکڕیزیی کۆمەڵ و کۆمەڵگای ئیسلامییداو، بژارکردنی و پاککردنەوەی لە تێکگیران و شەڕە دەندووکەی فامکاڵانەو فەقیرحاڵانە، کە لەسەر حیسابی یەکلاکردنەوەی کێشە سەرەکیی و چارەنووس سازەکان دێتە گۆڕێ و، کۆمەڵێك قوڵەشەڕی وەهمیی نێوخۆ، لەنێو مسوڵماناندا پەیدا دەکەن و، دوژمن و ناحەزانی خواو کۆمەڵ و کۆمەڵگای مسوڵمانیش، شاد و خەنی دەکەن.

ئنجا با ئەم ئاگاداریی و بنچینە گرنگەش، بخەینە بەر تیشك و ڕۆشناییەکی دیکە لە زانا پایەبەرزو هەڵکەوتووە پێشینەکانمان کە (شیخ الإسلام إبن تیمیة)یە ڕەزاو ڕەحمەتی خوای لێ بێ، ئەو پێشەوا و شارەزاو پارێزکارو فیداکارە، لە یەکێك لە فەتواکانیدا[1] لەوبارەوە

---

(١) بڕوانە: (مجموع الفتاوی) ج٢٤، ص٢٤٢ تاکو ٢٥٢. زانای ناودارو پارێزکار (نووي)یش لەو بارەوە چەند قسەیەکی جوانی کردوون کە دەڵێ:
(...فهو أن النبـي (صلى الله عليه وسلم) كانت له في الصلاة أحوال، حال يفعل فيها هذا، وحال يفعل فيها هذا، كما كانت له أحوال في تطويل القراءة وتخفيفها، وغير ذلك

گوتوویەتی، کە ئێمە لەبەر زۆر درێژنەبوونەوە دەقە عەرەبییەکەی ناهێنین و یەکسەر تەرجەمە کوردییەکەی دێنین:

(... تێکڕای جۆرە خواپەرستییەکان، چ گوتەیی بن چ کردەیی، ئەگەر بەشێوەیەك گێڕرابنەوە کە دروست بێ پێیانەوە پابەند بین، هیچ کامیان ناپەسەند نین، بەڵکو هەموو ئەو جۆرانە شەرعیی و دروستن، وەك لە جۆرەکانی نوێژی ترس (صلاة الخوف)دا باسمان کردووە، لە دوو جۆرەکانی بانگ داندا، بە (ترجیع)و بەبێ (ترجیع)

من أنواعها، وكما توضأ مرة مرة، ومرتين مرتين، وثلاثاً ثلاثاً، وكما طاف راكباً وطاف ماشياً، وكما أوتر أول الليل وآخره وأوسطه، وانتهى وترُهُ إلى السحر، وغير ذلك كما هو معلوم من أحواله (صلى الله عليه وسلم) وكان يفعل العبادة على نوعين أو أنواع، ليبين الرخصة والجواز بمرة، أو مرات قليلة ويواظب على الأفضل بينهما على أنه المختار والأولى..) (المجموع) ج٣، ص٤٠١.

واتە: ...ئەویش لەبەر ئەوەیە کە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لە نوێژکردنیدا، چەند حاڵەتێکی هەبوون، لە حاڵەتێکدا ئەمەی کردووە لە حاڵەتێکی دیکەدا ئەوەی کردوە، هەر وەك چۆن لە درێژکردنەوەی قورئان خوێندنی نێو نوێژ یان کورت کردنەوەی داو، جۆرەکانی دیکەیدا، حاڵەتی جیاجیای هەبوونەو، هەروەك چۆن لە دەست نوێژگرتندا، یەك یەك و، دوو دوو و، سێ جار سێ جار، ئەندامەکانی شۆردووە، هەروەك چۆن بە سواریی و بە پیادە تەوافی کردووە، هەروەك چۆن لە سەرەتای شەوو کۆتاییەکەی و نێوەڕاستی دا، نوێژی وەتری کردووە سەرەنجام نوێژی وەتری گەیاندۆتە کاتی سەحەر (پێش بەرەبەیان و بانگ دان)و، غەیری ئەوانەش کە لە حاڵ و باڵی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) ئاشکرایە، بۆیە بە دوو جۆر یان زیاتر، خواپەرستییەکانی ئەنجام داون، تاکو بەجارێك یان چەند جارێکی کەم، مۆڵەت و دروست (جائز) بوون بخاتەڕوو و، بەهۆی دەوامیشی لەسەر حاڵەتێکیان پێشانی بدات، کە ئەوەیان چاکترو پەسەند ترە.

و، لە دوو جۆرەكانی قامەت كردندا، بە جووتیی یان بە تاكیی[1]، هەروەها وەك لە جۆرەكانی تەحییات و، جۆرەكانی (إستفتاح)و، جۆرەكانی (إستعاذة)[2]و، جۆرەكانی قورئان خوێندن و، جۆرەكانی (ألله أكبر)ە زیادەكانی جەژن و، جۆرەكانی نوێژی مردوو و، سەجدەی سەهوو و، دوعای قونووت و، پێش یان پاش ڕكووع و، (تحمید) كردن بە هێشتنەوەی (و) یان بە لابردنی و، غەیری ئەوانەش دا باسمان كردوە.

بەڵێ جاری واش هەیە هەندێك لەو گێڕراوانە (مأثورات) بەپەسەند ترو چاكتر دادەنرێ و، بەسەر هەندێكی دیكەدا هەڵدەبژێررێ، هەركات بەڵگەیەك هەبێ ئەوە پێویست بكات، بەڵام ئەوەی دیكەش بە ناپەسەند دانانرێ.

ئنجا شتێكی ڕوونە كە ئینسان لە یەك كاتدا بۆی ناكرێ كە لە جۆرەكانی خواپەرستییدا، دووجۆر كۆبكاتەوە، بۆی نالوێ كە دوو تەحییات پێكەوە بخوێنێ، یان دوو جۆرە قورئان خوێندن پێكەوە، هەروەها ناتوانێ دوو جۆرە نوێژی مردوو وێكڕا بكات و، ئەگەر ئەو شتانە هەموویان بەیەك جارو لەیەك كاتدا بكات، ئەوە شتێكە قەدەغەكراوە، كۆكردنەوەی ئەو جۆرە خواپەرستییانە، جاری وا هەیە حەڕام و جاری واش هەیە ناپەسەندە.

---

(١) واتە: (ألله أكبر)ەكان چوار جارو (أشهد أن لا إله إلا الله)و (وأشهد أن محمداً رسول الله) وەك بانگ، دوو دوو بڵێ، یان (ألله أكبر)ەكان دووان و، شایەتمانەكانیش تاك تاك بن.

(٢) مەبەست (أعوذ بالله من الشیطان الرجیم) گوتنە كە چەند جۆرێكی هەیە.

ئنجا نەچی تەماشای کەسێك بکەی کە حەز دەکات هەندێك لەو شتانە پێکەوە کۆبکاتەوە، وەك ئەوەی کە هەندێکیان هەموو جۆرە صەڵەواتەکانی کە لە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) گێڕراونەوە، کۆی کردوونەوەو لێکی داون و، ئەو جۆرە دوعایە لێکدراو (ملفَّق)ەی پێ پەسەند بووە! دەربارەی ئەو فەرموودەیەی کە (بخاري و مسلم) لە (أبوبکر الصدیق) - خوا لێی ڕازی بێ- دەگێڕنەوە کە لە کاتێکدا بە پێغەمبەری (صلی الله علیه وسلم) گوت: دوعایەکم فێر بکە، کە لە نوێژەکەم دا پێی بپاڕێمەوە، فەرمووی: (قل أللهم إني ظلمت نفسي ظلماً کبیراً، (وفي روایة کثیراً) إنه لا یغفر الذنوب إلا أنت، فاغفر لي مغفرة من عندك وارحمني إنك أنت الغفور الرحیم)[1]، بەڵێ لەبارەی ئەم فەرموودەیەوە گوتوویەتی: واباشە بڵێی: (کثیراً کبیراً) هەروەها لە وێنەی ئەمەدا لە شتەکانی دیکەدا، هەمان ڕای هەبوو!! ئنجا بێگومان ئەم ڕایە بێهێزە، چونکە:

یەکەم: ئەمە سوننەت نیە، بەڵکو پێچەوانەی سوننەتە، ئاخر پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ئەو دوو وشانەی وێکڕا نەگوتوون، بەڵکو جارێك ئەم و جارێکی دی ئەوی دیکەی فەرمووە، ئنجا مادام ڕاست بێ، هەردووکیان لەوەوە گێڕرابنەوە، کەواتە کۆکردنەوەیان سوننەت نیە، بەڵکو هەرچەندە دروست (جائز) بێ، بیدعەتە.

دووەم: کۆکردنەوەی هەموو بێژە (لفظ)ەکانی دوعایەك یان جۆرە زیکرێك بەمەبەستی خواپەرستیی (تعبد)، وەك کۆکردنەوەی سەرجەم جۆرەکانی قورئان خوێندنی قورئان خوێنەکانە، بەمەبەستی قورئان

---

(١) متفق علیه: البخاري: ٨٣٤، ومسلم: ٢٧٠٥.

خوێندن و بیر لێکردنەوە لەگەڵ جۆراوجۆربوونی واتاکان، نەك بە مەبەستی دەرس گوتنەوەو لەبەرکردن کە ئەمە دروستە، وەك ئەوەی کە لە نوێژدا ئەم ئایەتانە ئاوا بخوێنێ:

١- [فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ فَزَادَهُمُ ٱللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌۢ بِمَا كَانُوا۟ يَكْذِبُونَ] (البقرة -١٠) - [بِما كَانُوا يُكَذِّبُونَ].

٢- [رَبَّنَا بَٰعِدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا] (السبأ -١٩) - (بَعِّدْ بَيْنَ أَسْفَارِنَا).

٣- [وَمَا ٱللَّهُ بِغَٰفِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ] (البقرة -٨٥) - (عَمَّا يَعْمَلُونَ).

٤- [وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ] (الأعراف -١٥٧) - (آصارهم).

٥- [..وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى ٱلْكَعْبَيْنِ] (المائدة -٦) - (وَأَرْجُلِكُم إلى الكَعْبَيْنِ).

٦- [وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ] (البقرة -٢٢٢) - (حَتَّى يَطَّهَّرْنَ).

٧- [وَلَا يَحِلُّ لَكُمْ أَن تَأْخُذُوا۟ مِمَّآ ءَاتَيْتُمُوهُنَّ شَيْـًٔا إِلَّآ أَن يَخَافَآ ..] (البقرة -٢٢٩) - (إلآ أَن يُخَافَآ..).

٨- [أَوْ لَٰمَسْتُمُ ٱلنِّسَآءَ] (المائدة -٦) - (أو لَمَسْتُم..).

بێگومان ئەو جۆرە - قورئان خوێندنە- بیدعەتێکی ناپەسەندو ناقۆڵایە.

سێیەم: تەنانەت زیکرە بەڕەوا دانراوەکانیش، پەسەند نیە کە لێك بدرێن و زیکرێکی دیکەیان لێ پێك بهێنرێ، بۆ وێنە: ئەگەر یەکێك بێنێ لەو فەرموودەیەی کە (إبن مسعود) دەربارەی تەحییات گێڕاویەتەوە،

وشەی (التحیات والصلوات) لەگەڵ وشەی: (الزاكیات)ی تەحییاتی (عمر بن الخطاب)و وشەی: (المباركات)ی (إبن عباس) پێكەوە كۆبكاتەوە، كە سەرەنجام تەحییاتەكەی ئاوای لێ بێ (التحیات لله والصلوات المباركات والزاكیات) ئەوە بەو شێوەیە ڕەواو پەسەند نیە.

چوارەم: ئەم ڕەفتارە كەسێك دەیكات، كە پێی وایە هەتا پیت و بێژەكان زیاتر بن، چاكترە، بەڵام جاری واهەیە واتاكەی كەمترو بگرە گۆڕانیشی بەسەردا دێ، ئنجا ئەو كەسە ئەگەر چاك لە فەرموودەكانەوە ڕامابایە، دەیزانی كە هەر كامێكیان مەبەست دێنێتە دی، هەرچەندە هەندێكیان باشتر بیهێنێتە دی، چونكە كە دەڵێ: (ظلماً كثیراً) ئەوە بێگومان هەر كاتێك شت زۆر بوو، ئەوە گەورەشە لە واتاداو، هەر كاتێك گەورە بوو، ئەوە زۆریشە.

لە كاتێكدا دەڵێ: (أللهم صل علی محمد وآل محمد) یان دەڵێ: (أللهم صل علی محمد وأزواجه وذریته) ئەوە بێگومان هاوسەرەكانی و وەچەكانیشی، هەر لە جوغزی (آل)ەكەی دان، یان خودی (آل) دەكەینی، ئنجا كاتێك كۆیكردنەوەو گوتی: (علی آل محمد وعلی أزواجه وذریته) ئەوە دیارە لە دەقە شەرعییەكانەوە ڕانەماوە.

پوختەی قسان: ئەگەر یەكێك لە دوو زیكرەكان لە ئەسڵی واتادا لەگەڵ ئەوی دیكە یەكی دەگرتەوە، ئەوە وەك ئەو دوو جۆرە قورئان خوێندنانەن، كە یەك واتایان هەیە، بەڵام ئەگەر واتایان جۆراوجۆر بوو، ئەوە وەك ئەو دوو جۆرە قورئان خوێندنانەن، كە واتایان جیاجیایە، لە هەردووك حاڵانیشدا، لە یەك كاتدا، كۆكردنەوەیان دروست نیە.

بەڵام کۆکردنەوەی نوێژەکانی ترس و تەحییاتەکان، یان قامەت کردنەکان و... هتد، دوو جۆریان پێکەوە کۆبکرێنەوە –لەیەك کاتدا- ئەوە بەیەك دەنگیی هەموو مسوڵمانان قەدەغەیە، ئنجا ئەگەر ئەو خواپەرستییە گوتەیی و کردەییانە، پێویست بێ بە شێوەیەك لە شێوەکانی هەر بکرێن - وەك قورئان خوێندن بەپێی هەندێك لە جۆرەکانی قورئان خوێندن- ئەوە مەرج نیە کە هەرکەسێك وا بکات، حەتمەن لەسەر چاکترین شێوەی - بەلای خۆیەوە- ئەنجامی دابێ، بەڵکو دەبینی ئەو مەسەلەیە چاکتر (أفضل)ی تێدا نیە، بەڵکو وەك ڕێیەکانی حاجییانە بەرەو مەککە، چونکە خەڵکی هەر ناوچەیەك لە ڕێگای خۆیانەوە، حەج دەکەن و، هەڵبژاردنیشیان بۆ ئەو ڕێیە، لەبەر ئەوە نیە کە باشترە، تاکو حەجەکەیان لە حەجی خەڵکی دیکە باشتر بێ، بەڵکو هەر دەبووایە بە ڕێیەکدا بچن و، ئەو ڕێیەیان گرتوە یان لەبەر ئاسانیی، یان لەبەر هۆیەکی دی، هەرچەندە هەموویان یەکسانن.

کەواتە: پێویستە جیاوازیی بخرێتە نێوان هەڵبژاردنی هەندێك لە ڕووە شەرعییەکانی مەسەلەیەك، لەبەر چاکیی زاتی لەخۆیدا، بەلای هەڵبژێرەریەوەو، هەڵبژاردنی یەکێکیان لەبەر ناچاریی و پێویستیی، کە بە هۆی ئاسانیی، یان هۆیەکی دیکەوە، هەڵبژێرراوە.

دیارە زانایانی پێشینیش هەرکامێکیان، بە شێوەیەکی شەرعیی، قورئانی خوێندوەو نوێژی کردوەو پاڕاوەتەوەو زیکری کردوەو، هاودڵە هاوشوێن و هاوچەرخەکانیشی، ئەو شێوەیەیان لێ وەرگرتوە، ئنجا ئەو شێوانە یەکسانن یان هەندێکیان چاکترن.

پاشان زانایانی پاشین (خَلَفْ) هی وایان تێدا پەیدا بووە، کە ویستوویەتی وا پێشان بدات: ئەو ڕایەی هەڵیبژاردوە، لەبەر چاکیی هەڵیبژاردوە، یەکی دیکەش هاتوەو بەرپەرچی داوەتەوە، ئیدی لەوەوە، بگرەو بەردەو مشت ومڕی لەسەر ئارەزوو دامەزراوو سەرلێشێوین، سەری هەڵداوە! چونکە هەردووك شێوەکانی لەلای خواو پێغەمبەرەکەی، وەك یەکن، کەچی هەر کۆمەڵێك ڕێبازی خۆی پێ باشترەو، هەرکەسێکی خۆشدەوێ کە لەو بارەوە لەگەڵیەتی و، پشت لەوانەش دەکات، کە شێوەکەی دیکە دەکەن، بەو جۆرە ئەوانەی کە خوا، وەك یەکی داناون، بەرزیی و نزمییان، تێدا پەیدا دەکەن و، ئەوانەش کە خوا بەرزیی و نزمیی تێدا داناون، وەك یەکیان تەماشا دەکەن!!.

ئنجا ئەمە دەروازەیەکە لەو دەروازانەی، کە جیاوازیی و پەرتەوازییان لێوە هاتۆتە نێو ئۆممەت، کە بێگومان قورئان و سوننەت نەهییان لێکردوەو، پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) نەهی لە خودی ئەم جۆرە جیاوازیی و کێشمە کێشە کردوە، لە فەرموودەی ڕاست (صحیح)ی خۆی دا[1]...

----

(١) [عن نزال بن سبرة عن ابن مسعود رضي الله عنه: أنه سمع رجلًا يقرأ آية سمع النبي (صلى الله عليه وسلم) قرأ خلافها (قال) فأخذت بيده، فانطلقت به إلى النبي (صلى الله عليه وسلم) فقال: كلاهما محسن فأقرءوه... رواه البخاري: ٤٧٧٥.]

واتە: (إبن مسعود) دەڵێ: گوێم لە پیاوێك بوو ئایەتێکی خوێند کە لە پێغەمبەرم (صلی الله علیه وسلم) بیستبوو، بە جۆرێکی دیکەی خوێندبوو، بۆیە دەستم گرت و بردمە لای پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) ئەویش فەرمووی: هەردووکتان چاکتان خوێندوە! بیخوێنن...

(ابن تيمية) ڕەحمەتی خوای لێبێ، دوای ئەوەی ئەو فەرموودەیەی هێناوە لە کتێبی: (إقتضاء الصراط المستقيم) ج١، ص١٢٤، دا گوتوویەتی: بزانە کە زۆربەی کێشە و جیاوازیی نێو ئۆممەت کە دەبێتە مایەی شوێنکەوتنی هەواو

ئارەزوو، لەمجۆرەیە: ئەویش ئەوەیە کە هەرکام لەو دووانەی ڕایان جیاوازە، لەوەدا کە ئیسپاتی، دەکات پێکاویەتی، بەڵام لەوەدا کە نەفی کردوە، بەهەڵەدا چووە، هەروەك چۆن هەردووك قوڕئان خوێنەکان لەو جۆرە خوێندنەدا کە خۆی خوێندبووی، پێکابووی، بەڵام لە بەهەڵەدانانی خوێندنی بەرامبەرەکەیدا، بەهەڵەدا چووبوو، بێگومان زۆربەی نەزانیی، بەهۆی نەفییەوەیە، کە بریتیە لە بڕوا پێ نەبوون و بەدرۆ دانان، نەك لە ئیسپات کردندا، چونکە ئاگاداربوونی ئینسان لەو شتانەی کە ئیسپاتیان دەکات، ئاسانترە لەوەی کە نەفییان دەکات...

ئنجا جۆرەکانی ڕاجیایی (إختلاف)یش بە گشتی دووانن: جیاوازیی جۆراوجۆر (إختلاف التنوع)،و جیاوازیی پێکەوە دژبوون (إختلاف التضاد)، جیاوازیی جۆراوجۆریش، چەند شێوەیەکی هەن، بۆ وێنە:

١- ئەوەیە کە هەردووك قسەکان، یان کردەوەکان، ڕاست و ڕەوابن، وەك ئەوجۆرە قوڕئان خوێندنانەی کە هاوەڵان تێیاندا کەوتوونە مشت ومڕەوە، هەتا پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) سەرزەنشتی کردوون لەسەر مشت ومڕو فەرموویەتی: هەردووکتان چاکتان خوێندوە، هەروەها جیاوازیی لە جۆرەکانی: بانگ دان و، قامەت خوێندن و، (إستفتاح) و، تەحییات و، نوێژی ترس و (ألله أکبر) ەکانی نوێژی جەنازەو...هتد، کە هەموو جۆرەکانیان دروستن، بێئەوەی بگونجێ بگوترێ: کە هەندێکیان چاکترن.

پاشان دەبینی زۆر لە ئۆممەت لەمبارەوە، بە جۆرێك کەوتوونەتە کێشەو مشت ومڕەوە، کە بۆتە هۆی شەڕو کوشتار لەنێو چەند کۆمەڵێکیاندا، لەسەر ئەوە کە ئایا قامەت وشەکانی دوو دوو بن، یان تاك تاك و، ئەوجۆرە بابەتانە؟ بێگومان ئەمەش حەرامێکی گەورەیەو، هەندێکیان بە هۆی ئەو جۆرە بیرکردنەوەیەوە، ئەگەر نەگەیشتبنە ڕاددەی شەڕو کوشتار، دەبینی زۆریان مەیل و ئارەزووی یەکێك لەو جۆرەیان چۆتە دڵ و، پشتیان لە جۆرەکانی دیکە کردوە، یاخود نەهییان لێ دەکەن و، بەو جۆرە ڕەفتارانەش کەوتوونەتە بەر هەڕەشەو نەهی پێغەمبەرەوە (صلى الله عليه وسلم). .

٢- ئەوەیە کە هەردووك قسەکان، یەك نێوەڕۆکیان هەیە، بەڵام دەربڕینەکانیان جیاوازن، وەك ئەوەی زۆر لە خەڵکی دەکەونە مشت ومڕو ڕای جیاوازەوە، دەربارەی

بێژەی سزا شەرعییەکان و، تەعبیری بەڵگەکان و، ناونانی ناوبراوەکان و، دابەشکردنی یاساکان و...هتد، پاشان نەفامیی و ستەم دەبێتە فاکتەری مەدحکردنی کۆمەڵێك و زەمکردنی ئەوی دی.

٣- شێوەیەکی دیکە ئەوەیە کە واتاکان لە یەك جیان، بەڵام دژی یەکدی نین:- ئەم قسەیەش ڕاستەو ئەوی دیکەش ڕاستە، هەرچەندە مانای یەکێکیان عەینی ئەوی دیکە نیە، ئەمەش لە کێشەو مشت ومڕەکاندا زۆر زۆرە.

٤- شێوەیەکی دیکەش ئەوەیە کە هەردووك ڕێیەکان دروستن، بەڵام پیاوێك یان کۆمەڵێك، ئەم ڕێیەیان گرتوە، کۆمەڵێکی دیکەش ڕێیەکەی دیکەو هەردووکیشیان لە ئیسلامدا پەسەندو چاکن، پاشان نەزانیی یان ستەم، دەبێتە مایەی زەم کردن، یان بە چاکتر دانانی یەکێکیان، بەبێ نیازێکی باش، یان بەبێ زانیاریی....
ئنجا ئەم بەشە کە ناومان لێناوە: جیاوازیی جۆراوجۆر (إختلاف التنوع)، بێ دوودڵیی هەردوو لایەنی جیاواز پێکاویانە، بەڵام خراپ ئەوەیانە کە ستەم و دەستدرێژیی دەکاتە سەر ئەوی دیکە، قوڕئانیش ئەوەی ڕاگەیاندوە کە هەرکام لەو دوو لایە، لەو حاڵانەدا، چاکن و شایستەی مەدحن، بە مەرجێك دەستدرێژیی پەیدا نەبێ:

١ـ وەك خوای پەروەردگار فەرموویەتی: [مَا قَطَعْتُم مِّن لِّينَةٍ أَوْ تَرَكْتُمُوهَا قَائِمَةً عَلَىٰٓ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ ٱللَّهِ...] (الحشر -٥)، واتە: هەر دار خورمایەك کە بڕیوتانە، یان لەسەر ڕەگ و ڕیشەکەی هێشتووتانەتەوە، ئەوە بە فەرمانی خوا بووە...، چونکە هاوەڵانی پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) کەوتبوونە کێشەوە: دەربارەی بڕینەوەی درەختەکان، هەندێکیان بڕیویانن و، ئەوانی دیکەش نەیان بڕیون،

٢ـ هەروەها وەك فەرموویەتی: [وَدَاوُۥدَ وَسُلَيْمَٰنَ إِذْ يَحْكُمَانِ فِى ٱلْحَرْثِ إِذْ نَفَشَتْ فِيهِ غَنَمُ ٱلْقَوْمِ وَكُنَّا لِحُكْمِهِمْ شَٰهِدِينَ ﴿٧٨﴾ فَفَهَّمْنَٰهَا سُلَيْمَٰنَ ۚ وَكُلًّا ءَاتَيْنَا حُكْمًا وَعِلْمًا...] (الأنبياء -٧٨، ٧٩).

هەروەها لەوەدا کە پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) لە ڕۆژی (بنی قریظة)دا هەم دانی بە هەڵوێستی ئەوانەدا هێنا کە نوێژی عەسریان لە کاتی خۆیدا کردو، هەم بە هی ئەوانەیشدا، کە دوایانخست، هەتا گەیشتنە لای (بني قريظة)، ٤ـ

ئنجا پێویستە ئەم جۆرە خواپەرستییانە، بەبێ بەڵگەی شەرعیی هەندێکیان بەسەر هەندێکیاندا بەرز نەکرێنەوە، کە یەکێکیان لەبەر ناچاریی جێبەجێکردنی ئەرکی خواپەرستیی دیاریی دەکرێ، نەکرێتە بەڵگەی چاکتر بوونی، چونکە ئەگەر خوا لەسەری پێویست کردم کۆیلەیەك ئازاد بکەم، یان نوێژێك بە کۆمەڵ بکەم، ئەوە وا داخواز دەکات کە یەکێك ئازاد بکەم و نوێژ بە کۆمەڵ بکەم، بەڵام مەرج نیە ئەو کارە لە غەیری خۆی چاکتر بێت، بگرە بە هیچ شێوەیەك چاکتر نیە.

بەڵکو بۆ بە چاکتر دانانی کارێك، حەتمەن دەبێ سەرنج بدرێ، پاشان ئەگەر گریمان بە بەڵگەی شەرعیی دەرکەوت کە فلان کارە چاکترە، نابێ ڕەخنە لەو کەسەش بگیرێ کە ئەوەی دیکەیان دەکات مادام دروستە، هەروەها نابێ لە سۆنگەی ئەوەوە کە چاکتر نیە، خەڵکی لێی بسڵەمێنرێتەوە، دیسان نابێ چاکیی چاکترەکەیش لەو ئەندازەیەو ڕاددەیە کە شەریعەت دیاریی کردوە، لێی زیاد بکرێ چونکە، جاری وایە بەرزیی و نزمییەکە شتێکی کەمە.

بەڵام لێرەدا مەسەلەیەکی گرنگ هەیە کە لەوەی پێشەوە پەیدا دەبێت، ئەویش ئەوەیە کە لە کاتی یەکسان بوون، یان چاکتر بوونی بارێکیان دا، کام لایە بۆ ئینسان باشترە: ئایا هەر لەسەر جۆرێکیان بەردەوام بێت، یاخود جارێك ئەم جۆرەیان و جارێکی دیکە جۆرەکەی دیکەیان بکات، وەك چۆن پێغەمبەر (صلى الله عليه وسلم) کردوویەتی؟!

هەروەها وەك لە فەرموودەی پێغەمبەردا (صلى الله عليه وسلم) دەبینرێ کە فەرموویەتی: (إذا اجتهد الحاكم فأصاب فله أجران، وإذا آجتهد فأخطأ، فله أجر)رواه البخاري: ٦٩١٩، وێنەی ئەوەش زۆرن.

هەندێك كەس هەیە لەسەر جۆرێكیان كە هەڵیبژاردوە یان پێی چاكترە بەردەوام دەبێ و، پێی وایە كە بەردەوام بوونی لەسەر ئەو جۆرە چاكترە، بەڵام زۆربەی خەڵكی، بەردەوام بوونەكەی هەر نەریتێكەو، بۆ دڵڕاگرتنی دۆست و نزیكانی و ڕەچاوكردنی ئەو عادەتەی كە هاوەڵانی و هاوڕێبازانی خوویان پێوە گرتوە پێیەوە پابەندە، نەك لەبەر ئەوەی پێی چاكترە.

بەڵام بێگومان هەڵوێستی ڕاست و ڕەوا لێرەدا ئەوەیە كە بگوترێ:

ئەنجامدانی هەموو جۆرەكان، كە مایەی شوێنكەوتنی پێغەمبەرە (صلى الله علیه وسلم) و بێگومان لەوەدا پابەندیی بە ڕێبازی پێغەمبەرو كۆمەڵی مسوڵمانانەوەو، زیندووكردنەوەی ڕێ و شوێنەكەی و، كۆكردنەوەی دڵی ئۆممەت و بەهرەمەندبوون لە تایبەتمەندییەكانی هەر كام لەو جۆرە خواپەرستییانە هەیە، چاكترە، لە بەردەوام بوون لەسەر جۆرێكی تایبەت، كە پێغەمبەریش (صلى الله علیه وسلم) دەوامی لەسەر نەكردوە، لەبەر ئەم هۆیانە:

یەكەم: ئەمەیە شوێنكەوتنی سوننەت و شەریعەت، چونكە مادام پێغەمبەر (صلى الله علیه وسلم) جارێك ئەمەی كردبێت و، جارێك ئەوی دیكەو، لەسەر یەكێكیان دەوامی نەكردبێ، ئەوە بێگومان وەك ئەو كردن، بریتییە لە كردنە سەر مەشقی و شوێنكەوتنی، واتە: ئەوە بكرێ و، بەو شێوەیە بكرێ كە ئەو كردوویەتی، چونكە ئەو كردوویەتی.

دووەم: ئەوە دەبێتە مایەی كۆكردنەوەی دڵی ئەندامانی كۆمەڵ و پێكەوە هۆگر بوونیان و، لاچوونی زۆر جۆرە جیاوازیی و پەرتەوازەیی

و شوێنکەوتنی ئارەزوو، بێگومان ئەوەش هەم بەرژەوەندییەکی گەورەو، هەم لابردنی زیانێکی زلە، کە قورئان و سوننەت هانیان داوین، ئەو بەرژەوەندییە بێنینە دی و، ئەو زیانە دوور بخەینەوە، خوای بەرز لەوبارەوە فەرموویەتی:

١ـ [وَٱعۡتَصِمُواْ بِحَبۡلِ ٱللَّهِ جَمِيعٗا وَلَا تَفَرَّقُواْۚ ...] (آل عمران -١٠٣).

٢ـ هەروەها فەرموویەتی: [وَلَا تَكُونُواْ كَٱلَّذِينَ تَفَرَّقُواْ وَٱخۡتَلَفُواْ مِنۢ بَعۡدِ مَا جَآءَهُمُ ٱلۡبَيِّنَٰتُۚ] (آل عمران -١٠٥).

٣ـ هەروەها فەرموویەتی: [إِنَّ ٱلَّذِينَ فَرَّقُواْ دِينَهُمۡ وَكَانُواْ شِيَعٗا لَّسۡتَ مِنۡهُمۡ فِي شَيۡءٍۚ] (الأنعام -١٥٩).

سێیەم: بە هۆی ئەو ڕەفتارەوە، شتی سوننەت و دروست لەسنووری خۆی ناچێتەدەر کە وەك فەرز تەماشا بکرێ، چونکە بەردەوام بوون لەسەر سوننەت، یان شتی دروست (جائز)، وەك فەرزی لێ دەکات، بۆیە دەبینی زۆر لەو کەسانەی کە دەوام لەسەر ئەو شتە دروست و سوننەتانە دەکەن، یەکێکیان ئەگەر بگوازێتەوە بۆ جۆرێکی دیکە، هەست بە دڵتەنگیی و نامۆیی دەکات، زیاتر لەوەی کە فەرزەکان بچوێنێ، لە سۆنگەی ئەو خووپێوەگرتنەوە، کە شتی پەسەندو دروستی لەلا، وەك فەرز لێکردوە!!.

چوارەم: بەم شێوازە کەڵك و بەرژەوەندیی هەر کام لەو جۆرانە دەستگیر دەبێ، چونکە هەر کام لەو جۆرانە، تایبەتمەندییەکی هەر هەیە، ئەگەر کەمیش بێت، چ جای ئەگەر یەکسانیش بێ لەگەڵ ئەوەی

دیکەدا، پێشتریش باسمان کرد کە جاری وا هەیە شتێکی بەسەردا هەڵبژێرراو (مرجوح) لە چەند حاڵێکدا دەبێتە هەڵبژێرراو (راجح).

پێنجەم: بەو ڕەنگە زۆر لەو بارەگرانەو کۆت و زنجیرانەی کە شەیتان بەبێ بەڵگەیەك لە کتێبی خواو زانیارییەکی بەجێماو، خستوونیە سەر پشت و دەست وپێ و گەردنی ئۆممەتەوە لادەچن، چونکە بەردەوام بوونی ئینسان لەسەر کارێکی دروست (جائز) بە جۆرێك کە هەڵیبژێرێ بەسەر غەیری ئەو کارەداو، وای لێ بکات کە هەرکەسێك وەك وی بکات، خۆشی بوێ و، ئەوەی وا نەکات نەك هەر خۆشی نەوێ، بگرە بیبوغزێنێ، لەبەر ئەوەی وازی لەوکارە هێناوە کە ئەو دەیکات، پاشان ئەوە ببێتە فەوتاندنی گەلێك هەق و مافی برایەتیی، کە دەبێ بۆی جێبەجێ بکات، لە ئاکامی ئەوەدا ئەو جۆرە بۆچوونە هەڵەو خوارە دەبێتە کۆڵێکی قورس و کۆت و پێوەندێك لە دەست و گەردنیدا، کە ناهێڵێ هەندێك لەو ئەرکە ئەنجام بدات کە فەرمانی پێکراوە، بەڵکو تووشی هەندێك لەو ناشەرعییانەشی دەکات کە قەدەغە کراون.

ئنجا ئەو ئەندازەیەی کە باسم کرد، زۆر ڕوویداوە، چونکە لە ئەنجامی بەردەوام بوون و هۆگریی بەو حاڵەوە کە باسمان کرد، بڕوا پێ بوون و خۆشویستنی ناشەرعیی پەیدا دەبێ، پاشان ئەمیش سەردەکێشێ بۆ مەدح و زەم و فەرمان پێکردن و قەدەغەکردنی بە ناهەق، دواییش ئینسان پەلکێش دەکات بۆ جۆرێك لە دۆسایەتیی و دوژمنایەتیی ناڕەوا، لە ڕەگەزی خوو و خدەی نەفامێتیی، وەك خوو خدەی ئەوس و خەزرەج لە سەردەمی نەفامێتییدا.

ئنجا دوای ئەوە سەردەکێشێ بۆ بەخشین و دەستگرتنەوەو، کابرا ماڵەکەی لەو پێناوەدا دەبەخشێ، وەك سوننەت و فەڕز، بێئەوەی کە ڕووێکی شەرعیی هەبێ، بە پێچەوانەشەوە: ئەوەی کە شەرع فەرمانی بە بەخشینی کردوە، لە شێوەی فەڕزو سوننەتدا، نایبەخشێ، پاشان سەرەنجام سەر دەکێشێ بۆ جەنگ و کوشتار وەك لە هەندێك لە سەرزەمینی ڕۆژهەڵاتدا ڕووی داوە[1].

دیارە سەرچاوەی ئەو حاڵەتەش بریتیە لە بە چاکتر دانان و بەردەوام بوون لەسەر ئەوەی کە شەریعەت بە چاکتری دانەناوە، ئنجا ئەگەر بڕواو قەناعەت هەبوون بە چاکیی و پەسەندیی ئەو شتەش، هۆکاری هەڵبژاردنیشی نەبێ، ئەوە هەر بە تەنها لە سۆنگەی بەردەوامبوون لەسەری، خاوەنەکەی دووچاری ڕەفتارێکی نەهی لێکراو، یان بەلای کەمەوە بەسەردا هەڵبژێرراو (مفضول) دەبێت، ئاشکراشە کە جۆراوجۆر بوونی حاڵەتەکانیش، لە جوغزی شەرعداو، بەو جۆرەی کە پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) کردوویەتی، چاکترو تەواوترە.

شەشەم: بەهۆی بەردوام بوونەوە لەسەر تەنها شێوەیەکیان، واز هێنان لە بەشێك لە شەریعەت ڕوودەدات و، ئەوەش دەبێتە مایەی لەبیرچوونەوەو پشتگوێ خستنی، هەتا وای لێدێ کە وەك شتێکی جیا لە ئایین دابنرێ، بە جۆرێك کە لە دڵی زۆر لە خەڵکی عەوامدا لە بازنەی شەریعەت دەردەهاویشترێ و، لە دڵی خەڵکە تایبەتییەکەشدا کردەوەو، زانیارییان لەیەك دەترازێن، چونکە زانایەکان دڵنیان کە ئەو جۆرە

---

(١) مەبەست ئەو سەرزەمینەیە کە ئێستا وڵاتانی وەك :چین و پاکستان و ئەفغانسان و ئێرانی لێ هەن، کە لەم ڕۆژگارەشدا ئەو جۆرە بیرکورتیی و دەمارگیریی و گرژییە، هەر هەیەو بەردەوامە.

خواپەرستییانە بەشێکن لە ئایین، بەڵام ڕوونکردنەوەی ئەو حەقیقەتە پشتگوێ دەخەن، یان لە ترسی خەڵك یان بەمەبەستی گۆڕینەوەی ئایەتەکانی خوا بە نرخێکی کەم، لە سەرۆکایەتیی و سامان، وەك پیشەی ئەهلی کیتاب.

وەك چۆن دیتوومانە کە ئەو کەسەی عادەتی بەوەوە گرتوە کە وشەکانی قامەت بە تاك تاك، یان بە جووت جووت، ببیستێ، کاتێك: جۆرەکانی دیکە دەبیستێ، لێیان دەسڵەمێتەوە، وەك ئەوە کە بانگێکی بیستبێ، بانگی مسوڵمانان نەبووبێ!! هەروەها ئەو کەسەی کە عادەتی بەدوعای قونووتەوە گرتوە، پێش یان پاش ڕکووع.

دیارە وازلێهێنانی بەشێکی شەرعیش، دەبێتە هۆی پەیدا بوونی دوژمنایەتی و بوغزو غەرەز لەنێو ئۆممەتدا، خوای بەرز فەرموویەتی:

[وَمِنَ ٱلَّذِينَ قَالُوٓاْ إِنَّا نَصَٰرَىٰٓ أَخَذۡنَا مِيثَٰقَهُمۡ فَنَسُواْ حَظّٗا مِّمَّا ذُكِّرُواْ بِهِۦ فَأَغۡرَيۡنَا بَيۡنَهُمُ ٱلۡعَدَاوَةَ وَٱلۡبَغۡضَآءَ إِلَىٰ يَوۡمِ ٱلۡقِيَٰمَةِ ....] (المائدة -١٤).

وەك دەبینین خوای تاك و پاك ڕایگەیاندوە، کە لە سۆنگەی لەبیرچوونەوەی بەشێك لەو ئایینەی پێیان ڕاگەیەنرابوو، دوژمنایەتیی و کینەو غەرەزیان لەنێو پەیدا بوو، ئنجا لە کاتێکدا ئینسان سەرجەم جۆرەکانی سوننەت ڕەچاو بکات و هەموو شێوە شەرعیی و ڕەوایەکان بەکاربهێنێ، جارێك ئەمیان و جارێك ئەویان، ئەوە هەم سوننەتی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) لە ڕووی زانیاریی و کردەوە (علماً وعملاً)وە پارێزراوە، هەم ئەو زەرەرو زیانە مەترسیی لێکراوەش، کە

بەهۆی گرتنی بەشێكی و واز لێ هێنانی بەشێكییەوە سەر هەڵدەدات، لەبەین چووە.

حەوتەم: لەبەرئەوەی خوا فەرمانی بە دادگەریی و چاكەكاریی كردوە، دادگەرییش ئەوەیە كە ئەو شتانەی وەك یەك دەچن، یەكسانییان لەنێواندا بكرێ و، خوا ستەمی لەسەر خۆی قەدەغەكردوەو، لەنێو بەندەكانیشیدا قەدەغەی كردوە، ئنجا دیارە كە گەورەترین دادگەریی دادگەرییە لە كاروباری ئایینی دا، چونكە هەرچەندە دادگەریی لە كاروباری دنیاشدا، وەك تۆڵەی خوێن و میراتی ماڵ و سامان، پێویستەو پشت گوێ خستنی ستەمە، بەڵام دادگەریی لە كاروباری ئاییندا، مەزنترە، كە بریتیە لە دادگەریی لە نێوان بەرنامەكانیداو، لە نێوان شوێنكەوتووانیدا.

مادام بەرنامەدانەر(شارع) دوو كردەوە، یان ئەنجام دەرانی دوو كردەوەی، یەكسان كرد بن، بێگومان بە چاكتر دانانی یەكێكیان ستەمێكی گەورەیە، هەروەها ئەگەر یەكێكیانی پەسەندتر كردبێ، ئەوە یەكسان كردنیان ستەمە، ئنجا بێگومان بە چاكتر دانان، یان وەك یەك تەماشا كردنی شتان، بە گوێرەی هەواو ئارەزوو و لەسەر بناغەی گومانیش، لە ڕەگەزی ئایینی كافرانە، چونكە تێكڕای شوێنكەوتوانی ڕێچكەو تاقمەكان، هەركامێكیان ئایین و ڕێبازی خۆی لەسەر بنچینەی گومان، یان ئارەزوو، یان قەناعەت[1] پێ بوون، یان لاسا ییكردنەوەی كوێرانە، هەڵدەبژێرێ و هەر ئەمەشە هۆی

---

(١) دەبێ مەبەست: قەناعەت و بڕوا هێنان بێ، بەبێ لێكۆڵینەوەو ساغكردنەوە، بێت.

پابەندیی و دەمارگیریی كوێرانەیان، بەو ڕێچكەو بیردۆزانەوەو، زەم كردنیان بۆ غەیری ئەوە كە خۆیان لەسەرینی.

ئنجا مادام پێغەمبەری خوا (صلی الله علیه وسلم) هەموو ئەو جۆرانەی بە دروست و ڕەوا دانابن، چ بە قسە چ بە كردەوەو، زۆربەش هیچی بەسەر هیچی دا پەسند نەكرابێ، كەواتە: یەكسان كردنیان دادگەرییەو، بە چاكتر دانانی هەندێكی ستەمە، وەك گەلێك جاران چەند دەستەو كۆمەڵێك لە ئۆممەت، دەكەونە كێشەو مشت ومڕەوە دەربارەی چەند خواپەرستییەك، كە بەرزیی و نزمییان لە نێواندا نیە، بەڵكو یەكسانن، یان ئاستەكانیان لەیەكەوە نزیكن، كەچی یەكێك دەبینی دەپرسێ:

كامیان چاكترە: ئەم یان ئەو؟! بەڵام بێگومان ئەوە پرسیارێكی هەڵەیە، چونكە مادام ئەسڵی بەرزیی و نزمیی و، چاك و چاكترەكەیان، ئیسپات نەبووبێ، دیارییكردنی یەكێكیان بە باشتر، شتێكی بێجێیە!

پێویستە لەو حاڵەدا بگوترێ: ئەم دووانە وەك یەكن، یان چاك و چاكترن، ئنجا ئەگەر چاك و چاكتریش بن، ئایا بە موتڵەقیی، یان پێویستیی بە ڕوونكردنەوە هەیە، بە جۆرێك كە ئەمیان لە كاتێكدا چاكترەو، ئەویان لە كاتێكی دیكەدا؟!

ئنجا لە كاتێكدا ئەو جۆرە پرسیارە دەكرێ، دەبینی زۆربەی وەڵامەكان هەڵقوڵاوی ئارەزوو و گومانی هەڵەو درۆن، گەورەترین هۆكاری ئەوەش -وەك پێشتریش چەندجار جەختمان لەسەر كردوە- عادەت گرتن و بەردەوام بوونە لەسەر شتێك، كە ڕەوا نیە دەوامی لەسەر بكرێ[1].

---

(١)) بڕوانە (مجموع الفتاوى) ج ٢٤، ص (٢٤٢-٢٥٢).

ئێستاش مسوڵمانانـی بەڕێزو خۆشەویست! با سەرنج بدەین:

ئایا ئەگەر بێت و ئەو چوار ئاگادارییە گەورەو، ئەو چوار بنچینە گرنگە، ڕەچاو بکەین و بە گوێرەی ئەو چوار دەستوورە بەرزە ڕەفتار بکەین، وەك لە سەرەتای ئەم باسەوە گوتمان، کۆتایی بەو هەموو مشت ومڕو شەڕە دەنووکە بێجێیانە ناهێنین، کە مایەی سەرئێشەو ناکۆکیی و کات بە فیڕۆچوونێکی زۆرن؟!

بۆ وەڵامی ئەو پرسیارە، هەر ئەوەندە بە پێویست دەزانم، کە دەقی ئەو چوار ئاگاداریی و بنچینەو دەستوورە گرنگ و مەزنە، بخەمەوە بەرچاو:

یەکەم: یەکڕیزیی و برایەتیی و تەبایی، یەکێکە لە ئەسڵ و بنچینە هەرە گەورەکانی ئیسلام و، هەر قسەو هەڵوێستێك، ببێتە مایەی مەحکەم بوون و پتەو بوونی ئەگەر فەڕزیش نەبێ، سوننەتەو، بە پێچەوانەوەش: هەر شتێك هۆکاری لاوازیی و کەلێن تێکردنی بێت، ئەگەر حەڕامیش نەبێ، ناپەسەند (مکروه)ە.

دووەم: سەرجەم یان زۆربەی ئەو مشت ومڕو تێکگیرانانەی، کە لە بواری خواپەرستییەکاندا ڕوودەدەن، لە جوغزی سوننەت، یان سوننەتر، یان ئەوپەڕی سوننەت و ناپەسەند، ناچنە دەرێ و، ناگەنە نێو بازنەی فەڕزو حەڕام، کەواتە کەسانێك لەسەر ئەوجۆرە بابەتانە کێشەو دم بەدمە دەکەن، کە وەك پێویست شارەزای ئایین نین و، هەر لە ئاستی خەڵکی عەوام دان.

سێیەم: زۆربەی خواپەرستییەکان بە شێوەو چۆنیەتی جیاجیا دەکرێن و، هەمووشیان هەر لە بازنەی سوننەتی پێغەمبەر (صلی الله علیه وسلم) دان،

ئنجا یان وەك یەك و یەكسانن، یان بۆ حاڵەتە جۆراو جۆرەكانن، دیارە هیچ كەسێكیش مافی ئەوەی نیە: ڕێبازی پێغەمبەری خوا (صلى الله عليه وسلم) لە جوغزی تەسكی تێگەیشتن و بۆچوونەكانی خۆیدا كورت هەڵبێنێ و، ئایینی خواو ڕێبازی پێغەمبەرەكەی لە خەڵكی تەسك و گچكە بكاتەوە.

چوارەم: مادام ئەو خواپەرستییانەی لە بازنەی سوننەتدا، بە شێوەی جۆراوجۆر ئەنجام دەدرێن، هەموویان دروست و ڕەوابن، ئنجا چ لە خێرو پاداشتدا یەكسان بن، چ جیاواز بن و بەرزیی و نزمیی (تفاضل) یان لەنێواندا هەبێ و، چ بابای خواپەرست (عابد) سەرپشك بێ لە هەڵبژاردنی جۆرێكیانداو، چ جیاوازییەكەیان بۆ حاڵەتە جیاجیاكان بێ، مادام وابێ: سوننەت و پەسەند وایە كە هەر جارە بە جۆرێكیان ڕەفتار بكرێ و، لەسەر جۆرێكیان دەوام نەكرێ و، لە یەك كاتدا دوو جۆر، یان زیاتریان كۆ نەكاتەوە.

ئیدی بە هیوای ئەوە كە هەموومان وەك پێویست لەم ئاگاداریی و بنچینە گەورەو گرنگانە حاڵی بین و، بەشێوەیەكی ڕاست و دروستیش ڕەفتاریان پێ بكەین، كە ئەگەر وابین و وابكەین، بێگومان زۆر چاك دەتوانین لەسایەی هەڵس وكەوت و ڕەفتاری شەرعییانەو ژیرانە، لەگەڵ ئەو جۆرە مەسەلانەدا، كۆتایی بە گەلێك شەڕە قسەو مشت و مڕو تێكگیرانی بێجێ و زیانبەخش بێنین، كە كات و ڕەنجێكی زۆرمان بێهوودە بەفیڕۆ دەدەن و، لە گەلێك ئەركی گەورەو گرنگ بێئاگامان دەكەن و، لە چارەسەركردنی زۆر كێشەو گیروگرفتی پێویست كە پەكمان لەسەر چارەسەریان كەوتوە، لامان دەدەن و دوامان دەخەن و پەكمان دەخەن و، سەربارەش بیانوو و پاساوی ناهەق دەخەنە بەردەستی دڵنەخۆش و ناحەزان، كە توانج و پلار لە ئیسلام بگرن

و خۆیان دوورەپەرێز بگرن و، لایەنێك کە لە ڕاستییدا نوختەی هێزو بڕستی ئیسلامە - کە مەودادانە بە هەبوونی جیاوازیی بیروڕا لە بابەتەکاندا - بەهۆی خراپ تێگەیشتن و ڕەفتاری ناشێیانەوە، وا پێشان دەدرێ کە عەورەت و عەیب و عارو ناتەواوییەو، بەو شێوەیە ئەو جۆرە کەسانە، دەبنە موحامییەکی دۆڕاوی کێشەیەکی هەق و ڕەوا!!.

لێرەش دا کۆتایی بەم کتێبی یازدەیەمی مەوسووعەی: (بەرەو باشتر تێگەیشتن و پێگەیشتن) دێنین.

نێوەڕۆک

بنچینە گرنگەکانی تەبایی و یەکڕیزیی مسوڵمانان

ئەگەر خەڵکی دیکە - نامسوڵمانان - بە هاندەری بەرژەوەندییە دنیاییەکانیان هەوڵدەدەن: پێکەوە تەباو یەکڕیزو هاوکاربن، ئێمەی مسوڵمان پێش پاڵنەری بەرژەوەندییە دنیاییەکانمان، بە هاندەری ئیمانیی و مەعنەویی و دواڕۆژیی و، لەسەرووی هەمووشیەوە ڕازییکردنی خوا "سبحانە وتعالی"، بەرەو لای یەکدی پەلکێش دەبین و، لەبەر خواو پاداشتو ڕەزامەندییەکەی، یەکدییمان خۆشدەوێ و، بۆ یەکدی دڵسۆز و بە پەرۆش و، بەجۆشو خرۆشین.

ئەوەی گوتمان، بەس ئەوە حاڵەتی ئاساییو سروشتییو چاوەڕوانکراوە لێمان، ئەگەر چ بڕ لە ئیسلام تێگەیشتبین و تێیدا پێگەیشتبین.

ئنجا ئێمە لەم کتێبەدا، هەوڵمان داوە ئەو بنچینە گرنگانە بخەینە ڕوو، کە بۆ: تەبایی و یەکڕیزیی مسوڵمانان و، پاشان: یەکدەنگ و ڕەنگ و سەنگ بوونیان، پێویستن.

www.alibapir.net

/alibapir1

/alibapir

نوسینگەی تەفسیر

بۆ بڵاوکردنەوە

هەولێر - شەقامی ٣٠مەتری تەنیشت منارەی چۆلی

/TafseerOffice

+964 750 818 08 66

www.al-tafseer.com

tafseeroffice@yahoo.com